

Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého

Magisterská diplomová práce

Bc. Ondřej Kolář

**Opatření československých pořádkových složek
proti hrozbě nacismu
na příkladu Chebska**

**(Response of Czechoslovak Security Forces on the Nazi Activities
on the Example of the Cheb Region)**

Olomouc

2009

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně, pouze na základě uvedených zdrojů.

V Olomouci dne.....

Podpis:

Poděkování:

Děkuji všem osobám, které mi pomohly při psaní této diplomové práce, jmenovitě pak Ing. Jaroslavu Benešovi, PhDr. Karlu Podolskému, Bc. Jitce Svobodové, PhDr. Michaelu Viktoříkovi, PhD a pracovníkům Národního archivu v Praze a Státního okresního archivu v Chebu.

Obsah

Úvod.....	5
Rozbor literatury a pramenů.....	8
I. Nástin vývoje pořádkových složek ČSR.....	14
<i>Finanční stráž</i>	14
<i>Policie</i>	17
<i>Četnictvo</i>	20
II. Bezpečnostní aparát na Chebsku v meziválečném období.....	23
III. Bezpečnostní situace na Chebsku.....	27
<i>Běžná služba pořádkových složek</i>	27
<i>Asistence při manifestacích</i>	36
<i>Monitorování podezřelých osob a organizací</i>	39
<i>Proces formování Stráže obrany státu (SOS) na Chebsku</i>	50
<i>Dobrovolnické jednotky na Chebsku</i>	58
<i>Národnostní otázka v pořádkových složkách</i>	60
IV. Kontakty bezpečnostního aparátu s německým prostředím.....	65
<i>Komunikace s německými orgány</i>	65
<i>Získávání informací o situaci v Německu</i>	68
<i>Postoj bezpečnostního aparátu k uprchlíkům z Německa</i>	70
V. Pořádkové složky na Chebsku v době ohrožení republiky.....	73
<i>Průběh květnové mobilizace na Chebsku</i>	73
<i>Reakce na henleinovské povstání</i>	78
<i>Evakuace bezpečnostních složek z pohraničí</i>	88
Závěr.....	93
Summary.....	96
Seznam použitých zkratk.....	98
Přílohy.....	99
Prameny a literatura.....	104

Úvod

Dějiny ozbrojených složek meziválečného Československa patří k tématům, jejichž zkoumání bylo v období komunistického režimu podrobena silnému ideologickému tlaku. Teprve po roce 1989 se otevřel prostor pro objektivnější výzkum a hodnocení této problematiky.

Převážnou většinu odborných i populárně naučných publikací, věnovaných prvorepublikovému bezpečnostnímu aparátu, můžeme rozdělit do dvou kategorií. Na jedné straně jde o studie, popisující obecné dějiny jedné či několika bezpečnostních složek. Na druhé straně se pak jedná o monografie, věnované jednotlivým osobám či událostem. V posledních letech se ovšem objevují i publikace, které se pohybují někde uprostřed mezi zmíněnými úhly pohledu a které zkoumají určitou dílčí problematiku v podmínkách konkrétního regionu.

K nim patří i předkládaná práce, jejímž cílem je zmapovat činnost československých pořádkových složek v oblasti Chebska v boji proti hrozbě nacismu a na základě srovnání skutečností, zjištěných na základě studia archivních pramenů, s dobovými zákony, předpisy, vyhláškami a jinými úředními nařízeními odpovědět na otázku, do jaké míry se reálná situace ve zkoumaném regionu shodovala s teoretickými představami československých vládních kruhů.

Pozornost je věnována i problematice spolupráce jednotlivých složek československého bezpečnostního aparátu a vztahům, panujícím mezi československými a německými bezpečnostními orgány. Dalším, neméně důležitým, úkolem tohoto výzkumu je zjistit, kdy se v daném regionu objevily první náznaky hrozícího konfliktu s hitlerovským Německem a kdy začaly československé orgány na tuto potenciální hrozbu reagovat.

Pochopitelně nelze opomenout zásadní otázku, do jaké míry lze z poměrů v chebské oblasti vyvozovat obecně platné závěry, řečeno jinými slovy, zda se tamní situace výrazně lišila od poměrů v jiných pohraničních regionech. Není však naším cílem pokoušet se o podrobnou komparaci bezpečnostní situace v jednotlivých částech československo-německého pohraničí, něco takového by ostatně vzhledem k rozsahu

této studie ani nebylo možné. Naším cílem je pouze poukázat na určitá specifika Chebska.

Vývoj bezpečnostních opatření ve zkoumaném oblasti sledujeme od počátku roku 1933, kdy se v Německu chopil moci Adolf Hitler, až do odstoupení československých pohraničních oblastí nacistickému Německu na podzim roku 1938. Nacisticky orientované organizace v pohraničí působily již před začátkem sledovaného období, teprve od roku 1933 však bylo Československo plně vystaveno jak vnitřní tak vnější nacistické hrozbě.

Co se týče regionálního vymezení, pojem „Chebsko“ je v této práci vnímán poněkud volně. Zaměříme se na bezpečnostní orgány, sídlící v Chebu a Aši (Oddělení četnického velitelství Cheb, Inspektorát finanční stráže Cheb, Státní policejní úřady Cheb a Aš) a jim podřízené složky. V rámci věcných souvislostí se však v některých případech zabýváme i událostmi, k nimž došlo v širším okolí vymezeného regionu.

V češtině obvykle nejsou činěny zásadní rozdíly mezi pojmy „bezpečnostní“, „ozbrojené“ či „pořádkové“ složky. V tomto textu jsou „bezpečnostní“ složky chápány jako ozbrojené sbory, jejichž primárním úkolem je zajištění bezpečnosti daného státu. Do této skupiny tedy spadá i armáda.

„Pořádkové“ složky v pojetí této studie představují podkategorii bezpečnostních složek. Pořádkové složky slouží k udržení veřejného klidu a pořádku na území daného státu a jsou složeny výhradně z profesionálně vyškolených dobrovolníků, zatímco armáda může v případě války plnit i ofenzivní úkoly a její základ tvoří profesionálové, nýbrž odvedenci.¹

Samozřejmě, že ostatní bezpečnostní orgány s armádou spolupracovaly. Této problematice samozřejmě je v textu věnována pozornost, vzhledem k nedostatku pramenů se však zmíněnou otázkou nemůžeme zabývat podrobněji.

Pokud jde o strukturu této práce, její první část obsahuje stručný rozbor nejdůležitějších pramenů a literatury, z nichž tento výzkum vychází, a krátký nástin

¹ Uvedená definice pochopitelně vychází ze situace, která panovala ve zkoumaném období. V dnešní době, kdy existuje profesionální armáda, je situace pochopitelně odlišná.

dějin a struktury bezpečnostních složek. Tyto úvodní kapitoly čtenáře seznamují se základní terminologií a usnadňují mu tak orientaci v následujícím textu.

Poté již přecházíme k samotnému předmětu výzkumu, tedy k opatřením československých pořádkových složek na Chebsku, reagujícím na nacistické nebezpečí. Dílčí témata jsou pro zjednodušení rozdělena do dvou hlavních kategorií: na opatření, týkající se tuzemské situace, a na aktivity, při nichž československé bezpečnostní orgány přicházely do styku s německými občany a institucemi.

V závěru stěžejní části této studie se čtenáři seznámí s událostmi roku 1938 ve zkoumané oblasti. Samostatná kapitola je věnována okolnostem, doprovázejícím evakuaci československých ozbrojených sil z pohraničí po podpisu Mnichovské dohody.

Kdybychom se však zaměřili pouze na problematiku protinacistických opatření, vytrhli bychom tím činnost československých ozbrojených sil z širšího kontextu. Z uvedeného důvodu předkládaná práce obsahuje kapitolu, pojednávající o „běžném“ životě příslušníků pořádkových složek a o nejčastějších problémech, s nimiž se tito muži potýkali.

Většinu archivních zdrojů představují spisy věnované konkrétním případům, jimiž se bezpečnostní orgány zabývaly. Ačkoliv se často jedná o zdánlivě marginální jednotlivosti, lze na těchto případech názorně sledovat praktické postupy bezpečnostních složek.

Vzhledem ke značné šíři zkoumaného tématu bylo nutno omezit výběr pramenů pouze na nejdůležitější materiály, tedy na archivní fondy pořádkových složek. Další drobné zmínky o činnosti bezpečnostního aparátu lze samozřejmě najít i v dobovém tisku či v písemné agendě správních a justičních institucí.

Rozbor literatury a pramenů

Před započítím výkladu je potřeba stručně se seznámit s hlavními zdroji, ze kterých tento výzkum vychází.

Stěžejní zdroj informací k problematice policie a četnictva představují třídílné *Dějiny policie a četnictva z let 1997-2001* autorské dvojice Macek – Uhlíř, vycházející zejména z dobových předpisů, zákonů, služebních instrukcí atd.

Kromě tohoto zásadního díla mohou zájemci o uvedenou problematiku také sáhnout po popularizačních knihách Michala Dlouhého, který popisuje některé pozoruhodné kriminální případy z období První republiky, bohužel bez udání pramenů. Dlouhý se však neomezuje pouze na převyprávění konkrétních historek, v jeho knihách lze nalézt četné citace z dobových předpisů a jiné reálie, které většina literatury opomíjí.

Zatímco první Dlouhého práce byly v podstatě sbírkami jednotlivých historek, jeho pozdější publikace se specializují na jednotlivé konkrétní jevy či osoby. Za zmínku stojí především kniha o osudech četníka Karla Macharta s názvem *Četnické trampoty*, která představuje cenný příspěvek k otázce četnické „každodennosti“.

Michal Dlouhý, který se jako odborný poradce podílel na natáčení seriálu *Četnické humoresky*, vystupoval také v televizním dokumentu *O četnících a humoreskách*, na němž se podílela i ředitelka *Muzea policie ČR* Marcela Machutová a další historikové. Součástí dokumentu jsou i rozhovory s bývalými četníky a jejich rodinnými příslušníky.

Za zmínku stojí i dvě studentské práce, obhájené v posledních letech na Masarykově univerzitě v Brně. Studie Miroslava Suchého pojednává o vzdělávání prvorepublikových četníků a policistů, a to jak z historického, tak pedagogického hlediska. Práce Jaroslavy Plosové popisuje na příkladu Zemského četnického velitelství Brno (tedy nejvyššího orgánu četnictva v Zemi moravskoslezské)² situaci

² Od roku 1927 se Československo oficiálně dělilo na zemi Českou, Moravskoslezskou, Slovenskou a Podkarpatoruskou.

četnictva ve dvacátých a počátkem třicátých let minulého století, přičemž autorka věnuje pozornost i obrazu četnictva v očích dobové společnosti.

Publikované memoáry bývalých policistů a četníků nejsou bohužel příliš četné. Pro účely tohoto výzkumu lze využít především paměti Františka Fary, vydané v roce 2002 pod názvem *Četnické vzpomínky*. Autor popisuje svou službu v pohraničí ve 30. letech a své působení u protektorátního četnictva. Také v třídičné práci Radana Láška *Jednotka určení SOS* (viz níže), lze nalézt vzpomínky řady příslušníků prvorepublikových ozbrojených složek.

Co se týče archivních pramenů týkajících se policie a četnictva, pro účely tohoto výzkumu máme k dispozici jednak materiály regionální provenience, jednak dokumenty centrálních policejních a četnických institucí. Na regionální úrovni jde o prameny, uložené ve Státním okresním archivu Cheb.

Při studiu dějin policie na Chebsku jsme odkázáni na archivní fond s názvem „*Státní policejní úřad Cheb*“ (dále SPÚ), který navzdory svému názvu obsahuje jen minimum informací o jmenované instituci. Ve skutečnosti je fond tvořen především písemnostmi různých spolků, které zasílaly policejním úřadům povinné údaje o své činnosti. Mezi spolkovou agendou však můžeme najít také dokumenty Státního policejního úřadu Aš a nevelké množství spisů, týkajících se Stráže obrany státu na Chebsku a Sokolovsku.

Samotný fond Státního policejního úřadu Aš je v současnosti bohužel nepřístupný a vzhledem k jeho nevelkému rozsahu (0, 13 běžného metru) zůstává otázkou, zda po svém eventuálním zpřístupnění přinese nějaké nové zásadnější informace. Tím spíše, že o činnosti ašského policejního úřadu jsme vcelku podrobně informováni z výše zmíněného fondu Státního policejního úřadu Cheb a z dalších zdrojů (viz níže).

V chebském archivu lze najít rovněž několik fondů četnických stanic, které spadaly pod pravomoc chebského velitelství četnického oddělení. Většinu dochovaných materiálů představují kroniky jednotlivých stanic, zatímco korespondenci a staniční knihy bohužel nemáme k dispozici.

V Národním archivu v Praze mohou badatelé využít fond „*Presidium policejního ředitelství*“ (dále PPŘ), dochované materiály státních policejních úřadů v Chebu a Aši obsažené v tomto fondu jsou však dosti skoupé. V případě Aše máme k dispozici zejména materiály, týkající se personálního obsazení úřadu. V průběhu psaní této studie byl přepracováván inventář uvedeného fondu, což poněkud zkomplikovalo práci s prameny.

Ve stejném archivu se nachází i fond „*Zemské četnické velitelství Praha*“, z něhož nás zajímají především materiály věnované Stráži obrany státu a korespondence. Jelikož podřízené četnické orgány pochopitelně neinformovaly zemské velitelství o všech případech, jimiž se zabývaly, najdeme v příchozí korespondenci zejména údaje o závažných zločinech (vraždy, žhářství apod.), ale také o záležitostech, týkajících se cti četnictva, ať už se jednalo o kritické a posměšné novinové články, nebo o prosté urážky četníků občany. Značná část agendy se týká personálních záležitostí.

V Národním archivu se nacházejí také fondy dvou institucí státní správy, které se intenzivně zabývaly monitorováním bezpečnostní situace. Jedná se o „*Presidium Ministerstva vnitra*“ (PMV) a „*Presidium Zemského úřadu*“ (PZÚ). Obě instituce shromažďovaly mimo jiné informace o extremistických politických hnutích a o bezpečnostní a vojenské situaci v sousedních státech. Většinu materiálů však tvořila obecně formulovaná hlášení, o konkrétních incidentech se dočítáme jen zřídka.

Pokud jde o finanční stráž, touto tematikou se dosud systematicky zabývali tři autoři. Prvním z nich byl Ota Holub, jehož kniha *Stůj! Finanční stráž!* vyšla roku 1987 v pražském nakladatelství „Naše vojsko“. Holub svou práci, pojatou jako soubor jednotlivých historek, napsal především na základě vzpomínek bývalých „financů“, bohužel však dostatečně neuvedl své zdroje. U většiny popisovaných příhod tudíž není známo, jestli autor čerpal informace od přímého účastníka dotyčné události, nebo zda se jedná o zprostředkované zprávy. Nutno podotknout, že sám autor si uvědomoval, že jeho práce nemůže být považována za kompletní a vyčerpávající zachycení dějin finanční stráže.

Vzhledem k době svého vydání se kniha pochopitelně nemohla obejít bez slovních výpadů proti prvorepublikovému politickému zřízení. Politicky motivován je i výběr historek, většina příběhů se týká boje „financů“ s nacisty a konfliktů s příslušníky americké armády po skončení druhé světové války.

Navzdory této ideologičnosti i chybějícím citacím pramenů můžeme Holubovu knihu označit za průkopnické dílo, které poskytlo základní vodítka všem pozdějším badatelům. Autorovi lze též přičíst k dobru, že věnoval pozornost i poválečnému vývoji finanční stráže (byť jeho výklad událostí byl silně tendenční), což je problematika dosti opomíjená.

Dalším autorem, který věnoval nemalou pozornost problematice meziválečné ostrahy československých hranic, je historik a publicista Jindřich Marek. Jeho knihy *Vzdušní donkichoti*, *Hraničářská kalvárie* a především *Smrt v celním pásmu* představují cenný příspěvek k dějinám finanční stráže, stejně jako desítky Markových novinových a časopiseckých článků.

Autor své knihy pojal spíše jako sbírky reportáží, jednotlivé kapitoly na sebe obvykle navazují jen volně. Oproti Holubovi, jehož práce byla založena především na výpovědích pamětníků, Marek mnohem více využívá archivní prameny. Přestože nepoužívá klasický vědecký aparát, obvykle uvádí své zdroje. Stejně jako Holub, i Marek často upřednostňuje pohled „zdola“, ale vždy se snaží zařadit informace do širšího kontextu.

Nejnovějším a zatím patrně nejucelenějším dílem o finanční stráži je monografie Jaroslava Beneše *Finanční stráž československá 1918-1938*, vydaná roku 2005. Autor, přestože není profesionální historik, zpracoval problematiku vskutku systematicky a přehledně, ačkoliv ne vždy uvádí přesné zdroje citací. Benešova kniha, doplněná řadou fotografií, tabulek a citací z dobových dokumentů, navzdory časovému vymezení, uvedenému v názvu, stručně popisuje i vývoj po druhé světové válce. Základní prameny Benešova výzkumu představují dobové příručky, předpisy a materiály z archivních fondů ministerstva financí a Zemského finančního ředitelství v Národním archivu.

Kromě odborné a popularizační literatury existují pochopitelně i memoáry bývalých „financů“. Většina takových prací vyšla pouze formou novinového nebo časopiseckého článku, jedinou zásadní výjimku představují vzpomínky Josefa Nevyhoštěného, vydané v roce 2003 pod názvem *Financem na Podkarpatské Rusi*.

Autor popisuje události od svého nástupu k finanční stráži v roce 1930 až do března 1939, tedy v období, které se z převážné části překrývá s časovým vymezením této studie. Přestože poměry na Podkarpatské Rusi se v řadě ohledů značně lišily od situace na Chebsku, mnoho jevů, o nichž bude v textu řeč, se týkala všech „financů“. Nevyhoštěného vzpomínky jsou tudíž cenným pramenem, neboť přinášejí pohled řadového příslušníka finanční stráže na tehdejší události.

Pro oblast Chebska máme k dispozici archivní fond, označený jako „Vrchní inspektorát finanční stráže Cheb“, uložený v chebském okresním archivu. Název fondu je poněkud zavádějící, jelikož od roku 1930 v Chebu sídlil „pouze“ inspektorát, nikoliv vrchní inspektorát. (O okolnostech této administrativní změny se ještě zmíníme.)

Uvedený fond obsahuje především korespondenci, ale též různé statistické záznamy, údaje o mzdách apod. Ve Státním okresním archivu Cheb se nachází ještě další fond, věnovaný tamnímu inspektorátu finanční stráže, který však dosud nebyl zpřístupněn badatelům.³

V posledních letech se na českém trhu objevilo několik prací, pojednávajících o Stráži obrany státu (SOS). Roku 2002 vyšla v Praze kniha *Stráž obrany státu*, sepsaná autorským kolektivem pod vedením Roberta Speychala. Uvedená publikace, doplněná řadou fotografií, je zaměřena především na problematiku stejnokrojů, zbraní a výstroje jednotek SOS.

Další příspěvek k této problematice představuje třídílná práce Radana Láška *Jednotka určení SOS*, která kromě nástinu dějin a organizační struktury zkoumané organizace obsahuje i četné úryvky ze vzpomínek příslušníků SOS. Vcelku ucelený pohled na historii SOS pak přináší i nová kniha Jaroslava Beneše *Stráž obrany státu*.

³ Blíže k finanční stráži na Chebsku viz Kolář, Ondřej: *Činnost Inspektorátu finanční stráže v Chebu 1931-1938*.

Pokud jde o prameny, popisující vznik a vývoj SOS na Chebsku, určité informace lze získat ve výše zmíněném fondu *Státního policejního úřadu Cheb*. O začleňování četníků do SOS vypovídá rovněž korespondence Zemského četnického velitelství.

Vzhledem k tomu, že použité archivní fondy jsou uspořádány různými způsoby a některé nejsou v současnosti plně inventarizovány, musíme použít dva odlišné typy citací. Zatímco v odkazech na jednotlivé materiály z fondů „*Zemské finanční ředitelství Praha*“ a „*Presidium policejního ředitelství*“ uvádíme číslo kartonu i signaturu, u ostatních fondů je uvedena pouze signatura. Knihy a články jsou citovány ve zkrácené formě, s výjimkou případů, kdy je použito více publikací od jednoho autora. V takových případech uvádíme plný název.

I. Nástin vývoje pořádkových složek ČSR

Finanční stráž

Počátky systematického střežení státních hranic v prostoru bývalé habsburské monarchie spadají do tereziánského období. Na hranicích s Bavorskem, Saskem a Pruskem začaly po sedmileté válce vznikat takzvané „hraniční kordony“. Ty ovšem, na rozdíl od moderní ostrahy hranic, která obvykle slouží k potírání pašeráctví a k bránění nežádoucím osobám ve vstupu do země, měly především za úkol bránit vojenským zběhům v útěku do ciziny. Proto se vedle názvu „*Militär-Cordon*“ používalo také výmluvné označení „*Deserteurs-Cordon*“. Uvedené jednotky plnily jak vojenské, tak i policejní funkce.

O postupné specializaci pohraničních sborů svědčí ustavení „*mýtného kordonu*“ (německy „*Mauth-Cordon*“, někdy též označován jako „*Bancal-Cordon*“), který od 70. let 18. století střežil nejen západní hranici habsburské monarchie, ale rovněž vnitřní hranici s Uherskem. Jak název napovídá, specializovala se tato instituce na výběr mýta a na potírání celních přestupků.

Sloučením nového vojenského kordonu, ustaveného roku 1779, s mýtným kordonem vznikl *Militär-Grenz-Cordon*, podléhající armádě a plnící vojenské, policejní i celní úkoly.⁴

Ponechejme stranou drobné změny v organizaci hraničních kordonů, k nimž v následujících letech došlo, a přesuňme se do roku 1830, kdy byla na základě dvorského dekretu z 10. října vytvořena „*pohraniční stráž*“ (v originále „*Grenzwache*“), která zpravidla bývá označována za první přímou předchůdkyni pozdější finanční stráže. Od většiny předchozích pohraničních sborů se zmíněná jednotka lišila především tím, že se jednalo o nevojenskou organizaci.

Zatímco *Grenzwache* působila na státních hranicích, finanční přestupky ve vnitrozemí měla potírat „*důchodková stráž*“ („*Gefällenwache*“), ustavená roku 1835. Titulatura používaná příslušníky důchodkové stráže se později stala základem pro hodnostní členění finanční stráže.

22. prosince 1842 vznikla sloučením pohraniční a důchodkové stráže nová organizace, pojmenovaná „*finanční stráž*“ (německy „*Finanzwache*“). Pro podrobnější popis struktury a činnosti finanční stráže v období habsburské monarchie zde nemáme dostatek prostoru, zájemcům o tuto problematiku lze doporučit již zmíněnou publikaci Jaroslava Beneše *Finanční stráž československá*.

Je ovšem nutno zmínit služební předpis z roku 1907, který (navzdory mnohým snahám o reformu) zůstal v platnosti po celou éru tzv. První republiky. Uvedený dokument definoval poslání finanční stráže následovně:

- potírání důchodkových přestupků (zejména podloudnictví)
- odhalování nesprávného postupu úředních orgánů
- bránění podezřelým jedincům ve vstupu do země
- pronásledování dezertérů
- spolupůsobení při vojenské ostraze hranic⁵

Po vzniku samostatné Československé republiky zůstala finanční stráž zachována, roku 1919 byl však sbor rozdělen na „*finanční stráž pohraniční*“ a „*důchodkovou kontrolu*“. Zatímco „*financové*“ měli na starosti práci na hranicích, důchodková kontrola dbala na dodržování finančních zákonů ve vnitrozemí.

Toto rozdělení kompetencí vycházelo z předpokladu, že zatímco pro pohraniční službu jsou zapotřebí především fyzicky zdatní jedinci, činnost důchodkové kontroly vyžaduje spíše úředníky, u nichž hraje rozhodující roli jejich vzdělání a odborná způsobilost. Poměrně záhy však vyšlo najevo, že zvolené řešení nebylo právě nejšťastnější.

Osamostatnění důchodkové kontroly se stalo předmětem ostré kritiky, která přicházela i z úředních míst. Dokonce i v oficiální pamětní publikaci k desátému výročí vzniku Československa se objevuje názor, že zřízením důchodkové kontroly finanční stráž přišla o řadu schopných úředníků.⁶

V prvních letech existence samostatného Československa se finanční stráž potýkala s řadou dalších problémů, k nimž patřil mimo jiné i nedostatek výzbroje a

⁴ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I*, s. 87.

⁵ Beneš, Jaroslav: *Finanční stráž československá 1918-1938*, s. 10.

nižší platy oproti jiným pořádkovým složkám. Situaci navíc komplikovala skutečnost, že finanční stráž na rozdíl od policie a četnictva nepodléhala ministerstvu vnitra, nýbrž ministerstvu dopravy, což v některých případech znesnadňovalo snahy o koordinaci činnosti s ostatními bezpečnostními složkami.

Jak již bylo řečeno, po celé meziválečné období zůstal v platnosti služební předpis z roku 1907. Přesto v průběhu dvacátých let došlo k řadě komplikovaných reforem (o nichž zatím nejdůkladněji pojednává Jaroslav Beneš), které byly završeny vydáním vládního nařízení číslo 202/1930. Jelikož uvedený dokument platil v celém průběhu námi zkoumaného období, jistě nebude na škodu, když se o jeho obsahu zmíníme poněkud obsírněji.

Vládní nařízení upravilo hodnostní hierarchii příslušníků finanční stráže (viz přílohu). Došlo rovněž k úpravě povinností finanční stráže, k nimž kromě ostrahy hranic patřil výkon strážní, kontrolní a pátrací služby, a to zejména ve finančním oboru. V případě potřeby „financové“ spolupůsobili i při potírání nedůchodkové trestné činnosti.⁷

Základní organizační jednotku finanční stráže představovalo oddělení. Spojením několika oddělení (jejich počet se v jednotlivých případech lišil) vznikl inspektorát, pod jehož pravomoc spadaly i celní úřady. Ty však nejsou předmětem našeho zájmu.

⁶ *Deset let československé republiky. Svazek druhý*, Praha 1928, s. 78.

⁷ Beneš, Jaroslav: *Finanční stráž československá 1918-1938*, s. 38-48.

Policie

V období středověku a po značnou část raného novověku vykonávali policejní úkoly v řadě měst samotní měšťané. Například ve Vídni měli podle nařízení Ferdinanda I. z roku 1526 měšťané pod velením purkmistra konat hlídkovou službu, přičemž jednotlivým vídeňským okrskům veleli takzvaní „čtvrťmistři“ („*Viertelmeister*“).⁸ Na střežení městských bran a dalších významných míst bývali obvykle najímáni vojáci.⁹

V případě Vídně plnily policejní funkce i další ozbrojené složky, jako „*stráž městského soudu*“ („*Stadtgerichtswache*“), „*městská garda*“ („*Stadguardia*“) či tzv. „*Rumorwache*“.¹⁰ Aniž bychom zabíhali do detailů, lze na základě uvedeného výčtu konstatovat, že počátky policejní služby byly dosti komplikované.

K prvním pokusům o unifikaci došlo v době panování Karla VI., který roku 1720 zřídil při dolnorakouském místodržitelství „*bezpečnostní komisi*“ („*Sicherheitskommission*“). Tato instituce, do jejíž kompetence spadala veškerá policejní správa, s určitými administrativními změnami fungovala do roku 1782.¹¹ Na praktický výkon policejní služby měla činnost komise z počátku jen nevalný dopad, bezpečnostní službu v praxi často vykonávala armáda.¹²

O zrušení komise definitivně rozhodl hrabě Perggen, který rozdělil policii na „vyšší“ (tajnou) a „nižší“ (uniformovanou). Obě složky byly od roku 1783 podřízeny „*vrchnímu policejnímu řediteli*“ („*Polizei-Oberdirektor*“). Z Perggenovy iniciativy vznikla v roce 1785 policejní ředitelství v nejdůležitějších městech monarchie, mezi jinými také v Praze, Brně a Opavě. O krušných počátcích těchto nově zřízených úřadů svědčí mimo jiné skutečnost, že pražský policejní ředitel musel z počátku úřadovat ve vlastním bytě, jelikož nedostal přidělenou žádnou kancelář.¹³

⁸ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I*, s. 45.

⁹ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I*, s. 45.

¹⁰ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I*, s. 45 – 46.

¹¹ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I*, s. 46.

¹² Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I*, s. 46.

¹³ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I*, s. 49.

V letech 1793–1804 stál v čele policie Pergens s titulem „*policejního ministra*“ („*Oberster Polizeiminister*“), jeho následovníci byli titulováni jako „*policejní prezidenti*“ („*Polizeipräses*“).¹⁴ Od roku 1801 spadala pod policejní pravomoc i cenzura.

Od roku 1848 byla policie podřízena ministerstvu vnitra, ačkoliv „*Nejvyšší policejní úřad*“ („*Oberste Polizeibehörde*“), ustavený roku 1852, měl prakticky status ministerstva, jelikož jeho představený se účastnil jednání vlády a podléhal přímo císaři. Nepřekvapí nás tedy, že roku 1859 byl úřad přeměněn na samostatné policejní ministerstvo, které však existovalo pouze do roku 1865. Po dalších pěti letech se po určitých byrokratických komplikacích policie s konečnou platností vrátila pod pravomoc ministerstva vnitra.¹⁵

Policejní ředitelství (zřizovaná pouze ve větších městech) a policejní komisařství podléhala místně příslušným orgánům státní politické správy, tedy místodržitelstvím a okresním hejtmanstvím či krajským úřadům. Policejním ředitelstvím podléhala komisařství, jimž byly podřízeny jednotlivé strážnice.¹⁶

Na rozdíl od četnictva neměla státní policie pevnou strukturu, policejní pracoviště byla zakládána podle momentální potřeby. V době svého vzniku mohl nový československý stát převzít pouze policejní ředitelství v Praze a Brně, komisařství v Plzni a Moravské Ostravě a pohraniční komisařství v Podmoklech (v dnešním Děčíně), Chebu a Bohumíně. Z toho pouze v Praze vedle neuniformované policie existoval i „*sbor uniformované stráže bezpečnosti*“. Na Slovensku s výjimkou Bratislavy státní policie prakticky neexistovala.¹⁷

Policejní ředitelství byla podřízena zemskému prezidentovi a komisařství se dostala pod pravomoc okresních hejtmanů. Působnost jednotlivých pracovišť byla upravena vyhláškami. Většinu funkcí policejních ředitelů a správců komisařství zastávaly osoby s právnickým vzděláním.¹⁸

¹⁴ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I*, s. 50-51.

¹⁵ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I*, s. 51.

¹⁶ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I*, s. 51-52.

¹⁷ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva II*, s. 21.

¹⁸ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva II*, s. 21.

V průběhu dvacátých let vznikla celá řada nových policejních úřadů, které byly zakládány podle momentální potřeby a s přihlédnutím k situaci v příslušném regionu. Roku 1928 existovalo již 29 státních policejních úřadů, z toho 9 ředitelství. Počet policistů se vyšplhal na 7 000.¹⁹ Na základě zákona z roku 1927 mohly policejní úřady bez soudního řízení potrestat občana pokutou do výše 10 000 Kč nebo vězením v délce do 14 dnů.²⁰

S rostoucím nebezpečím nacistické agrese se prudce zvyšovaly počty policistů, jichž v roce 1937 bylo přes 14 000. Od roku 1936 do podpisu Mnichovské dohody vzniklo 49 nových policejních úřadů a 2 ředitelství. Většina těchto policejních pracovišť byla zřízena právě v pohraničních oblastech.²¹

¹⁹ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva II*, s. 27.

²⁰ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva II*, s. 27.

²¹ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva II*, s. 27.

Četnictvo

Obdobně jako u ostatních bezpečnostních orgánů, i v případě četnictva byly počátky značně složité. První četnickou jednotkou (alespoň podle jména) se roku 1815 stal „četnický pluk v Lombardii“ („*Gendarmerie-Regiment in der Lombardie*“). Jednalo se o jednotku složenou z pěšáků i jezdců a podléhající vojenskému velitelství v Miláně. Úkolem pluku bylo (na rozdíl od jiných vojenských uskupení v oblasti) zejména udržovat veřejný pořádek v době míru.²²

Po revolučních událostech let 1848 a 1849 bylo rozhodnuto o zřízení dalšího četnického pluku, určeného pro oblast Uher.²³ Existence četnictva byla institucionalizována zákonem, vydaným v lednu 1850 a definujícím četnictvo jako vojensky organizovaný sbor, který je součástí armády. V určitých ohledech však četnictvo spadalo do kompetence ministerstva vnitra.²⁴

Během roku 1850 vzniklo 16 četnických pluků, z toho dva v českých zemích. Pluky, z nichž každý čítal přibližně tisíc mužů, podléhaly nově ustavenému úřadu „generálního inspektora četnictva“ (v originále „*General-Gendarmerie-Inspector*“).²⁵

Válka v Itálii a pád Bachova absolutismu četnictvo výrazně poznamenaly. Ztráta Lombardie měla logicky za následek snížení celkového počtu četníků. Liberální politikové, jejichž pozice se po Bachově pádu upevnily, se zasazovali buďto „o úplné rozpuštění četnictva nebo alespoň o zrušení jeho vojenského charakteru“.²⁶ Hlavním projevem těchto tendencí se stalo snižování početních stavů.

V této době také došlo k prvním pokusům o koordinaci činnosti policie a četnictva. Četnické stanice měly být napříště zakládány jen v okresních městech, avšak pouze tehdy, pokud v dotyčném městě nepůsobila státní policie.²⁷

²² Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I*, s. 64.

²³ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I*, s. 64. Návrhy na zřízení četnického sboru v českých zemích se však objevovaly již od napoleonských válek. Viz Roubík, František: *Pokusy o zřízení četnictva v Čechách*.

²⁴ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I*, s. 64-65.

²⁵ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I*, s. 65.

²⁶ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I*, s. 65.

²⁷ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I*, s. 65.

Počátkem roku 1866 došlo ke zrušení četnických pluků. Místo nich vzniklo 15 „zemských četnických velitelství“ (*Landes-Gendarmerie-Commanden*). Plukovní soudy byly zrušeny a četnictvo přešlo pod pravomoc vojenských soudů. Po řadě dílčích reforem bylo četnictvo definitivně odloučeno od armády roku 1876.²⁸

Podle zákona z roku 1894 spadalo četnictvo pod pravomoc ministerstva pro zemskou obranu. Proto i po rozpadu Rakousko-Uherska bylo četnictvo nejprve podřízeno nově vzniknuvšímu československému ministerstvu národní obrany. Avšak již koncem listopadu 1918 padlo rozhodnutí převést četnictvo do kompetence Švehlova ministerstva vnitra, proti čemuž ministerstvo národní obrany z počátku protestovalo. Vztah četnictva k armádě zůstával po dlouhou dobu z právního hlediska neujasněný.²⁹

V poslední říjnový den roku 1918 došlo ke zřízení funkce „generálního velitele četnictva“, kterého jmenoval prezident republiky.³⁰ Jemu podléhala jednotlivá „zemská velitelství“, jejichž pole působnosti se dále dělilo na „četnická oddělení“. Velitelstvím četnických oddělení podléhala „četnická okresní velitelství“, rozdělená podle politických okresů.³¹ Počet okresních velitelství podřízených jednomu četnickému oddělení se značně lišil. (Např. v roce 1924 se pohyboval v rozmezí od dvou do sedmi.)³²

Postupem času začala vznikat specializovaná pracoviště, jako byly „četnické pátrací stanice“, zřizované s účinností od 1. ledna 1928 u okresních velitelství. Od roku 1932 byly „pátračky“ podřízeny četnickým oddělením.³³ Jelikož pátrací stanice disponovaly motorovými vozidly, plnily mimo jiné i funkci dopravní policie, jelikož „četnické silniční kontrolní stanice“ vznikaly až od května 1935.³⁴

V září 1932 začalo vytváření „četnických pohotovostních oddílů“, vybavených motorovými vozidly a pověřených udržováním veřejného pořádku, zejména

²⁸ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I*, s. 66.

²⁹ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva II*, s. 52. Plosová, Jaroslava: *Situace četnictva a jeho obraz ve společnosti ve 20. a na počátku 30. let 20. století na příkladu Zemského četnického velitelství v Brně*, s. 8.

³⁰ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva II*, s. 52-53..

³¹ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva II*, s. 52-53.

³² Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva II*, s. 56.

³³ Dlouhý, Michal: *Kutnohorská pátračka na stopě*, s. 7-8.

v krizových pohraničních oblastech. V létě 1935 byly zřízeny „četnické letecké hlídky“, které podléhaly přímo ministerstvu vnitra.³⁵

Žadatelé o přijetí k policii či četnictvu byli pečlivě prověřováni (kromě legionářů, pro něž platily i další výjimky)³⁶. Četnická stanice v místě uchazečova bydliště vyšetřovala nejen minulost samotného uchazeče, ale zajímala se také o pověst jeho rodiny. Důležitou roli při posuzování žádosti o přijetí sehrávala rovněž politická příslušnost uchazeče, přičemž členství v komunistické či národně sociální straně mohlo žadateli výrazně přitížit.³⁷ (Problematika přijímání četníků, k níž se dochovaly četné prameny, by jistě představovala zajímavý námět pro odborné pojednání.)

Nelze opomenout otázku spolupráce četnictva se státní i místní policií. Četníci působili mimo statutární města a mimo oblasti, spadající do kompetence policejních úřadů. Při pronásledování zločince ovšem četník mohl překročit hranice svého obvodu. V takovém případě měl četník povinnost informovat příslušné bezpečnostní orgány a postupovat v součinnosti s nimi. Bylo přitom výslovně zakázáno, aby si zástupci jednotlivých pořádkových složek konkurovali a „uzavírali se pomoci a spolupráci ostatních složek bezpečnostní služby“.³⁸

Četnictvo rovněž nemělo zasahovat do kompetencí místní policie v obcích. Pokud četník zjistil v určité obci nesrovnalosti, hlásil to starostovi, který ručil za zjednání nápravy. V případě nutnosti mělo četnictvo místním orgánům asistovat. Na druhou stranu měli četníci právo žádat místní úřady o spolupráci při vyšetřování.³⁹

³⁴ Dlouhý, Michal: *Kutnohorská pátračka na stopě*, s. 8.

³⁵ Dlouhý, Michal: *Kutnohorská pátračka na stopě*, s. 8.

³⁶ *O četnicích a humoreskách*. TV dokument 2007.

³⁷ NA Praha, ZČV. Otázkou přijímání nových četníků se stručně zabývá i Suchý, Miroslav: *Historie vzdělávání u četnictva a policie Československé republiky*.

³⁸ *Vysvětlivky ke služební instrukci pro četnictvo*, cit. dle: Plosová, Jaroslava: *cit. d.*, s. 24.

³⁹ Plosová, Jaroslava: *cit. d.*, s. 24.

II. Bezpečnostní aparát na Chebsku v meziválečném období

Z výše uvedených informací vyplývá, že struktura meziválečného bezpečnostního aparátu byla poněkud komplikovaná a decentralizovaná. To se, jak dále uvidíme, názorně projevilo i na Chebsku.

Hlavním orgánem finanční stráže ve zkoumaném regionu byl Inspektorát finanční stráže Cheb, pod jehož pravomoc spadala oddělení v Libštejně (dnes Libá), Mühlbachu (Pomezí), Starém Kynšperku (Starý Hroznatov) a Wiesu (Háje). Na počátku sledovaného období stál v čele uvedené instituce inspektor I. třídy Jan Krejčí, který na Chebsku působil od počátku 20. let a roku 1935 byl vystřídán vrchním inspektorem II. třídy Františkem Sládkem.⁴⁰

Policejní úřad v Chebu patřil k nemnoha policejním pracovištím, která existovala již před vznikem ČSR. Podle vyhlášky ministerstva vnitra, vydané 22. listopadu 1922, příslušela Státnímu policejnímu úřadu Cheb částečná kompetence nad soudním okresem Cheb a úplná kompetence nad městy Cheb a Matzelbach. (Blíže ke kompetencím policejních úřadů viz *Dějiny policie a četnictva II.*) Vyhláškou z 15. října 1936 byla pravomoc chebského policejního úřadu rozšířena o nově zřízenou expozituru ve Vildštejně (Skalná) s působností pro soudní okres Vildštejn.⁴¹ K dalšímu rozšíření pravomocí došlo 24. května 1937.⁴²

V roce 1938 úřad sídlil v Mincovní ulici č. p. 1 a používal telefonní čísla 681, 682 a 683. Na chebském železničním nádraží působila expozitura strážnice. Další filiální strážnice sídlila ve Františkových Lázních. Funkci správce Státního policejního úřadu Cheb zastával policejní rada JUDr. František Jakl.⁴³

Na základě vyhlášky z 15. října 1936 vznikl mezi jinými také Státní policejní úřad Aš, který měl částečnou kompetenci nad příslušným soudním okresem a do jehož úplné kompetence spadal kromě samotné Aše též Schönbach a policejní expozitura v Nassengrubu.⁴⁴ Sídlo úřadu se nacházelo na Masarykově třídě č. p. 29, jeho telefonní číslo bylo 2211. Pobočné strážnice působily na bavorském nádraží v Aši a na obecním

⁴⁰ Kolář, Ondřej: *Inspektorát finanční stráže Cheb 1931-1938*, s. 90.

⁴¹ NA PRAHA, PPŘ, P-74/4.

⁴² NA PRAHA, PPŘ, P-74/4, *Ročenka svazu civilní stráže bezpečnosti na rok 1938.*

⁴³ *Ročenka svazu civilní stráže bezpečnosti na rok 1938.*

úřadě v Schönbachu. Systematizovaný stav neuniformovaného strážního sboru činil 70 mužů, počátkem roku 1938 však ašský policejní úřad disponoval pouze 56 neuniformovanými policisty.⁴⁵

Není bez zajímavosti, že se zřizování nových policejních úřadů neobešlo bez určitých organizačních zmatků. Např. armáda nebyla často o vzniku nových policejních pracovišť dostatečně informována. Jak generální štáb, tak různá místní velitelství, opakovaně žádala Presidium policejního ředitelství o poskytnutí přesných údajů o dislokaci policejních úřadů.⁴⁶

Ministerstvo vnitra a Presidium policejního ředitelství se při masovém zakládání policejních úřadů v pohraničí potýkaly s nedostatkem vhodných osob pro obsazení velitelských funkcí, zejména chyběl potřebný počet kvalifikovaných jedinců, kteří by dostatečně ovládali němčinu. (Pro přednosta státních policejních úřadů v pohraničí byla znalost německého jazyka povinná.)⁴⁷

Do čela Státního policejního úřadu Aš byl koncem října 1936 vybrán inspektor II. třídy Josef Běhounek, policista s bohatými zkušenostmi, sloužící u sboru od 16. října 1920. Běhounek, o němž se ze služebních záznamů mimo jiné dozvídáme, že byl otcem jedné dcery, je ve spise, jímž Presidium policejního ředitelství zdůvodňuje jeho výběr pro uvedený post, charakterizován jako „*spolehlivý v exekutivní službě a školení strážce.*“ Autor citovaného dokumentu Běhounka dále popisuje jako energického člověka s taktním vystupováním.⁴⁸

Funkci zástupce přednosta v prosinci 1936 převzal komisař Václav Brůžek, působící v Aši (zřejmě u městské policie) od dubna 1931 a tudíž obeznámený s místními poměry. (Přejímání městských policistů do služeb státní policie nepředstavovalo podle záznamů Státního policejního úřadu Aš nijak neobvyklý jev.) Roku 1937 je jako správce úřadu uváděn JUDr. Karel Vojtěch.⁴⁹

⁴⁴ NA PRAHA, PPŘ, P-74/4, *Ročenka svazu civilní stráže bezpečnosti na rok 1938.*

⁴⁵ *Ročenka svazu civilní stráže bezpečnosti na rok 1938.*

⁴⁶ NA PRAHA, PPŘ, P-74/4.

⁴⁷ NA PRAHA, PPŘ, P-74/4.

⁴⁸ NA PRAHA, PPŘ, P-74/4.

⁴⁹ NA PRAHA, PPŘ, P-74/4.

Cheb byl sídlem četnického oddělení, jemuž podléhalo 6 okresních četnických velitelství (Cheb, Aš, Mariánské Lázně, Město Teplá, Planá u Mariánských Lázní a Tachov). Od konce dvacátých let v Chebu sídlila četnická pátrací stanice, do jejíhož obvodu podle záznamů z roku 1935 spadala následující okresní četnická velitelství: Cheb, Tachov, Mariánské Lázně, Planá u Mariánských Lázní, Teplá, Žlutice, Aš, Falknov nad Ohří (dnešní Sokolov), Loket, Karlovy Vary, Jáchymov, Nejdek a Kraslice.⁵⁰

Od 1. září 1933 v Chebu sídlil četnický pohotovostní oddíl s působností pro politické okresy ašský a chebský (s vyloučením Státního policejního úřadu Cheb) a pro politické úřady kraslický a nejdecký. Oddíl se později přesunul do Falknova nad Ohří.⁵¹

V roce 1935 se v Chebu rovněž nacházelo jedno z pěti stanovišť Četnických leteckých hlídek, vybavené stíhacím letadlem typu Škoda D – 1.19 s označením OK – PAB. Jako pilot byl přidělen nadporučík letectva Vladimír Svozil.⁵² Chebská letecká hlídka měla operovat nad obvody četnických oddělení Cheb, Karlovy Vary, Chomutov a Most.⁵³

Ačkoliv armáda není primárním předmětem našeho zájmu, musíme se alespoň ve stručnosti zmínit o vojenských útvech, působících na Chebsku. V tomto regionu se během meziválečného období vystřídala celá řada armádních jednotek, základ chebské posádky však tvořil pěší pluk 33 „*Doss Alto*“. Ten vznikl v roce 1920 sloučením 33. pěšího pluku československých legií v Itálii a dvou tradičních „chebských“ pluků, konkrétně 73. pěšího (vznikl 1860) a 6. střeleckého (založen 1889). Název „*Doss Alto*“ odkazoval na bojiště první světové války. V únoru 1938 byl pluk vyslán na Slovensko.⁵⁴

Jelikož československé velení očekávalo německý útok ze severu a po „anšlusu“ Rakouska též z jihu, nevěnovala armáda západním Čechám mnoho

⁵⁰ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva II*, s. 265.

⁵¹ Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva II*, s. 207 – 208. *Ročenka svazu civilní stráže bezpečnosti na rok 1938*.

⁵² Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva II*, s. 209.

⁵³ *Ročenka svazu civilní stráže bezpečnosti na rok 1938*.

⁵⁴ http://www.vojenstvi.cz/vasedotazy_70.htm.

pozornosti a nebylo zde budováno opevnění. O to větší díl odpovědnosti nesly právě pořádkové složky.

III. Bezpečnostní situace na Chebsku

Běžná služba u pořádkových složek

Před započítím výkladu o potýkání československého bezpečnostního aparátu s nacistickým nebezpečím se pokusme zodpovědět otázku, jak vlastně vypadal běžný život příslušníků pořádkových složek na Chebsku.

Nejpodrobnější informace se dochovaly v agendě finanční stráže. Mezi povinnosti „financů“ patřilo mimo jiné i konání dohledu nad tabákovou (zejména na Podkarpatské Rusi⁵⁵) a cukrovarnickou produkcí. Např. v listopadu 1930 vedení vyslalo dozorce finanční stráže Františka Hrušku ze Starého Kynšperka do cukrovaru ve Velvětech, zatímco Hruškov kolega a František Kroh (dle jiného pramene Josef Kroha) z Libštejna se vydal do žateckého cukrovaru.⁵⁶ Podobných případů bychom našli mnohem více.

K dalším povinnostem příslušníků finanční stráže patřily například opravy hraničního značení (k nimž mělo na Chebsku dle plánu dojít roku 1932)⁵⁷ nebo vedení evidence novostaveb, vzniklých po roce 1918.⁵⁸ „Financové“ se rovněž podíleli na sčítání lidu.⁵⁹ Nadřízené orgány ovšem mohly finanční stráž využít i jinak. Např. roku 1931 se objevil návrh na „posílení české menšiny“ v Kunžvartu⁶⁰ přeložením několika „financů“ do zmíněné obce. Představitelé finanční stráže však neprojevíli o tuto iniciativu, která byla pochopitelně spjata s nemalými finančními náklady, zájem.⁶¹

Vraťme se však k neznámějšímu aspektu činnosti finanční stráže, tedy k provádění ostrahy hranic. Rozdělení strážních služeb prováděl obvykle přednosta příslušného oddělení. Strážní služba se dělila na službu bodovou a úsekovou (rajónovou). Zatímco při bodové službě musel „financ“ při obchůzce postupovat po

⁵⁵ SOkA Cheb, IFS,14/171-172.

⁵⁶ SOkA Cheb, IFS,13.

⁵⁷ SOkA Cheb, IFS,14/29.

⁵⁸ SOkA Cheb, IFS,13/390.

⁵⁹ SOkA Cheb, IFS,13/75.

⁶⁰ Je dost možné, že ve skutečnosti se jednalo o Kynžvart.

⁶¹ SOkA Cheb, IFS,13.

přesně určené trase, při službě rajónové měl možnost volného pohybu po určeném úseku, byl pouze povinen dostavit se v určenou dobu na kontrolní bod.⁶²

Bodová služba, pozůstatek z dob Rakousko-Uherska, značně omezovala pracovníky finanční stráže při sledování podezřelých osob. Pokud „financ“ neúspěšně pronásledoval pašeráka a následně byl nadřízeným přistižen mimo předepsanou trasu, mohl jen obtížně dokázat, že se z této trasy odchýlil ze služebních důvodů. Na druhou stranu „financům“ nic nebránilo použít údajné sledování podloudníka jako výmluvu pro porušení rozkazu. Při úsekové službě tyto problémy zcela nemizely, přesto byl tento typ pochůzek pochopitelně mnohem praktičtější než bodová služba, ačkoliv na druhou stranu při úsekové službě mohli velitelé své podřízené hůře kontrolovat.

V agendě chebského inspektorátu můžeme najít celou řadu zmínek o odchylkách z trasy. V takových případech „financové“ obvykle pochopitelně tvrdili, že se vzdálili za účelem sledování podezřelých osob.

Obzvláště rušno bývalo v západních Čechách během lázeňské sezóny. Není proto divu, že v létě 1930 přednosta oddělení finanční stráže Mühlbach, inspektor II. třídy finanční stráže Adolf Tykač, žádal Okrskovou celní správu v Praze o vyslání posil, neboť vzhledem k množství lázeňských hostů, které bylo nutno na hranicích odbavovat, Tykačovi muži nezvládali vykonávat všechny svěřené úkoly.⁶³ K obdobným problémům docházelo i v následujících letech.

Je třeba zmínit i kázeňské poměry u chebského inspektorátu finanční stráže. Většina záznamů o nežádoucím chování „financů“ se týká poměrně běžných záležitostí. Nejčastějším jevem je odchýlení z předepsané pochůzkové trasy. K takovým případům docházelo po celé meziválečné období.

Další skupinu prohřešků tvoří pozdní nástupy do služby, přičemž někdy „financové“ používali na svou omluvu poněkud kuriózní argumenty. Vrchní strážmistr František Gräth roku 1921 zmeškal nástup služby, neboť hodiny na služebně ani kostelní hodiny ve Starém Kynšperku nebyly funkční a Gräthovy hodinky se

⁶² Beneš, Jaroslav: *Finanční stráž československá 1918-1938*, s. 60.

⁶³ SOkA Cheb, IFS,13/33.

zpozdíly.⁶⁴ Strážmistr Bedřich Špaček téhož roku nepřišel do služby, neboť dle vlastních slov byl stížen jedním za záchvatů malárie, jimiž trpěl od dob svého zajetí ve Finsku za první světové války. Nadřízení tuto historku ovšem nebrali příliš vážně, protože svědkové Špačka viděli krátce před jeho „onemocněním“ v hostinci.⁶⁵ Většina zápisů o pozdních nástupech je však bohužel mnohem stručnější.

Jako důvod pozdního nástupu do služby se nejčastěji objevuje údajné pronásledování podezřelých, což je argument, kterým příslušníci finanční stráže obvykle zdůvodňovali i své odchylky z trasy. K dalším drobnějším proviněním patřil například nepovolený chov zvířat ve služebních bytech nebo hovoření o běžných služebních záležitostech v přítomnosti nepovolaných osob. Pokud takovéto prohřešky zůstaly bez následků, nadřízené orgány (zejména u finanční stráže) s provinilci obvykle nakládaly poměrně shovívavě.

K vážnějším přestupkům docházelo jen zřídka, jako jednu z nemnoha výjimek můžeme uvést případ dozorce finanční stráže Františka Bejra, který byl obviněn ze zpronevěry 30 Kč. Tohoto činu se měl Bejr údajně dopustit během své služby v Mühlbachu počátkem třicátých let, nicméně v době, kdy se případem začaly zabývat nadřízené orgány, již obviněný žil ve Dvoře Králové.⁶⁶ Výsledek vyšetřování bohužel není znám.

Zdá se, že Bejr měl během své služby více kázeňských problémů, mimo jiné jednou údajně zapomněl řádně ohlásit své onemocnění. Jeho nadřízeným rovněž neušlo, že Bejr trávil značnou část svého volného času v hospodách.⁶⁷

Pozornost zasluhuje i případ dozorce finanční stráže Antonína Hantáka, který (patrně v roce 1930) obvinil starostu Starého Kynšperka Johanna Franka z urážky finanční stráže. Starosta zareagoval prohlášením, že se Hanták dopustil šikany. Další průběh sporu není bohužel znám.⁶⁸

Finanční stráž příležitostně asistovala také u vyšetřování kriminálních případů, které se přímo netýkaly ostrahy hranic a celních záležitostí. Počátkem dvacátých let

⁶⁴ SOkA Cheb, IFS,8/21.

⁶⁵ SOkA Cheb, IFS,8/72.

⁶⁶ SOkA Cheb, IFS,14/11.

⁶⁷ SOkA Cheb, IFS,14/122.

úřady příležitostně žádaly finanční stráž o pomoc při sledování osob podezřelých ze špionáže. Přestože toto období nezapadá do časového vymezení práce, některé případy rozhodně stojí za zmínku.

29. července 1922 upozorňovalo Zemské vojenské velitelství v Praze na bývalého rotmistra rakousko-uherské armády Rudolfa Holuba, který jako obchodní cestující často nabízel své zboží v blízkosti vojenských objektů a navazoval kontakty zejména s poddůstojníky, jejichž důvěru si vzhledem ke své předchozí vojenské službě získával poměrně snadno. V dokumentech byl Holub charakterizován jako abstinent, značně nedůvěřivý, byl „*člověkem úžasně rychlé huby*.“ Předpokládalo se, že s Holubem spolupracuje jeho krajan z Horšovského Týna Josef Švejda, který byl stejně jako Holub původním povoláním hodinář.⁶⁹

Téhož roku byli chebští „financové“ upozorněni na „*komunistku*“ Annu Kodýtkovou, podezřelou z protistátní činnosti.⁷⁰ Mimořádně zajímavá zpráva z 8. května 1923 se zmiňuje o skupině maďarských a ukrajinských extrémistů, kteří se údajně ukrývali v Mostu a připravovali atentát na rumunského krále ve Varšavě.⁷¹

Podobné případy ovšem rozhodně nebyly nijak časté. Většina trestních záležitostí, s nimiž se „financové“ museli potýkat, byla zřejmě mnohem banálnější a také mnohem hůře dokumentovaná. Víme například, že inspektor II. třídy finanční stráže Adolf Tykač se během roku 1931 podílel na vyšetřování sedmi trestních případů, nejsou však známy žádné podrobnosti.

Jednu z mála dochovaných zpráv, týkajících se trestné činnosti, představuje zápis o poněkud kuriózním „*zločinu veřejného násilí*“, spáchaném 22. dubna 1930. Když uvedeného dne dvojice „financů“ vyslyšala jistého Vavřince Taubera (ročník 1857) podezřelého z důchodkových přestupků, více než sedmdesátiletý Tauber oba muže fyzicky napadl a „financové“ museli k jeho zadržení vynaložit značné úsilí. Jakým způsobem byl Tauber potrestán, bohužel nevíme.⁷²

⁶⁸ SOkA Cheb, IFS,13/187.

⁶⁹ SOkA Cheb, IFS,9/70.

⁷⁰ SOkA Cheb, IFS,9/136.

⁷¹ SOkA Cheb, IFS,11/8.

⁷² SOkA Cheb, IFS,13/353.

Z pramenů se dozvídáme nejen o služební činnosti finanční stráže, ale také o společenském postavení a sociálním zabezpečení jejích příslušníků. Z korespondence chebského inspektorátu vyplývá, že počátkem třicátých let někteří pracovníci finanční stráže měli (bohužel není uvedeno, za jakých podmínek) nárok na bezplatný lázeňský pobyt, a to v Jáchymově, Luhačovicích nebo Piešťanech.⁷³ V Karlových Varech mohli „financové“ využít ubytování v lázeňském domě Sirius za 10-20 Kč za noc. V totéž městě byl pracovníkům finanční správy k dispozici též hotel Brasilie.⁷⁴ V Luhačovicích počátkem 30. let spolek celního úřednictva zakoupil vilu Maják.⁷⁵

V roce 1931 Zemské finanční ředitelství informovalo podřízené úřady, že studující dcery „financů“ mohou žádat o ubytování v ústavech YWCA a dalších podobných zařízeních.⁷⁶ Finanční stráž měla své vlastní odborové organizace (viz monografii Jaroslava Beneše), o činnosti těchto spolků však nenacházíme v agendě chebského inspektorátu žádné údaje.

Od příslušníků finanční stráže se očekávalo, že svým chováním půjdou příkladem ostatním občanům. Např. roku 1930 vyzývali nadřízení „finance“ ke vstupu do Červeného kříže apod.⁷⁷ Důležitou roli hrála i legionářská tradice. Ačkoliv nejsme schopni říci, kolik pracovníků chebského inspektorátu sloužilo v legiích, víme, že se „financové“ spolu s příslušníky ostatních bezpečnostních složek podíleli na přípravě oslav s legionářskou tematikou (např. výročí bitvy u Zborova)⁷⁸ a že mezi úředními spisy inspektorátu byly evidovány i dvě publikace o československých legiích v Rusku.⁷⁹ Dokumenty Státního policejního úřadu Cheb vypovídají o aktivitách „financů“ v Československé obci legionářské a jiných veteránských spolcích.

Velice zajímavá (nicméně málo zdokumentovaná a tudíž obtížně uchopitelná) je otázka náboženských poměrů u bezpečnostních složek meziválečného Československa. V této souvislosti je třeba zmínit nanejvýš neobvyklou písemnou

⁷³ SOkA Cheb, IFS,14.

⁷⁴ SOkA Cheb, IFS,14/51 a 53.

⁷⁵ SOkA Cheb, IFS,14/107.

⁷⁶ SOkA Cheb, IFS,14/87 YWCA-Young Women's Christian Association, mezinárodní charitativní a vzdělávací organizace, založená roku 1855 v Londýně.

⁷⁷ SOkA Cheb, IFS,13/388.

⁷⁸ SOkA Cheb, IFS,10.

⁷⁹ SOkA Cheb, IFS,6.

žádost z roku 1930, jejímž autorem byl respicient finanční stráže Bohumil Štětka z oddělení Libštejn.

Štětka prohlašoval, že tehdejší služební předpisy nebraly ohledy na náboženské cítění členů finanční stráže a nepřímo naznačoval, že katolíci v řadách finanční stráže byli diskriminováni, ačkoliv toto tvrzení nijak blíže nespécifikoval. V textu, který svědčí o autorově stylistické zdatnosti a nemalých znalostech literatury, Štětka s použitím citátů Masaryka, Havlíčka a Březiny zdůrazňoval význam náboženství a požadoval, aby připravovaný nový služební předpis věnoval této záležitosti větší pozornost. Jeho žádost však byla zamítnuta jakožto bezpředmětná.⁸⁰

Pokud jde o státní policii na Chebsku, o té máme k dispozici výrazně méně údajů než o finanční stráž. Přesto se dochoval velmi cenný zdroj informací, a to denní rozkazy nadporučíka Ladislava Ostrýda, který se v září 1937, po přeložení z Litoměřic, stal velitelem uniformovaného sboru u Státního policejního úřadu Aš.

Tento důstojník si patrně potrpěl na přísné dodržování předpisů a zdá se, že k poměrům panujícím u ašského policejního úřadu měl jisté výhrady, neboť krátce po svém přidělení do Aše v denním rozkaze z 11. září důrazně apeloval na udržování čistoty v ubikacích a kritizoval skutečnost, že někteří policisté nenosí předepsané šavle.⁸¹

O tři dny později Ostrýd vydal „*zákaz příliš hlučných zábav*“ a udělil jednomu z podřízených písemnou důtku za návštěvu hostince v průběhu služby⁸². Nejspíše se jednalo o symbolický trest, který měl ostatní policisty odradit od porušování předpisů, jelikož v budoucnu uděloval Ostrýd tresty jen dosti zřídka.

Během následujících měsíců nový velitel sboru ve svých denních rozkazech často nesmlouvavě připomínal svým podřízeným jejich povinnosti. Mimo jiné zdůrazňoval nutnost hlásit zadržení vězně službu konajícímu strážmistroví, zakazoval karetní hry a používání žehliček v ubikacích, vyžadoval dodržování nočního klidu v kasárnách po 22 hodině a připomínal policistům potřebu dohlížet na dodržování

⁸⁰ SOkA Cheb, IFS,13/18.

⁸¹ SOkA Cheb, SPÚ, 554/19.

⁸² SOkA Cheb, SPÚ, 554/19.

uzavíracích policejních hodin (o půlnoci pro hostince a vinárny, o hodinu později pro kavárny).⁸³

O poměrech u četnictva si můžeme udělat názornou představu na základě vzpomínek Františka Fary, který barvitě popisuje službu v pohraničí v polovině 30. let. Fara mimo jiné píše: „*Měli jsme vytištěny knížečky s učivem na každý měsíc v roce, kde byly paragrafy z trestního zákona, ze zákona o četnictvu a četnické služební instrukce (...) Kromě toho vykonával dvakrát či víckrát do roka přehlídku (...) četnický kapitán. (...) Byli na ni svoláni všichni četníci z okolních stanic.*“⁸⁴

Součástí života v četnickém sboru byla rovněž pravidelná cvičení v šermu šavlí a bodákem.⁸⁵ O použitelnosti těchto metod v praktické službě lze však pochybovat. Zejména šavle se u četníků (a rovněž u uniformovaných policistů, jak vyplývá mimo jiné i z výše citovaných rozkazů nadporučíka Ostrýda) netěšily dobré pověsti, a to nejen kvůli své zbytečnosti, ale především proto, že pro své nositele představovaly nebezpečí. František Fary udává, že „*každou zimu si o ně (t. j. o šavle) při pádu po uklouznutí několik četníků zlomilo žebra.*“⁸⁶ O nepraktičnosti služebních šavlí se zmiňují i četné zápisy v archivním fondu Zemského četnického velitelství.

Služba v terénu vypadala následovně: četník, vyzbrojený puškou s bodákem, šavlí a v některých případech i obuškem, konal obchůzky v délce 8 – 14 hodin. Trasa byla předepsána „*služební knížkou*“, do níž četník zaznamenával průběh služby a do které nadřízení, kteří četníky v terénu příležitostně kontrolovali, zapisovali potvrzení o provedené inspekci.

Ačkoliv byla od příslušníků četnictva vyžadována tuhá kázeň, četník měl samozřejmě i určitá práva, jako například nárok požádat o přeložení. Pokud ho k tomu vedly zdravotní důvody, bývalo mu často vyhověno. V září 1936 dlouholetý četník štábní strážmistr Antonín Barnet (sloužil u sboru od března 1920) požádal o přeložení z Aše, nejlépe do Hlušic na Jičínsku nebo do Dymokur na Mladoboleslavsku. Jelikož Barnet trpěl cukrovkou, chtěl sloužit v rovinné oblasti s vlídnějším podnebím.

⁸³ SOkA Cheb, SPÚ, 554.

⁸⁴ Fara, František: *Četnické vzpomínky*, s. 34.

⁸⁵ Fara, František: *cit. d.*, s. 34.

⁸⁶ Fara, František: *cit. d.*, s. 80.

Oprávněnost Barnetovy žádosti potvrdili velitel četnické stanice a okresní četnický velitel poručík výkonný Kopper, který navíc doplnil, že pro případného Barnetova nástupce by byl k dispozici byt po odcházejícím četníkovi v blízkosti stanice s ročním nájemným 2 000 Kč. Zemské četnické velitelství Barnetově prosbě vyhovělo a přeložilo žadatele do stanici Horní Vidim v obvodu Okresního četnického velitelství Česká Lípa. Barnet si tímto přeložením navíc polepšil, jelikož na novém působišti měl vykonávat funkci velitele stanice.⁸⁷

Výrazně komplikovanější situace ovšem nastávala, pokud chtěl četník přeložit z osobních důvodů, například proto, aby mohl žít v blízkosti svých příbuzných nebo aby mohl posílat své děti do lepší školy.

V květnu a v září 1936, tedy ve stejné době jako Antonín Barnet, opakovaně zažádal o přeložení i další četník z Chebska, strážmistr Karel Hošek z Vildštejna. Hošek chtěl přeložit do obvodu litoměřického nebo příbramského oddělení, aby mohl lépe zabezpečit svou ovdovělou matku a nezletilého bratra, žijící v Lánech. Hošek usuzoval, že pokud by sloužil v blízkosti Lán, mohl by snáze dohlédnout na bratrovu výchovu. Jak bylo v podobných případech běžné, Hošek spolu se dvěma svědky podepsal prohlášení, že pokud mu bude vyhověno, uhradí veškeré náklady za přeložení z vlastních prostředků.

Zemské četnické velitelství přezkoumalo Hoškovy rodinné poměry a zjistilo, že v porovnání se svými dalšími sourozenci (z nichž jeden byl četníkem na zkoušku a další policistou) Hošek svou matku finančně podporuje jen minimálně, takže existuje možnost, že Hošek používá neutěšenou situaci své rodiny jako záminku. Svou roli při posuzování prosby mohl sehrát i fakt, že Hošek sloužil u četnictva teprve necelých pět let. Žádost byla zamítnuta a nadřízené orgány Hoška upozornily, že pokud by přes opakované odmítnutí dále usiloval o přeložení, hrozil by mu postih.⁸⁸

Velmi pozoruhodný fenomén představoval „ilegální“ časopis *Četnický obzor*, vydávaný bývalým vrchním strážmistrem Bohumilem Mladým.⁸⁹ Na stránkách

⁸⁷ NA Praha, ZČV, k. 583, 30024.

⁸⁸ NA Praha, ZČV, k. 583, 24918/36.

⁸⁹ Plosová, Jaroslava: *Situace četnictva a jeho obraz ve společnosti ve 20. a na počátku 30. let 20. století na příkladu Zemského četnického velitelství v Brně*, s. 87.

dotyčného listu četníci, píšící obvykle pod pseudonymy, publikovali nejen humorné a satirické příběhy ze služby, ale také články, poukazující na problémy četnictva. Kritika se týkala především přebujelé byrokracie, za jejíž představitele byli považováni důstojníci správní.⁹⁰ Další výtky se týkaly například nevyhovující výzbroje.⁹¹

Vedení četnictva samozřejmě nebylo z činnosti časopisu příliš nadšeno, tím spíše, že *Četnický obzor* býval kvůli svému názvu veřejností často považován za oficiální tiskový orgán četnictva, což vedlo k řadě nedorozumění. Aby se však předešlo nežádoucím mediálním polemikám, generální velitel četnictva vydal zákaz reagovat na články v *Četnickém obzoru*.⁹² Z dostupných zdrojů se zdá, že četníci zapojení do vydávání časopisu nebyli svými nadřízenými postihováni příliš přísně.⁹³

Je vcelku logické, že Zemské četnické velitelství velmi dbalo na důstojnost a bezúhonnost sboru, v důsledku čehož byly všechny prokázané přestupky četníků nekompromisně trestány. To se ovšem netýkalo jen aktivně sloužících četníků, ale také jejich penzionovaných kolegů.

Okresní soud ve Vildštejně roku 1938 odsoudil strážmistra ve výslužbě Josefa Markgrafa pro přestupek podvodu „*k 5 dnům vězení a ztrátě práva volebního do obcí*“. V reakci na tuto skutečnost generální velitel četnictva 15. září 1938 zbavil Markgrafa jeho hodnosti, takže jmenovaný směl napříště používat pouze označení „*četnický pensista*.“⁹⁴

⁹⁰ Důstojníci četnictva byli rozděleni na „důstojníky správní“ a „důstojníky výkonné.“

⁹¹ Dlouhý, Michal: *Četnické trampoty*, s. 37-38.

⁹² Plosová, Jaroslava: *cit. d.*, s. 89.

⁹³ Plosová, Jaroslava: *cit. d.*, s. 91.

⁹⁴ NA Praha, ZČV, k. 677, s. 22272/38.

Asistence při manifestacích

K úkolům pořádkových složek, zejména pak četnictva, patřilo udržování klidu při různých veřejných shromážděních a demonstracích. Ve výbušné atmosféře 30. let, vyvolané hospodářskou krizí a rostoucím mezinárodním napětím, docházelo na Chebsku k poměrně častým manifestacím radikálních politických uskupení, především komunistů a nacistů.

Zvláště komplikovaná situace nastala 24. března 1933 v Horních Lomanech, kde téměř současně probíhalo setkání nezaměstnaných, pořádané komunistickou stranou, a „*voličská schůze hakenkreuzlerů*“.⁹⁵ Četnická stanice ve Františkových Lázních byla při této příležitosti posílena o tři četníky z Chebu, dva z Mühlbachu a dva z Tršnice.

K podobným událostem docházelo i v následujících letech. Při prvomájových oslavách roku 1936 byl ve Vildštejně soustředěn oddíl četníků pod vedením vrchního strážmistra Holého, který měl zabránit střetu mezi manifestujícími henleinovci a komunisty. Holého muži včas vytvořili neprostupný kordon mezi oběma zneprátelenými skupinami, takže se celá událost obešla bez násilností.⁹⁶

Ještě složitější situace nastala téhož dne v Tachově, kde se prvomájových oslav zúčastnili kromě nacistů a komunistů ještě němečtí sociální demokraté a němečtí křesťanští socialisté. „*K udržení veřejného klidu a pořádku nařídil přednosta okresního úřadu soustředění četnictva*“, takže během oslav zajišťovalo klid v ulicích celkem dvacet četníků pod vedením okresního četnického velitele.⁹⁷

Z hlášení sepsaného o této události si můžeme učinit určitou představu o rozložení politických sil. Zatímco na shromáždění SdP dorazilo dle četnických odhadů zhruba 1 400 osob, sociálně demokratického shromáždění se zúčastnilo přibližně 1 100 lidí a křesťanských sociálů bylo pouze kolem padesáti. Komunistický průvod čítal všehovšudy 40 osob, na následný tábor lidu jich dorazilo kolem čtyř stovek. Značnou

⁹⁵ NA Praha, ZČV, k. 434, 7669/33.

⁹⁶ NA Praha, ZČV, k. 559, 9977/36.

⁹⁷ NA Praha, ZČV, k. 559, 9981/36.

část návštěvníků ovšem tvořili příznivci opozice (zejména členové SdP), kteří se pokoušeli vyvolat výtržnost.⁹⁸

Stejného dne se v Aši zúčastnilo henleinovského shromáždění asi 750 lidí, zatímco komunistů bylo zhruba o 50 méně. Křesťanských sociálů dorazilo pouze 150. (Relativně vysoký počet komunistů byl patrně zapříčiněn neúčastí sociálních demokratů.) Proslovy všech řečníků byly shledány nezávadnými a k žádným výtržnostem nedošlo, takže okresní četnický velitel Karel Kopper neměl důvod k zásahu.⁹⁹

V některých případech četnictvo nejen asistovalo u oslav a manifestací, ale rovněž se pokoušelo bránit účasti československých státních příslušníků na nacistických shromážděních, pořádaných v Říši. Když 23. a 24. září 1933 probíhaly v bavorském Mähringu oslavy pro „východní marku“ za účasti oddílů SA a Hitlerjugend, nařídil okresní úřad v Mariánských Lázních „zostřené střežení státních hranic a soustředění 4 četníků z vlastního okresu na stanici ve Třech Sekerách“. V obvodu příslušného okresního úřadu byly navíc v uvedených dnech zcela zakázány přechody hranic.

Soustředění četníci spolu s osazenstvem stanice ve Třech Sekerách pod vedením vrchního strážmistra Václava spolu s příslušníky finanční stráže obsadili hraniční přechody. Během dvoudenní pohotovosti se o překročení hranic pokusilo přibližně dvacet osob, v převážné míře žen, které údajně chtěly jít do Německa sbírat brusinky a o mimořádných událostech na hranici neměly ani tušení. Jinak střežení hranic proběhlo bez incidentů.¹⁰⁰

Dohled nad akcemi, které pořádaly sudetoněmecké separatistické organizace, ovšem nezajišťovalo pouze četnictvo, ale také policie. Např. 5. května 1938 policisté zajišťovali klid při oslavách narozenin Konrada Henleina v Aši. 19. dne téhož měsíce pracovníci Státního policejního úřadu Aš sledovali průběh srazu ordnerů v hotelu Tell.

⁹⁸ NA Praha, ZČV, k. 559, 9981/36. Autor hlášení udává, že okresní organizace KSČ v té době prodělávala závažnou krizi.

⁹⁹ NA Praha, ZČV, k. 559, 9989/36.

¹⁰⁰ NA Praha, ZČV, k. 444, 23423/33.

Na základě výše uvedených případů můžeme konstatovat, že k manifestacím docházelo v průběhu celého zkoumaného období, ve většině případů však nedošlo k větším výtržnostem, tedy s výjimkou posledních měsíců před odstoupením pohraničí, jak bude zmíněno dále.

Monitorování podezřelých osob a organizací

Aktivita pronacisticky orientovaných organizací v československém pohraničí nezačala až po nástupu Hitlera k moci. Již v dřívějších letech československé úřady znepokojovala činnost *Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei* (DNSAP), která byla roku 1933 úředně zrušena a jejíž mnozí přívrženci později přešli k nově ustavené Henleinově *Sudetendeutsche Heimatsfront*, zakrátko přejmenované na *Sudetendeutsche Partei* (SdP).

Na podzim roku 1933 se četnictvo podílelo na domovních prohlídkách u funkcionářů rozpuštěné DNSAP. Dochované zápisy četnických stanic v Zádubu a Mariánských Lázních se zmiňují o množství zabavených písemností, jakékoliv detaily však bohužel chybí.¹⁰¹ Kronika zádubské četnické stanice hodnotila rázný zásah proti DNSAP velmi kladně. Podle mínění jejího autora „*energický postup...vůči protistátním živlům získal si jednak respekt, jednak uspokojení občanů loyálně smýšlejících.*“¹⁰² Četnická kronika z Mariánských Lázní zase udává, že se díky likvidaci DNSAP upevnilo postavení demokratických německých stran.¹⁰³

Optimismus československých úřadů byl navíc posílen úspěšným průběhem oslav patnáctého výročí založení republiky. Vzpomínkových akcí se podle četnických záznamů zúčastnila i řada německých obyvatel pohraničí.¹⁰⁴

Soudě podle dostupných materiálů, československé úřady na zkoumaném území v dané době znepokojovala spíše probíhající hospodářská krize a činnost komunistické strany, než německá otázka. O prvotních reakcích na aktivity rodící se Henleinovy strany máme jen málo zpráv. Když kronikář mariánskolázeňské četnické stanice 31. prosince 1933 hodnotil vývoj v uplynulém roce, konstatoval, že „*pokus Konrada Henleina o vytvoření nové strany „Sudetendeutsche Heimatsfront“ projevil se...v celém okresu velmi chabě a nenašel u zdejšího obyvatelstva žádného většího ohlasu.*“¹⁰⁵

¹⁰¹ SOKA Cheb, ČS Mariánské Lázně, ČS Zádub.

¹⁰² SOKA Cheb, ČS Zádub.

¹⁰³ SOKA Cheb, ČS Mariánské Lázně.

¹⁰⁴ SOKA Cheb, ČS Mariánské Lázně, ČS Zádub.

¹⁰⁵ SOKA Cheb, ČS Mariánské Lázně.

O rok později však byl autor kroniky nucen konstatovat, že nově vzniklá strana „*získala v důsledku velmi úporné politické agitace značný počet přívrženců.*“¹⁰⁶ Podobné znepokojivé zprávy se opakovaly i v následujících letech. Henleinovci získali popularitu mimo jiné i díky založení svépomocné organizace *Sudetendeutsche Volkshilfe*, jejíž úspěchy v boji s rostoucí nezaměstnaností uznali i četníci, kteří v zápise z roku 1936 jako další z důvodů rostoucího vlivu SdP uvedli pasivitu ostatních německých politických stran.¹⁰⁷

Zádubský četnický kronikář se domníval, že Henleinovu úspěchu paradoxně napomohlo i zrušení DNSAP, v jehož důsledku se dosud nejednotní separatisté spojili pod vedením SdP.¹⁰⁸ Bylo by bezesporu zajímavé podrobit tuto teorii podrobné historické analýze, to ovšem není předmětem této práce.

Řada henleinovských agitátorů byla vyšetřována kvůli protistátním výrokům, v některých případech však soud podezřelý nakonec osvobodil. Došlo i k situacím, kdy si tito lidé po svém propuštění stěžovali na nevhodné zacházení ze strany četnictva.

Jako příklad můžeme použít kauzu sekretáře krajského vedení SdP z Mariánských Lázní Jana Maiera. Ten byl obviněn, že se na stranické schůzi, konané 14. března 1937 ve Skelné Huti, dopustil protistátních výroků. Poté, co vrchní strážmistr Josef Šik ze stanice Krsy vyslechl svědky, kteří se ovšem nedokázali shodnout na přesném znění Maierových výroků, byl Maier zatčen četníky za policejní asistence.

Esportováním zadrženého vlakem k chebskému soudu byl pověřen strážmistr Josef Česal, který ve vlaku Maierovi v rozporu s rozkazy nasadil pouta. Česal později své rozhodnutí odůvodnil tím, že fyzicky zdatnější Maier mohl četníka snadno přeprat a uprchnout. Navíc se Česal již před odjezdem dozvěděl, že sudetoněmecký senátor Frank, poté co u úřadů neúspěšně intervenoval v Maierův prospěch, prý vyrazil osobním automobilem na cestu, patrně do Mariánských Lázní či Chebu. Česala se tedy zmocnily obavy, že by Frank mohl zorganizovat násilný pokus o Maierovu záchranu.

¹⁰⁶ SOKA Cheb, ČS Mariánské Lázně.

¹⁰⁷ SOKA Cheb, ČS Mariánské Lázně.

¹⁰⁸ SOKA Cheb, ČS Zádub.

Soud nakonec uznal Maiera nevinným a kromě toho se četníci, podílející se na Maierově zadržení, stali předmětem vyšetřování. Vyslýchán byl i vrchní strážmistr Šik, přeložený mezitím do Hostomic pod Brdy. Šikovi ani jeho bývalému spolupracovníku z Krs Hovorkovi ovšem nebylo prokázáno žádné pochybení. Zda nadřízené úřady potrestaly Josefa Česala za neoprávněné použití pout, se z dochovaných záznamů nedozvídáme.¹⁰⁹

Bezpečnostní orgány pochopitelně získávaly informace o skutečné i domnělé protizákonné činnosti z velice různorodých zdrojů, k nimž patřila i anonymní udání, jejichž výpovědní hodnota však často bývala dosti sporná. Dochované prameny zmiňují několik případů, kdy četnictvo bezvýsledně vyšetřovalo osoby obviněné neznámými udavači z protistátních aktivit. Nepravdivá udání mohla být projevem osobní zášti, ale také se mohlo jednat o pouhé nedorozumění.

Udání sehrálo zásadní roli i v případě, který začal 3. listopadu 1936 a na němž lze díky jedinečnému množství dochované agendy velmi přesně rekonstruovat postup československých orgánů při prověřování podezřelých osob.

Ve výše zmíněný den četnická stanice v Chodově v okrese Loket v obvodu Četnického oddělení Karlovy Vary obdržela anonymní udání, podle něhož byly v chodovské továrně *Richter – Fenkl – Hahn* ukryty tajné dokumenty a zbraně, které tam údajně umístili ředitel (ve skutečnosti pouze úředník) Klug a domovník Fischer, kteří prý sympatizovali s henleinovským hnutím.

Velitel stanice praporčík Antonín Šmíd neprodleně informoval okresního velitele, poručíka výkonného Františka Hesouna. Zakrátko se objevil další anonymní dopis, patrně od téhož autora, s upozorněním, že se v řečené továrně pracuje přes čas. Četnictvo nechalo sledovat jak továrnu, tak Fischera, což ovšem nevedlo k žádnému výsledku. V poslední listopadové dekádě Hesoun o této záležitosti informoval státní zastupitelství v Chebu, které doporučilo krajskému soudu vykonání prohlídky v továrně.

28. listopadu 1936 velitel chebské pátrací stanice vrchní strážmistr Václav Novotný telefonicky oznámil poručíku Hesounovi, že na rozkaz majora Václava

¹⁰⁹ NA Praha, ZČV, k. 612, 5987/37.

Uhlíře, velitele četnického oddělení v Chebu, bude následujícího dne provedena prohlídka podezřelé továrny.

V uvedený den o osmé hodině ranní dorazil na loketskou četnickou stanici prokurátor státního zastupitelství v Chebu Karel Apfelbach, doprovázený vyšetřujícím soudcem JUDr. Františkem Titmannem, zástupcem chebského četnického oddělení nadporučíkem Otakarem Stehlíkem a hlídkou chebské „pátračky“ v čele s vrchním strážmistrem Novotným.

Spolu s okresním velitelem Hesounem a šesti loketskými četníky skupina zamířila do Chodova, přičemž cestou přibrala ještě šest četníků z Nového Sedla. V Chodově se připojilo dalších pět mužů zákona, čímž se konečný počet četníků zvýšil na 27.

Po výslechu nejdůležitějších úředníků nařídil prokurátor Apfelbach prohlídku továrny, v jejímž průběhu se podařilo nalézt určité množství podezřelých písemností, patřících domovníku Fischerovi. Když krátce po poledni byla prohlídka ukončena, Hesoun odeslal četníky z Lokte a Nového Sedla na jejich kmenové stanice.

Prokurátor poté nařídil převézt Fischera i nalezené písemnosti na chodovskou četnickou stanici. Tam proběhl Fischerův výslech, po jehož skončení soudní úředníci i příslušníci pátrací stanice odjeli. Na odchodu však prokurátor nařídil okresnímu veliteli Hesounovi, aby podezřelého ještě jednou důkladně vyslechl, přičemž se měl zaměřit zejména na zjištění původu nalezených spisů. Následně četnická stanice v Chodově učinila na Fischera udání u státního zastupitelství v Chebu, přesto ale Fischer nebyl vzat do vazby.

O několik týdnů později došlo v továrně, kde Fischer pracoval, k požáru, který však s největší pravděpodobností vznikl nešťastnou náhodou a tudíž nesouvisel s výše popsaným případem. Přesto se mezi místními obyvateli začaly šířit nejrůznější fámy, a to nejen o požáru, ale o celém Fischerově případu.

Objevily se zprávy, že se na prohlídce továrny podílelo přes 50 četníků z Prahy a Plzně, vedených jakýmsi zmocněncem ministerstva národní obrany. Časopis *Egerer Zeitung* z 11. prosince 1936 přinesl zprávu, že četníci provádějící prohlídku továrny údajně považovali automobil označený písmenem D, zaparkovaný na dvoře továrny,

za německý vůz, zatímco ve skutečnosti uvedené písmeno značilo, že se jedná o vozidlo Československých drah. Aby kolujících fám nebylo málo, začal Fischer rozhlásovat, že mu bylo při výslechu vyhrožováno.

V reakci na tyto události si Zemské četnické velitelství vyžádalo vyjádření zúčastněných orgánů. Výsledek řízení však neznáme.

Mimořádnou pozornost bezpečnostní aparát pochopitelně věnoval vůdčím postavám sudetoněmeckého hnutí. Četníci z Aše sestavili v lednu 1938 seznam funkcionářů SdP a jiných separatistických organizací.¹¹⁰

Zvýšenou pozornost československé bezpečnostní složky samozřejmě věnovaly Konradu Henleinovi, o jehož cestách pojednává značná část dochovaných materiálů Státního policejního úřadu Aš. Policisté zaznamenávali příjezdy a odjezdy Henleinova automobilu, a to i tehdy, pokud v něm nejel vůdce SdP, ale jen jeden z jeho řidičů, Schrott či Ludwig. Finanční stráž hlásila policejnímu úřadu, kdykoliv Henleinův vůz překročil hranice. Rovněž byly evidovány osoby, které navštěvovaly Henleinův dům. K nejčastějším hostům u vůdce SdP patřil inženýr Rummler, redaktor novin *Rundschau*.¹¹¹

Sledování Henleina se neobešlo bez incidentů. Například 1. září 1938 ve večerních hodinách hlídka zadržela v blízkosti Henleinova domu v Masarykově ulici dva muže, kteří na otázku, co zde dělají, odpověděli, že se chtějí projít na čerstvém vzduchu. Vzhledem k deštivému počasí toto vysvětlení neznělo příliš věrohodně. Jelikož ani jeden z mužů u sebe neměl platné doklady, chystali se je policisté zadržet, načež jeden z neznámých prohlásil, že jejich totožnost může potvrdit Henlein.

Když policisté zakleпали u Henleina, přišli jim otevřít muži, kteří po spatření uniformovaných Čechoslováků zpanikařili a rychle přibouchli dveře. Když policisté vysvětlili, že jim jde pouze o ověření identity zadržených, Henleinovi společníci vyšli ven a oba neznámé identifikovali.¹¹² Ze záznamů bohužel nevyplývá, kdo byli oni dva zadrženi, a neznáme ani identitu mužů, zdržujících se u Henleina.

¹¹⁰ SOKA Cheb, SPÚ, 560/8.

¹¹¹ SOKA Cheb, SPÚ, 561.

¹¹² SOKA Cheb, SPÚ, 561/213.

Pořádkové složky se samozřejmě snažily pátrat po nacistických špionech. Dochoval se *Seznam zatčených vyzvědačů a osob podezřelých z protistátní činnosti*, pořizovaný 28. ledna 1938 Okresním četnickým velitelstvím v Aši, ve kterém můžeme najít 102 jmen, z toho 21 žen. Sedm osob obviněných z vojenské zrady se v té době nacházelo ve vazbě. Jeden muž, taktéž zatčený pro vojenskou zradu, spáchal ve vězení sebevraždu. Šest podezřelých pobývalo v Říši. Většina osob zmíněných v seznamu (přes 60) pocházela z Rossbachu.¹¹³

V dokumentech Státního policejního úřadu Aš je zaznamenáno 7 osob, zatčených na základě druhého a šestého paragrafu zákona na ochranu republiky v době od 28. února 1936 do 21. září 1938, mezi nimiž figuruje Alfons Wunderlich, který se objevuje i ve výše uvedeném seznamu Okresního četnického velitelství v Aši. Z uvedených osob byly v září 1938 čtyři ve vazbě, jedna propuštěna na kauci, jedna se zdržovala v Německu a v jednom případě bylo trestní řízení zastaveno.¹¹⁴

Koncem roku 1937 byl Státní policejní úřad Aš dotazován na československého státního příslušníka Simona Märze, malíře pokojů původem ze Starého Rybníka, podezřelého z porušení druhého paragrafu zákona na ochranu republiky. V té době žil März se svou manželkou, rozenou Wunderlichovou (dost možná se jednalo o příbuznou nám již známého henleinovského aktivisty Alfonse Wunderlicha), v německém Selbu a angažoval se v NSDAP a SA. Jelikož März v Aši nikdy nebydlel, tamní policisté nemohli poskytnout relevantní informace.¹¹⁵

O většině osob podezřelých ze špionáže máme poměrně skoupé informace. Podrobnější údaje se dochovaly pouze k případu Josefa Brandla. První zmínka o uvedené kauze pochází z 1. června roku 1935, kdy Presidium Zemského úřadu upozornilo ašskou četnickou stanicí na jistou Elfridu Geisovou, která žila se svým manželem, bývalým pekařem a členem SA, v Selbu a často navštěvovala své rodiče v Aši.

Existovalo ovšem podezření, že tyto návštěvy slouží pouze jako zástěrka pro špionážní činnost. Geisová měla údajně v Aši získávat tajné dokumenty od tamního

¹¹³ SOKA Cheb, SPÚ, 560/1-7.

¹¹⁴ SOKA Cheb, SPÚ, 559/1.

úředníka jménem Brantel či Brandt, který spolupracuje s dalšími informátory, mezi něž patří i jakýsi Brabetz, který je s nejvyšší pravděpodobností totožný s vrchním komisařem politické správy Juliánem Vrabcem.

Podle informací Presidia Zemského úřadu Geisová pracovala pro německého tajného policistu Adolfa Buchtu. Další říšský policista Grüllmann údajně dojížděl do Aše, aby předával Brantelovi instrukce.¹¹⁶

Původ těchto zpráv neznáme, dá se však předpokládat, že byly získány československým vyzvědačem v Říši nebo vyplynuly z výslechu zadrženého německého špiona. Presidium zemského úřadu žádalo, aby bylo toto udání prověřeno do osmi dnů.

Během vyšetřování, které četnictvo neprodleně zahájilo, se sice nepodařilo nic zjistit o Grüllmannovi, na druhou stranu Buchta byl identifikován jako bývalý pracovník ašské elektrárny Adolf Gustav Puchta, zatčený již roku 1933 pro sdružování státu nepřátelské. Trestu se však tehdy vyhnul útekem do Německa. Tvzení, že Puchta pracuje pro říšskou tajnou policii nebo jinou bezpečnostní či vyzvědnou organizaci, se ašským četníkům nejevilo jako příliš pravděpodobné.

Brantel byl podle vyšetřovatelů s nejvyšší pravděpodobností totožný s Josefem Brandlem, zaměstnancem okresního úřadu, žijícím v Masarykově ulici v blízkosti domu, kde bydlela matka Elfridy Geisové, Emma Heubererová. Vztahy mezi oběma rodinami se nepodařilo prokázat. Brandl se hlásil k německé národnosti a jeho syn patřil mezi příslušníky *Sudetendeutsche Heimatfront*. V hlášení pro Presidium Zemského úřadu bylo zdůrazněno, že ve své funkci přicházel Brandl do styku i s vojenskou agendou.

Co se týče Juliána Vrabce, ten byl podle zjištění vyšetřovatelů přednedávne přeložen do Mimoně. Vrabec během svého působení v Aši pracoval jako Brandlův nadřízený. Neexistovaly však žádné náznaky, že by se ti dva stýkali i mimo službu.

¹¹⁵ SOKA Cheb, SPÚ, 559/30.

¹¹⁶ SOKA Cheb, SPÚ, 562/102.

Rovněž výslech Emmy Heubererové, jejíž dcera měla údajně předávat Brandlovy informace německé rozvědce, nepřinesl žádný výsledek¹¹⁷

Navzdory podezření, které úřady chovaly vůči Brandlovi, dotyčný dále pokračoval ve své práci na okresním úřadě. Na dotaz Presidia zemského úřadu z 11. června 1935, zda lze Brandla „*pokládati...za zcela spolehlivého*“, četnictvo, které v té době stále postrádalo jakékoliv důkazy, muselo odpovědět kladně, ačkoliv ve stručné charakteristice označilo Brandla za nacionalisticky laděného Němce.¹¹⁸

22. října 1935 dodalo Presidium Zemského úřadu ašské četnické stanici další informace, získané patrně od konfidentů. Podle těchto informací Geisová, uváděná zde jako Irma, dvakrát týdně přecházela státní hranice u Wildenau, kde navštěvovala rolníka Wunderlicha.¹¹⁹ V oblasti podle zjištění četnictva žili dva rolníci toho jména (Richard a Jan Adam), ani proti jednomu z nich se ale nenašly žádné důkazy. Seznam osob z Ašska, odsouzených podle zákona na obranu republiky, ze září 1938 ovšem uvádí jistého Alfonse Wunderlicha.¹²⁰

Informace o dalším vývoji celé této záležitosti jsou poměrně strohé. Vše dokonce nasvědčovalo tomu, že se na podezření vůči Brandlovi a ostatním zapomnělo. Když se v listopadu 1936, tedy téměř rok a půl po vypuknutí popisované aféry, ašský okresní hejtman Gustav Kolář dotazoval, zda je možno zvýšit Josefu Brandlovi od Nového roku služné, Presidium Zemského úřadu nemělo námitek.¹²¹

25. dne téhož měsíce však okresní hejtman obdržel zprávu, že Brandl byl obviněn ze zločinu vojenské zrady.¹²² V té době již Brandl pobýval ve vazbě. Četníci jej na rozkaz vrchního tajemníka Habána ze Zpravodajské ústředny v Praze zadrželi již 20. listopadu 1936. Ihned po zatčení byl Brandl neprodleně převezen k výslechu do Prahy a v jeho bytě četníci vykonali bezvýslednou domovní prohlídku.¹²³

Kromě toho, že měl předávat důvěrné zprávy německým výzvědným orgánům, byl Brandl též obviněn z toho, že tajně obstaral cestovní pasy pro uměleckého malíře

¹¹⁷ SOKA Cheb, SPÚ, 562/103, 104..

¹¹⁸ SOKA Cheb, SPÚ, 562/105.

¹¹⁹ SOKA Cheb, SPÚ, 562/107.

¹²⁰ SOKA Cheb, SPÚ, 559/1.

¹²¹ SOKA Cheb, SPÚ, 562/112.

¹²² SOKA Cheb, SPÚ, 562/109.

Jiřího Richtera z Heslova a punčocháře Adolfa Lochmüllera z Aše. V tomto případě se však ukázalo, že Brandl jednal z rozkazu svého nadřízeného doktora Lojdy, který uvedené pasy opatřil na žádost vojenských orgánů, pro něž Richter s Lochmüllerem pracovali jako důvěrní informátoři.¹²⁴

Během soudního přelíčení se Brandl přiznal, že pracoval pro Němce od podzimu roku 1934, údajně z finančních důvodů. Jeho nadřízení však tvrdili, že Brandl žil poměrně prostě. Záznamy o domovní prohlídce se nezmiňují o tom, že by se v bytě obviněného našel větší peněžní obnos, a ani stručný zápis z Brandlova výslechu neobsahuje žádné bližší informace o částkách, které měl obžalovaný od nacistické rozvědky převzít.

Nelze tedy vyloučit, že Brandl, na jehož silně nacionalistické cítění policie upozorňovala již na počátku celého případu, lhal o své motivaci z obavy, že kdyby se otevřeně přiznal ke svému nepřátelství k československému státu, mohlo by mu to vynést vyšší trest. Na druhou stranu existuje podezření, že Brandl již v roce 1921 přijal přinejmenším jeden úplatek, vůči penězům tedy zřejmě lhostejný nebyl.

Josef Brandl, v zápisu ze soudního přelíčení chybně uvedený jako Petr, podle vlastní výpovědi pracoval pro německého vyzvědače Krellmanna, který byl s největší pravděpodobností totožný s oním záhadným Grüllmannem, o němž se zmiňovalo udání z jara 1935, které v podstatě odstartovalo Brandlovu aféru.

Obžalovaný, jenž používal krycí jméno Fuchs, podle vlastní výpovědi osobně přecházel hranice a nosil tajné zprávy Krellmannovi do Německa. Sám Krellmann několikrát navštívil svého podřízeného v Aši, aby mu předal instrukce. O tom, že by Brandl s Krellmannem používali jako kurýra Geisovou nebo kohokoliv jiného, se dokumenty nezmiňují, stejně tak v protokolu z výslechu nenajdeme žádné údaje o Adolfu Puchtovi ani o Brandlově domnělé spolupráci s Juliánem Vrabcem či jinými informátory.

Je možné, že Brandl účast dalších osob jednoduše zamlčel a vzal všechno na sebe. Jelikož však byl citovaný protokol určen pro potřeby ašského okresního úřadu,

¹²³ SOKA Cheb, SPÚ, 562/110.

¹²⁴ SOKA Cheb, SPÚ, 562/116.

nelze rovněž vyloučit, že se příslušná místa postarala o vypuštění některých citlivých dat z textu, možná i proto, že četnictvo či vojenská rozvědka podezíraly i některé Brandlovy kolegy.

Brandl přiznal, že z Krellmannova pověření opatroval zejména údaje o německých emigrantech a záležitostech, týkajících se vojenských odvodů. Měl rovněž zjistit, jaké mají ašské úřady instrukce pro případ mobilizace. Kromě toho sháněl informace o bývalém tajemníkovi DNSAP Hoffmannovi, který v době Brandlova soudního procesu žil v Německu. Ve špionážní činnosti obviněnému napomáhal i jeho syn Vilém.

Krajský soud v Praze 15. prosince 1937, tedy téměř rok po jeho zatčení, odsoudil Josefa Brandla, narozeného roku 1887 v Souši v okrese Most, bývalého poddůstojníka terezínského pěšího pluku 42, k trestu smrti za zločin vojenské zrady. 25. února 1938 změnil Nejvyšší soud v Brně toto rozhodnutí na doživotí.¹²⁵

Brandlovým odsouzením však aféra neskončila, neboť přednosta okresního úřadu byl pohnán k zodpovědnosti, protože nedokázal zabránit svému podřízenému ve vynášení citlivých dat. Nařčený se však v dopise z 15. dubna 1938 hájil, že hned v červnu 1935, jakmile obdržel od Presidia Zemského úřadu první zprávy o Brandlově údajné protistátní činnosti, sám upozornil na tento případ četníky a policejního inspektora Zavřela. Kromě toho požádal Brandlova přímého nadřízeného Lojdu, aby na podezřelého bedlivě dohlížel. Byla rovněž učiněna opatření k tomu, aby Brandl nezískal přístup k nejdůležitějším materiálům, týkajícím se postupu v případě mobilizace. Sám Brandl si prý u okresního četnického velitele poručíka výkonného Koppera stěžoval na nedůvěru svých nadřízených.

Jelikož chyběly důkazy proti Brandlovi, nemělo vedení okresního úřadu důvod podnikat další opatření. Brandl působil nenápadně, žil poměrně skromně a navíc ani neměl doklady k vycestování do ciziny. Přednosta okresního úřadu se prý pravidelně dotazoval na postup vyšetřování na ašské četnické stanici, jejíž velitel odmítal sdělit detaily s odvoláním na předpisy o utajení.¹²⁶

¹²⁵ SOKA Cheb, SPÚ, 562/117.

¹²⁶ SOKA Cheb, SPÚ, 562/118,119.

Na Presidiu Zemského úřadu došli k poněkud zvláštnímu závěru, že se přednosta okresního úřadu vymlouvá a pokouší se svalit veškerou zodpovědnost na doktora Lojdu.¹²⁷ Osočený přednosta reagoval rozhořčeným dopisem, v němž celkem logicky argumentoval, že ve své funkci má na práci i jiné věci, než sledování jednoho podezřelého úředníka. Ve službě se Brandl choval zcela normálně a do toho, co dělal ve svém volném čase, jeho nadřízeným nic nebylo. Jak autor dopisu podotkl, pronásledování špiónů bylo starostí policie a četnictva, nikoliv okresního úřadu.¹²⁸ Měla-li tato aféra nějakou dohru, není známo.

Bezpečnostní složky se rovněž zabývaly kontrolou tisku. Chebský inspektorát finanční stráže pravidelně dostával hlášení od Zemského finančního ředitelství o zákazech dovozu některých zahraničních periodik.

Závěrem této kapitoly dodejme, že ani v dobách rostoucího politického napětí neutichly kompetenční spory mezi jednotlivými složkami československého bezpečnostního aparátu. Zápis Státního policejního úřadu Aš z 23. dubna 1938 s určitou nelibostí reaguje na „četnické vyšetřování v policejním obvodě“.¹²⁹ K podobným případům však docházelo jen zřídka.

¹²⁷ SOKA Cheb, SPÚ, 562/159.

¹²⁸ SOKA Cheb, SPÚ, 562/158.

¹²⁹ SOKA Cheb, SPÚ, 561/28.

Proces formování Stráže obrany státu na Chebsku

Během dvou desetiletí existence První republiky zazněla řada návrhů na unifikaci ozbrojených složek nebo alespoň na lepší koordinaci činnosti jednotlivých bezpečnostních sborů. Tyto požadavky nepocházely pouze z úředních míst, ale rovněž od jiných organizací, jako byla například Československá obec legionářská. Těmito prvotními integračními tendencemi se nebudeme v textu podrobněji zabývat, omezíme se pouze na konstatování, že až do druhé poloviny 30. let se podobné snahy neseťkaly s úspěchem.

Až bezprostřední ohrožení státu nacistickým Německem přimělo československé vládní kruhy k lepší koordinaci činnosti bezpečnostních složek. Již v průběhu 20. let sice armáda připravovala předpisy pro součinnost s finanční stráží v případě války, vzhledem k odmítavému stanovisku ministerstva financí však toto koordinační úsilí přineslo jen málo praktických výsledků.¹³⁰

Na jaře 1936 přišlo ministerstvo národní obrany s návrhem na sloučení policie, četnictva a finanční stráže, což ministerstva vnitra a financí důrazně odmítla. Modifikovaná podoba uvedeného návrhu se však nakonec prosadila, neboť 23. října 1936 byla rozhodnutím vlády zřízena Stráž obrany státu (SOS), k níž byli zařazováni příslušníci četnictva, státní policie a finanční stráže. Během nepokojů v pohraničí v rámci SOS v praxi působili i Sokolové, železničáři, oddíly německých sociálních demokratů (tzv. *Republikanische Wehr* či *Rote Wehr*), střelecké spolky atd.

Celkem vzniklo 31 praporů SOS, jejichž hlavní úkol představovala ostraha hranic. V případě hrozícího nepřátelského útoku měly oddíly SOS obsadit strategické pozice na státní hranici a bránit je do příchodu vojenských posil. Kromě toho SOS v případě potřeby vykonávala úkoly celní správy a asistovala při udržování veřejného pořádku.

Formování SOS hned na počátku narazilo na nezanedbatelné pochybnosti a projevy nedůvěry ze strany „tradičních“ ozbrojených složek, zejména pak četnictva. Například neznámý autor dopisu pro 13. oddělení ministerstva vnitra z 11. ledna 1937

¹³⁰ O jednáních mezi armádou a ministerstvem financí podrobněji pojednávají obě citované práce Jaroslava Beneše.

se značnou nelibostí reaguje na „*případný úmysl vycvičiti všechny příslušníky četnictva pro službu SOS*“. Podle pisatelova mínění by toto opatření mělo za důsledek nedostatek četníků, potřebných „*nejen pro bezvadný průběh mobilisace, ale i pro ochranu týla bojujících vojsk.*“¹³¹

Příčiny sporů četnictva a SOS byly v některých případech poměrně malicherné. Například velitel Četnického oddělení Plzeň si v únoru 1937 stěžoval na velitele praporu SOS ve Stříbře majora Kasala (pod jehož vedení – jak ještě uvidíme – spadala i část četníků z Chebska), že „*nevhodným způsobem*“ disponuje služebním automobilem a že z blíže nespecifikovaných příčin hrozil několika četníkům přeložením. Skutečnost, že Kasal hodlal jednoho z četníků přidělených k SOS použít jako řidiče služebního vozu, byla dokonce označena za „*zneužívání četnictva*“.¹³² Jak můžeme vidět, počátky SOS rozhodně nebyly jednoduché.

Všichni členové SOS museli projít zvláštním výcvikem, s nímž se na Chebsku podle dostupných údajů začalo v prvních měsících roku 1937. Ve zkoumaném regionu sídlily v té době čtyři instituce, jichž se zřízení SOS primárně týkalo. Jednalo se o státní policejní úřady v Chebu a Aši, Inspektorát finanční stráže Cheb a Velitelství četnického oddělení Cheb. Posledně jmenovanému orgánu podléhalo pět okresních četnických velitelství.

Nejpodrobnější informace o výcvikových kurzech SOS máme pro finanční stráž. Ačkoliv v dochovaných písemnostech chebského inspektorátu finanční stráže nacházíme jen minimum informací o přípravách na ozbrojený konflikt s Německem, archivní fond Státního policejního úřadu v Chebu obsahuje složku, označenou jako *Záznam zaměstnanců finanční stráže příslušníků SOS*.

Z uvedených materiálů se dozvídáme, že v dubnu 1937 z oddělení finanční stráže Mühlbach, Libštejn a Wies bylo vybráno po jedné osobě pro třítydenní velitelský výcvikový kurz SOS. Financové, vybraní do uvedeného kurzu, se hlásili v chebských vojenských kasárnách U Horní Brány. Jejich výstroj měla dle předpisů vypadat následovně: „*plášť, blusa, kalhoty do bot nebo kožené kamaše, dohodový*

¹³¹ NA Praha, ZČV, k. 942.

¹³² NA Praha, ZČV, k. 942.

opasek“. Výzbroj v případě úředníků tvořila pistole s deseti náboji, zřízcenci měli „*pušku, bodlo, 2 sumky, 30 nábojů*“.¹³³

Několik financů též prošlo instruktorským výcvikem SOS, který trval tři týdny a jehož účastníci se - „*bez nábojů pro pušku*“ - hlásili na chebském letišti. Přinejmenším tři z pracovníků chebského inspektorátu finanční stráže po úspěšném absolvování výcviku krátce působili jako instruktoři SOS, obvykle po dobu dvou týdnů.¹³⁴

Třítýdenní zákopnický výcvik, k němuž „*financové*“ nastupovali „*bez nábojů pro pušku*“, probíhal v Karlíně u ženijního pluku 5. V Karlínských Žižkových kasárnách se hlásil také frekventant dvoutýdenního kurzu pro řidiče motorových vozidel, dozorce finanční stráže Václav Kasl.¹³⁵

Nejběžnějším kurzem SOS byl všeobecný výcvik, který zpravidla trval dva týdny. Frekventanti se scházeli buďto v chebských kasárnách nebo na tamním letišti. V několika případech byly kurzy z praktických důvodů přerušeny, jak se můžeme přesvědčit z následujícího záznamu: „*Aby povolání neztratili hraniční strážní přídavek, budou dne 31. března 1938 propuštěni z výcviku k výkonu služby u svého úřadu dne 1. dubna 1938 a nastoupí opět dne 2. dubna*“¹³⁶.

O celkovém počtu „*financů*“ z Chebska, zařazených k SOS nemáme k dispozici přesné zprávy. Ze zápisu ze 7. září 1937 se ovšem dozvídáme, že všichni příslušníci oddělení finanční stráže Starý Kynšperk prodělali kurz SOS.¹³⁷

Dochované statistiky uvádějí celkem třicet frekventantů různých kurzů SOS z řad finanční stráže v roce 1937, následujícího roku prošlo výcvikem SOS přinejmenším šest „*financů*“. Účastníci kurzů byli povoláváni „*vynesením okresního úřadu ve Falknově ned Ohří*“ (dnešní Sokolov). Většina povolávacích rozkazů nese podpis velitele falknovského praporu SOS, majora pěchoty Františka Helwina.¹³⁸

¹³³ SOkA Cheb, SPÚ, 551/7.

¹³⁴ SOkA Cheb, SPÚ, 551.

¹³⁵ SOkA Cheb, SPÚ, 551/19.

¹³⁶ SOkA Cheb, SPÚ, 551/9.

¹³⁷ SOkA Cheb, SPÚ, 551/32.

¹³⁸ SOkA Cheb, SPÚ, 551.

Co se týče četnictva, máme k dispozici značné množství záznamů o povolávání četníků k SOS, obvykle však chybí údaje o tom, s jakou výzbrojí a výstrojí se dotčení měli hlásit. Četníci z Chebska byli přidělováni k praporům SOS ve Stříbře a Falknově nad Ohří. V prvních měsících utváření SOS probíhal výcvik i v Mostě. Z pramenů však není jasné, zda byli četníci ze zkoumané oblasti vysíláni do Mostu i v pozdější době.

Základní a instruktorské kurzy probíhaly i v Chebu. Jejich frekventanti se nerekrutovali pouze z četníků, podřízených tamnímu velitelství, k výcviku tam byli vysíláni i četníci z Karlovarska. Záznam Velitelství četnického oddělení Karlovy Vary ze 6. dubna 1937 uvádí, že v Chebu byl školen i zdravotnický personál.¹³⁹ Rovněž dopis velitelství praporu SOS ve Stříbře z téhož měsíce se zmiňuje o vyslání tří četníků, přidělených k SOS, ke třináctidennímu „výcviku zdravotních hlídek“, vedenému šéflékařem chebského pěšího pluku 33 „*Doss Alto*.“¹⁴⁰

Mezi četníky sloužícími u falknovského praporu SOS byl i bývalý řidič Četnického pohotovostního oddílu Cheb. Jméno tohoto muže se nepodařilo zjistit, víme však, že u SOS plnil funkci druhého řidiče a že se 8. března 1938 účastnil přebírání nákladních automobilů pro SOS v továrně PRAGA v Praze–Libni.¹⁴¹

K Hlavnímu politickému úřadu ve Falknově byl přidělen dřívější II. důstojník správní Velitelství četnického oddělení Cheb nadporučík Otakar Stehlík, který zajišťoval komunikaci mezi četnictvem a falknovským praporem SOS. Ke Stehlíkovým povinnostem mimo jiné patřilo informování Zemského četnického velitelství v Praze o četnících, povoláných do kursů SOS.¹⁴² Obdobná hlášení do Prahy ovšem zasílalo i Velitelství četnického oddělení Cheb.¹⁴³

Máme k dispozici přehled četníků z okresů, podléhajících chebskému velitelství četnického oddělení, určených pro službu v SOS a pro další zvláštní úkoly. Uvedený dokument pochází z přelomu let 1936 a 1937.¹⁴⁴

¹³⁹ NA Praha, ZČV, k. 943.

¹⁴⁰ NA Praha, ZČV, k. 943.

¹⁴¹ NA Praha, ZČV, k. 944.

¹⁴² NA Praha, ZČV, k. 943.

¹⁴³ NA Praha, ZČV, k. 943, 944.

¹⁴⁴ NA Praha, ZČV, k. 943.

	Pro G-IX- 3¹⁴⁵	Pro SOS	Pro poplach	Celkem	Systemati- zovaný stav	Skutečný stav
Cheb	18	56	17	91	86	72
Aš	12	17	8	37	26	25
Mariánské Lázně	12	20	11	43	39	34
Město Teplá	2	10	10	22	21	18
Planá u Mariánských Lázní	10	7	15	32	39	35
Tachov	13	10	4	27	39	35

Z tabulky je patrné, že v některých okresech bylo pro zvláštní služby oficiálně vybráno více četníků, než kolika příslušné okresní velitelství disponovalo.

Podle záznamu z 27. května 1938 prošlo do té doby výcvikem SOS 27 četníků, podřízených Velitelství četnického oddělení Cheb.¹⁴⁶ Ve srovnání s jinými statistickými údaji, z nichž některé zde již zazněly a další budou citovány na jiném místě, se toto číslo jeví jako poněkud nízké, je proto třeba brát uvedený údaj s rezervou.

K povinnostem četnických oddělení nepatřilo pouze dodávání personálu pro SOS, četnictvo se rovněž podílelo na výběru stanovišť pro jednotky SOS. Primárně byla posuzována použitelnost jednotlivých četnických stanic pro účely SOS, případně četníci doporučovali i jiná vhodná místa.¹⁴⁷

Jak již bylo řečeno výše, zařazování četníků k SOS se neobešlo bez neshod a kompetenčních sporů, což lze názorně pozorovat i na příkladu Chebska. V některých případech nebylo četnictvo dostatečně informováno o přesných kompetencích SOS.

¹⁴⁵ Předpis G-IX-3 upravoval součinnost četnictva s armádou.

¹⁴⁶ NA Praha, ZČV, k. 944.

Při jedné příležitosti Velitelství četnického oddělení Cheb upozornilo nadřízené orgány na skutečnost, že velitel praporu SOS ve Stříbře povolal k SOS 50 četníků z okresů Planá u Mariánských Lázní a Tachov, mezi nimi 12 velitelů stanic a okresního velitele v Tachově.

Jelikož systematizovaný stav četnictva v dotyčných okresech činil 77 mužů (v praxi zde však sloužilo jen 73 četníků), panovaly obavy, že nezbude na tamních 23 stanicích dostatek mužů pro plnění běžných služebních povinností a pro „*zajištění mobilizačních úkolů*“. Velitel praporu SOS se ovšem odvolával na rozhodnutí 14. oddělení ministerstva vnitra, podle něhož měla mít SOS k dispozici všechny četníky, s výjimkou příslušníků polního četnictva a pracovníků pátracích stanic. Velitel chebského četnického oddělení o existenci uvedeného rozkazu ovšem nevěděl a žádal Zemské četnické velitelství o bližší informace.¹⁴⁸

O komplikovaných vztazích mezi četnictvem a SOS vypovídá i hlášení Velitelství četnického oddělení Cheb pro Zemské četnické velitelství z 27. července 1938 pojednávající

o dosavadních zkušenostech s SOS. Podle tohoto dokumentu začaly na Chebsku první přípravy na výstavbu jednotek SOS v únoru 1937, tedy ještě před vydáním předpisu G-XI-2. První kurzy probíhaly v Mostě, tamní velitelství SOS však údajně nedostatečně informovalo velitele chebského četnického oddělení o svých krocích. Podle vlastních slov chebský velitel „*neznal počet četníků určených jen pro služby v SOS (...), neznal stanoviště složek SOS, jejich sílu, úkoly*“.¹⁴⁹ Informovanost četnictva se výrazně nezlepšila ani vydáním předpisu G-XI-2 v listopadu 1937¹⁵⁰. Problém nevyřešil ani kurz pro velitele oddělení, konaný od 28. února do 13. dubna 1938.¹⁵¹

Vztah velitele chebských četníků, který podle svého přesvědčení „*hájl zájmy četnické služby*“, k SOS, byl navíc komplikován v důsledku skutečnosti, že k praporu SOS Most nebyl přidělen styčný důstojník četnictva. Z dochovaných dokumentů

¹⁴⁷ NA Praha, ZČV, k. 944.

¹⁴⁸ NA Praha, ZČV, k. 943.

¹⁴⁹ NA Praha, ZČV, k. 944.

¹⁵⁰ Zmíněný předpis upřesňoval dřívější ustanovení o SOS a oficiálně vešel v platnost 15. února 1938.

ovšem vyplývá, že k potížím docházelo i tam, kde byli styční důstojníci zařazeni, jelikož tuto funkci obvykle plnili mladší důstojníci správní, „kteří podléhali úplně vlivu velitele praporu.“¹⁵²

Povolání četníků ke službě u SOS v průběhu květnové mobilizace mělo podle vyjádření velitele četnického oddělení Cheb za následek to, že „výkon bezpečnostní služby na četn. stanicích úplně ustal“, jelikož z celkového počtu 256 četníků, podřízených chebskému oddělení, konalo k 21. květnu 1938 rezortní službu pouhých 57 mužů.¹⁵³ Ačkoliv autor hlášení se domníval, že tím „autorita státu utrpěla“¹⁵⁴, vzhledem k situaci se z dnešního pohledu povolání vysokého počtu četníků k SOS jeví jako pochopitelné. Jelikož v květnu 1938 existovala hrozba německého útoku, stály před československými bezpečnostními složkami důležitější úkoly, než konání rezortní služby.

Závažnější byla skutečnost, že k SOS byli během květnové mobilizace přiděleni všichni okresní četniční velitelé a většina velitelů stanic, v důsledku čehož zbývající četníci v obvodu postrádali vedení. Velitel oddělení navíc neměl k dispozici dostatek údajů o svých podřízených, povolanych k SOS. Informace zřejmě postrádalo i Zemské četnické velitelství, které se neustále dotazovalo na podrobnosti u chebského oddělení, jehož velitel zase musel shánět informace od velitelů praporů SOS a armádních důstojníků. Ani ti však nebyli vždy schopni poskytnout potřebné zprávy.¹⁵⁵

Problémy s komunikací se projevíly i během květnové částečné mobilizace, o čemž se podrobněji zmíníme v příslušné kapitole.

Na základě zjištěných skutečností lze konstatovat, že formování SOS na Chebsku bylo provázeno řadou kompetenčních sporů a předsudků, zejména ze strany četnictva. Nedostatek archivních materiálů nám bohužel neumožňuje jednoznačně odpovědět na otázku, zda k podobným konfliktům docházelo i mezi SOS a Inspektorátem finanční stráže Cheb. Nepříliš četné prameny se o žádných vážnějších problémech nezmiňují. Jelikož finanční stráž a SOS měly společný hlavní úkol, tedy

¹⁵¹ NA Praha, ZČV, k. 944.

¹⁵² NA Praha, ZČV, k. 944.

¹⁵³ NA Praha, ZČV, k. 944.

¹⁵⁴ NA Praha, ZČV, k. 944.

ostrahu hranic, dalo by se předpokládat, že finanční vycházeli s SOS o něco lépe než četníci, které služba v SOS naopak odváděla od jejich primárních úkolů.

Patrně nejzávažnější problém představovala nedostatečně zajištěná komunikace mezi SOS a četnictvem, v jejímž důsledku četnickí velitelé často nebyli informováni o aktivitách svých kolegů z SOS a v některých případech dokonce ani neznali přesné kompetence SOS. Komunikaci navíc ztěžovala i skutečnost, že četníci, policisté a finanční povolání k SOS byli vysíláni do výcvikových kurzů do různých částí republiky.

K problémům přispívala i nepříliš vhodná lokace sídel praporů SOS a poněkud komplikovaný způsob přidělování osob k těmto praporům. Z okresů spadajících do obvodu chebského četnického oddělení byli četníci zařazováni k praporům ve Stříbře a Falknově.

Jako logičtější by se jevílo zřízení praporu SOS přímo v Chebu, kde sídlilo četnické oddělení, inspektorát finanční stráže a státní policejní úřad. Pro toto řešení by hovořil i fakt, že výcvik členů SOS často probíhal právě v Chebu. Tímto řešením by se usnadnila komunikace vedoucích představitelů všech zúčastněných organizací. Rovněž by bylo praktičtější, pokud by všechny politické okresy, podléhající chebskému četnickému velitelství, byly podřízeny pouze jednomu praporu SOS (ať už by tento prapor sídlil v Chebu nebo jinde). V takovém případě by bylo pro velitele četnického oddělení podstatně jednodušší udržet si přehled o svých podřízených, povoláných do kurzů SOS.

Navzdory výše zmíněným komplikacím neexistují záznamy o tom, že by se v průběhu květnové a zářijové mobilizace vyskytly vážnější potíže, přinejmenším u falknovského praporu, o němž jsme z pramenů informováni podrobněji.

¹⁵⁵ NA Praha, ZČV, k. 944.

Dobrovolnické jednotky na Chebsku

V době rostoucího ohrožení ČSR se řada občanů rozhodla různými způsoby přispět k obraně republiky. K tomu mělo dopomoci i zakládání dobrovolnických organizací. V případě Chebska máme k dispozici informace pouze o Národní gardě.

Přípravná schůze chebské Národní gardy 166 proběhla 7. března 1937¹⁵⁶(Nevíme, zda datum bylo vybráno úmyslně kvůli narozeninám T. G. Masaryka.) v kasárnách pěšího pluku 33. Na tomtéž místě se 18. dubna konala také ustavující valná hromada.¹⁵⁷ Velitelem Národní gardy se stal major Alexandr Prejda, funkci jednatele získal Cyril Ševčík z Františkových Lázní, „majitel tabákové prodejny v Chebu-Nádraží“, který se zároveň angažoval v *Družině československých válečných poškozenců*.¹⁵⁸ V seznamu funkcionářů národní gardy figurovali dva další Ševčíkové, dost možná jednatelovi příbuzní.

Národní garda měla v úmyslu získat prostředky na nákup potřebného vybavení prostřednictvím sbírkové činnosti. 12. října 1937 však ministerstvo vnitra „vzhledem k velikému přetížení obyvatelstva veřejnými sbírkami“¹⁵⁹ zamítlo návrh na uspořádání celostátní sbírky ve prospěch Národních gard.

V následujícím roce požadoval zástupce velitele Národní gardy 166 poručík v záloze Karel Koubek provedení rozsáhlé sbírky od 5. května do 31. října, přičemž peníze měly být vybírány především mezi majetnými lázeňskými hosty.¹⁶⁰ Státnímu policejnímu úřadu v Chebu byl předložen vzor letáku, který chtěla Národní garda rozeslat. V úvodu neznámý autor zdůrazňuje, že „doba žádá semknutí všech kladných složek v pevný šik na obranu státu“ a dále uvádí, že mnozí členové Národní gardy „nemohou si opatřiti ani stejnokroj“¹⁶¹. Následuje žádost o finanční podporu.

¹⁵⁶ SOKA Cheb, SPÚ, 524/1.

¹⁵⁷ SOKA Cheb, SPÚ, 524/5.

¹⁵⁸ SOKA Cheb, SPÚ, 524/5,7.

¹⁵⁹ SOKA Cheb, SPÚ, 524/9.

¹⁶⁰ SOKA Cheb, SPÚ, 524/12.

¹⁶¹ SOKA Cheb, SPÚ, 524/13.

Nakonec chebské policejní úřady povolily konání sbírky ve dnech 15. května – 20. července 1938.¹⁶² Nový návrh na celostátní sbírku z května 1938 však byl ministerstvem vnitra opět zamítnut.¹⁶³

13. května 1938 proběhla valná hromada chebské národní gardy v Mráčkově hostinci, který patřil k neoficiálním společensko-kulturním centrům českého veřejného života na Chebsku. V meziválečném období se zde scházeli příslušníci několika legionářských organizací a sám hostinský se angažoval v místní pobočce *Svazu příslušníků bývalé domobrany z Itálie*.¹⁶⁴

18. října vznikla pobočná četa Národní gardy 166 v Tršnici, vedená poručíkem národních gard JUDr. Adamem Urbanem a jednatelem desátníkem národních gard Zikmundem Doležalem.¹⁶⁵ O činnosti Národní gardy v průběhu henleinovského povstání nemáme k dispozici žádné záznamy.

Na Chebsku působila i německá sociálnědemokratická polovojenská organizace *Republikanische Wehr*. Její dochované písemnosti se však týkají pouze sportovních a kulturních aktivit. Nevíme tudíž, zda se tato organizace aktivně angažovala proti nacistům. Jisté je pouze to, že němečtí sociální demokraté již od roku 1933 konali řadu přednášek o fašistickém nebezpečí.¹⁶⁶

Dobrovolnické jednotky na Chebsku sice v roce 1938 nesehrály významnější úlohu, jejich existence však jasně dokládá odhodlání řady obyvatel tohoto regionu (včetně určitého množství Němců) bojovat proti nacistické agresi.

¹⁶² SOKA Cheb, SPÚ, 524/10.

¹⁶³ SOKA Cheb, SPÚ, 524/15.

¹⁶⁴ SOKA Cheb, SPÚ, 450.

¹⁶⁵ SOKA Cheb, SPÚ, 524/17.

¹⁶⁶ SOKA Cheb, SPÚ.

Národnostní otázka v pořádkových složkách

Ačkoliv v posledních desetiletích spatřila světlo světa řada publikací věnovaných ozbrojeným složkám meziválečného Československa, existuje dosud jen nemnoho studií, zabývajících se otázkou příslušníků etnických menšin, kteří působili v československém bezpečnostním aparátu. Někteří autoři (Jan Galandauer, Martin Zückert) se dotkli problematiky národnostních poměrů v prvorepublikové armádě, oproti tomu práce věnované četnictvu, policii a finanční stráži obvykle reflektují nacionální otázky jen minimálně.

Postavení československých četníků německé národnosti věnuje jednu kapitolu své práce Jaroslava Plosová, podle které po rozpadu rakousko-uherské monarchie opustilo řady československého četnictva zhruba 400 Němců, zatímco dalších 800 četníků německého původu zůstalo nadále ve službě.¹⁶⁷

Zejména v pohraničních oblastech s převahou německy mluvícího obyvatelstva byli četníci německé národnosti zvláště ceněni, jelikož se na rozdíl od svých českých kolegů těšili respektu místních občanů. Přestože převážná většina těchto četníků nezavdala svým nadřízeným důvod k pochybnostem o své loajalitě, snažilo se vedení četnického sboru doplňovat personální obsazení pohraničních stanic českými četníky, a to především na funkce zástupců velitelů stanic. Oproti tomu němečtí četníci byli v některých případech vysíláni do vnitrozemí, aby zdokonalili své znalosti češtiny, takováto opatření ovšem nebyla příliš častá.¹⁶⁸

Z dochovaných pramenů víme, že u Státního policejního úřadu Aš sloužilo určité množství Němců. Jedinými informacemi o jejich působení jsou však záznamy o vykonaných zkouškách ze státního jazyka.¹⁶⁹

V hlášeních Presidia policejního ředitelství se objevovaly čas od času znepokojivé zprávy o účasti četníků a policistů v nacistických průvodech. Když vyšlo najevo, že velitel četnické stanice v Zádubu u Mariánských Lázní posílá svou dceru do německé školy, nadřízené úřady začaly prověřovat spolehlivost dotyčného četníka.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Plosová, Jaroslava: *cit. d.*, s. 14.

¹⁶⁸ Plosová, Jaroslava: *cit. d.*, s. 14.

¹⁶⁹ SOKA Cheb, SPÚ.

¹⁷⁰ NA Praha, PPŘ, C23/20.

Nezřídka se však stávalo, že příslušníci bezpečnostních složek, kteří byli německého původu nebo měli německé manželky, bývali bez jakýchkoliv důkazů obviňováni ze sympatií k nacismu.

Pražský trhovce židovského původu Harry Hiršl (výjimečně uváděn také jako Hirschl) sdělil v rychlíku z Chebu do Liberce průvodčímu Antonínu Prokešovi, že se 17. dubna 1936 stal svědkem toho, jak československý policista na chebském nádraží při vstupu do místnosti, vyhrazené pro německé úředníky, pozdravil zdviženou pravicí a slovy „*Heil Hitler!*“ Prokeš nahlásil obsah svého rozhovoru s Hiršlem na policii, která Hiršla následně předvolala k výslechu.

Na základě získaných informací byl podezřelý chebský policista identifikován jako obvodní inspektor II. třídy Ladislav Krupička, pocházející z Lišova u Českých Budějovic. Krupička nastoupil k policii 28. října 1922 v Užhorodě, kde sloužil až do svého přeložení do Chebu v únoru 1933.

Jelikož se jednalo o bezproblémového policistu, proti němuž do té doby nebyla vznesena žádná zásadnější stížnost, Krupičkovi nadřízení pochopitelně nechtěli Hiršlovi obvinění uvěřit, tím spíše, že žádný jiný svědek nepotvrdil, že by Krupička použil nacistický pozdrav. Hiršl navíc tvrdil, že hajlující policista byl český Němec, převzatý ke státní policii od chebské městské policie, což bylo v rozporu se skutečností. Hiršlovi důvěryhodnost snižovala i skutečnost, že se Hiršl, ačkoliv dosud nikdy nebyl soudně stíhán, se netěšil nejlepší pověsti.

Přesto vyšetřovatelé nemohli Hiršlovo svědectví zcela odmítnout a označit za nepodložené, jelikož jmenovaný při výslechu poznal Krupičku na předložené fotografii. Výsledek vyšetřování bohužel neznáme, z dostupných indicií však můžeme usuzovat, že si Hiršl uvedenou historku vymyslel, čemuž nasvědčují i prokazatelně nepravdivé údaje v Hiršlově výpovědi (zejména ohledně Krupičkova původu). Otázkou zůstává motiv Hiršlova jednání, teoreticky mohlo jít o pomstu za eventuální dřívější osobní konflikt s Krupičkou.

Za zmínku stojí i další případ. V květnu 1938 se manželka velitele četnické stanice Dolní Žandov, vrchního strážmistra Františka Smetany, vydala na dovolenou

do Sangerbergu, odkud pocházela její rodina. Na místním hřbitově se Smetanová náhodně setkala s manželkou vrchního strážmistra Traxlera.

Jak bylo zjištěno v průběhu pozdějšího vyšetřování, Traxlerová pocházela z německé rodiny z Hrdlovky v okrese Duchcov a neovládala český jazyk. Přestože nebyla členkou SdP, příležitostně docházela na schůze této strany a občas na fungování strany finančně přispívala, „*ale jen při sbírkách, kteréžto sbírky v německé oblasti jsou skoro každou neděli pořádané.*“ Jinak ovšem bylo konstatováno, že „*stranu tuto zjevně nepodporuje.*“

Při setkání na hřbitově Traxlerová prohlásila, „*že vláda nutí své zaměstnance v německé oblasti, aby své děti posílaly (sic!) jen do českých škol.*“ (Ve skutečnosti obě děti Traxlerových navštěvovaly německé školy.) Smetanová si tuto informaci zřejmě nenechala pro sebe, jelikož zakrátko byla četnictvu zaslána stížnost, jejíž neznámý pisatel se zmínil o uvedeném výroku Traxlerové a přidal několik dalších obvinění proti vrchnímu strážmistru Traxlerovi i jeho ženě, která se však nepodařilo prokázat.

Mariánskolázeňský okresní velitel se vyjádřil, že „*Traxlerovi nedá se služebně ničeho vytknouti, neb ač je národnosti německé, koná svojí službu podle předpisu.*“ S tímto stanoviskem se ztotožnil i bývalý okresní velitel, štábní kapitán výkonný Outrata.

Během vyšetřování ovšem vyšly najevo znepokojivé informace o Traxlerových rodinných poměrech. Navíc se daly očekávat problémy ze strany místních komunistů, kteří Traxlera obviňovali z pronacistických sympatií a kteří podle názoru okresního velitele pravděpodobně stáli v pozadí výše zmíněné stížnosti.

Jelikož existovalo nebezpečí, že by v důsledku uvedených skutečností mohlo dojít k ohrožení cti četnictva, bylo doporučeno Traxlerovo přemístění, nejlépe do Mariánských Lázní. Návrh na přeložení byl mimo jiné odůvodněn tím, že se v Mariánských Lázních nachází česká škola, kam by mohl vrchní strážmistr posílat

své děti.¹⁷¹ Vzhledem k výše citovanému výroku Traxlerovy manželky vyznívá tento argument poněkud paradoxně.

O nedůvěře vůči německým příslušníkům bezpečnostních složek svědčí záznam Okresního četnického velitelství Planá u Mariánských Lázní z 22. května 1938, kde se píše o obecním strážníkovi z Chodové Plané Josefu Dieblovi, během jehož obchůzky 18. května došlo k nacistické manifestaci.

Zatímco četnický praporčík Draksl se zcela sám pokoušel rozehnat skupinu zhruba tří set demonstrantů, Diebl se z ne zcela jasných důvodů vydal hlídkovat na opačnou stranu obce. Autor výše uvedeného hlášení se netajil svým podezřením: „*Diebl jest národnosti německé a pravděpodobně vzdálil se proto, aby nemusel v případě potřeby ...zakročovati.*“¹⁷²

Případů, kdy zaměstnanci bezpečnostního aparátu skutečně projevovali sympatie k nacismu, nebylo mnoho. Strážmistr ve výslužbě Josef Markgraf, který byl později odsouzen za podvod a zbaven hodnosti, podle hlášení četnické stanice v Plesné, vycházejícího z informací Státní policejní expozitury Vildštejn, dne 4. července 1938 v obci Šneky nabádal místní děti k tomu, aby zdravily nacistickým pozdravem. V závěru uvedeného dokumentu z 15. července 1938 však velitel stanice Plesná praporčík Mentlík poznamenal, že Markgraf nebyl dosud vyslechnut.

Koncem téhož měsíce Mentlík informoval své nadřízené o tom, že podle „*svědků, které nelze před politickým terorem v udání uvést*“, pobýval Markgraf několik týdnů v Německu a při návratu 22. července jej k hranicím doprovázel jakýsi uniformovaný Němec. Markgraf ovšem popíral, že by toho dne překročil hranice. Údajně byl v inkriminované době na turistickém výletě. Mentlík dodal, že vzhledem ke své nepřítomnosti Markgraf dosud nebyl vyslechnut vildštejnsou policejní expoziturou. Z kontextu však jasně nevyplývá, zda se policie o Markgrafa zajímala kvůli podvodu, za nějž byl později odsouzen, kvůli incidentu s nacistickým pozdravem či kvůli cestám do Německa.

¹⁷¹ NA Praha, ZČV, k. 675.

¹⁷² NA Praha, ZČV, k. 671, s. 8806/38.

V dalším hlášení pro Zemské četnické velitelství již mohl Mentlík seznámit své nadřízené s výpovědí vysloužilého četníka. Markgraf údajně na děti pouze pokřikoval „*Sieg!*“ zatímco děti odpovídaly „*Heil!*“ Tvrzení, že by kdokoliv provolával „*Heil Hitler!*“, vyslýchaný rezolutně popřel.

Při následném vyšetřování navíc vyšlo najevo, že Markgraf coby penzista zatajil svůj příjem z vedlejšího zaměstnání a že v březnu 1938 utekl z hostince bez placení. Za poslední uvedený přečin byl Markgraf odsouzen vildštejským okresním soudem. Zda byla potvrzena i další obvinění proti Markgrafovi, není v dokumentech uvedeno.

Podobných případů však v dobových dokumentech najdeme minimum. Z dostupných materiálů se zdá, že převážná většina četníků německé národnosti zachovala v kritickém období věrnost republice. V případě policie a finanční stráže nám nedostatek pramenů neumožňuje vynést jednoznačný soud.

IV. Kontakty bezpečnostního aparátu s německým prostředím

Komunikace s německými orgány

Jednou z citlivých otázek, které musel československý bezpečnostní aparát v pohraničí řešit, byla komunikace s německými ozbrojenými složkami. V některých případech se československé policejní úřady při pátrání po sudetských separatistech uprchlých do Říše obracely na německou policii či četnictvo, jako např. při pátrání po Franzi Tropnerovi, kdy byl policejní úřad v Selbu žádán o zjištění osobních údajů podezřelého.¹⁷³ Netřeba dodávat, že „spolupráce“ s německými bezpečnostními složkami v tomto ohledu zpravidla nepřinášela žádné významnější výsledky.

O něco úspěšnější byla kooperace při vyšetřování běžných přestupků a zločinů. V řadě případů němečtí četníci zcela legálně překračovali státní hranice, aby zjistili od československých úřadů údaje o podezřelých osobách, nebo aby naopak informovali bezpečnostní orgány o zadržení československých státních příslušníků v Německu.

Nemůžeme pochopitelně vyloučit možnost, že některé služební návštěvy německých četníků ve skutečnosti sloužily jako zástěrka pro různé špionážní úkoly, např. pro předávání tajných pokynů henleinovským aktivistům nebo pro zkoumání stavu československých bezpečnostních složek.

Jako ukázka sporného překročení hranic nám může posloužit případ z 19. září 1933, kdy dvojice německých četníků z Wernesreuthu, velitel stanice Bernard Böhner a hauptwachtmeister Lang, navštívila četnickou stanici ve Starém Kynšperku. Oficiálním důvodem návštěvy těchto dvou mužů, kteří překročili hranice v civilních šatech, bylo prověření zprávy o údajném postřelení příslušníka československé finanční stráže.

Praporčík Alois Ježek však ve svém hlášení vyslovil domněnku, že se dvojice Němců přišla přesvědčit o síle místní četnické stanice. Do Starého Kynšperka totiž krátce předtím, 7. září, přišly dvě šestičlenné hlídky chebského pohotovostního oddílu, což pochopitelně neuniklo pozornosti sudetoněmeckých aktivistů. 9. září se podle Ježka členové oddílu SA v bavorském „*Novém Albenreuthu*“ vyptávali obyvatel, zda

¹⁷³ SOKA Cheb, SPÚ, 559/30.

byla posílena i četnická stanice v Dolních Lažanech. Návštěva německých četníků tedy dost možná měla špionážní charakter.¹⁷⁴

Z dalších případů pracovního styku československého a německého četnictva zmiňme za všechny ještě jeden: 23. dubna 1933 byl na taneční zábavě v Hazlově zatčen Vilém Richter, člen SA z německého Schönbergu, jelikož u něho četníci objevili stříelnou zbraň. Během následného vyšetřování vyšlo najevo, že Richter překročil hranice ilegálně. Zatčený se hájil tím, že si pistoli vzal s sebou „v důsledku stávajících poměrů na hranicích“. Ovšem „v důsledku v poslední době udavších se případů vpádů ozbrojených S. A. hakenkreuzlerských členů na zdejší území“ (o nichž bohužel chybí podrobnější informace) existovalo důvodné podezření, že Richter měl v Hazlově plnit určité výzvědné či sabotážní úkoly.¹⁷⁵

Den po tomto incidentu navštívil četnickou stanici v Hazlově Hauptwachmeister Arthur Hermsdorf z Bad Brambach, aby se dotázal na okolnosti Richterova zatčení. Poté, co si vyslechl vysvětlení, Hermsdorf československé četníky ujistil, že proti Richterovi bude po jeho návratu do Německa vedeno trestní řízení. Navíc uvedl, že Richter jakožto člen SA neměl právo nosit zbraň bez povolení nadřízeného velitelství SA v Bad Brambach.

Hranice ovšem přecházeli i českoslovenští strážci zákona. Např. 13. března 1933 informoval štábní strážmistr Karel Semrád, velitel stanice v Schönbachu, nadřízené orgány o tom, že o dva dny dříve strážmistr Václav Cibula navštívil německé policejní a četnické stanice v Marknuekirchen v rámci pátrání po komplicích padělatelů, zatčených krátce předtím ve Vildštejně.¹⁷⁶ Přechody hranic příslušníky bezpečnostních orgánů (jak československých, tak německých) hlásily příslušné četnické stanice Zemskému četnickému velitelství.

Ojedinele se stávalo, že četník (zejména pokud v obvodu sloužil teprve krátkou dobu) zabloudil na druhou stranu hranic. Dne 2. září 1937 vyrazil praporčík Karel Nerad, velitel četnické stanice v Heslově, na kontrolní obchůzku za strážmistrem Jaroslavem Jonášem, jehož zastihl v Hirschfeldu. Jelikož se však Nerad chtěl

¹⁷⁴ NA Praha, ZČV, k. 444, 23408/33.

¹⁷⁵ NA Praha, ZČV, k. 439, s. 10808/33.

přesvědčit, že bude Jonáš i po kontrole řádně pokračovat v předepsané pochůzce, rozhodl se Jonášovi nadejít a počkat si na něj poblíž státních hranic.

Po cestě však Nerad ztratil orientaci a nechtěně překročil hranici. S nalezením správné cesty mu musel pomoci německý rolník. Praporčík Nerad se vrátil na československé území a ještě stihl zkontrolovat Jonáše na Fořtovně. Jelikož existovalo nebezpečí, že německý rolník oznámí Neradův přechod hranic úřadům, četník raději sám vše nahlásil.

Velitel oddělení, poručík výkonný Karel Kopper, byl po provedeném vyšetřování nucen „konstatovati, že ztráta orientace může lehkou nastati pro neschůdnost terénu“. Nerad vyvázl bez kázeňského postihu, bylo mu však důrazně nařízeno, „aby si osvojil (...) důkladnou znalost svého služebního obvodu“.¹⁷⁷

Jak vidno, převážná většina dochovaných údajů se týká četnictva. O komunikaci československé státní policie a finanční stráže s říšskými orgány nemáme mnoho informací.

¹⁷⁶ NA Praha, ZČV, k. 433.

¹⁷⁷ NA Praha, ZČV, k. 644, 22415/37. Po Mnichovu byl Nerad převelen do Kokořína.

Získávání informací o situaci v Německu

Československý pořádkový aparát se samozřejmě snažil mít přehled o situaci v Německu. Některé informace byly získávány spíše nahodile. Například v září 1933 referoval velitel četnické stanice Tři Sekery vrchní strážmistr Václav Kříž o průběhu nacistických oslav v Mähringu.¹⁷⁸ Nás však zajímá především systematický sběr informací.

Okresní četnické velitelství Aš vedlo záznamy o stavu německých ozbrojených složek v regionu. Z těchto dokumentů vyplývá, že četnictvu chyběly podrobnější zprávy o německé armádě a úderných oddílech. Na druhou stranu byli četníci poměrně dobře informováni o říšské finanční stráž, celních úřadech a četnictvu. Jelikož českoslovenští četníci příležitostně přicházeli do úředního styku s pracovníky uvedených institucí, znali i mnohé podrobnosti o personálním obsazení těchto německých bezpečnostních složek.¹⁷⁹

Podobné záznamy pravděpodobně vedla i ostatní okresní velitelství v obvodu chebského oddělení, tato dokumentace se však bohužel nedochovala.

Bezpečnostní složky také dostávaly informace o některých výsledcích výzvědné činnosti armádních a jiných orgánů, pokud tyto zprávy měly význam pro práci příslušných pořádkových institucí.

Krátce před vypuknutím henleinovského povstání, 9. září 1938, rozeslal vládní rada Dr. Wotawa oběžník, obsahující seznam 131 osob (v převážné většině Němců), jimž mají říšské celní úřady věnovat zvýšenou pozornost, pokud by hodlaly vstoupit na německé území. Ve většině případů bohužel neznáme důvod, proč se říšské úřady o dotyčného člověka zajímaly. Pouze u několika jmen je připojena poznámka „*Kommunist.*“¹⁸⁰

Sběrem strategických informací se zabývala i finanční stráž. Ota Holub i Jaroslav Beneš shodně uvádějí, že ve 30. letech měl být u každého oddělení finanční stráže přidělen zpravodajsky školený pracovník. Často se jednalo o osoby, které

¹⁷⁸ NA Praha, ZČV, k. 444, 23423/33.

¹⁷⁹ SOkA Cheb, SPÚ, 560.

absolvovaly zpravodajský výcvik během vojenské služby. Z písemností Inspektorátu finanční stráže Cheb se dozvídáme, že v první polovině 20. let byli někteří „financové“ vysláni do výzvědných kurzů¹⁸¹, doklady o konkrétní zpravodajské činnosti ze 30. let však chybějí.

Celkově lze ovšem říci, že sběr informací o poměrech v Německu, prováděný pořádkovými složkami na Chebsku, byl poměrně nesystematický a nepříliš podrobný, jelikož se jednalo spíše o jednu z vedlejších aktivit bezpečnostního aparátu, který se primárně soustředil na monitorování tuzemské situace.

¹⁸⁰ SOKA Cheb, SPÚ, 559/116.

¹⁸¹ SOKA Cheb, IFS, 9/70. Jmenovitě je znám pouze příslušník finanční stráže Vlach (pravděpodobně z oddělení Starý Kyšperk), který roku 1923 absolvoval „kurs pro výzvědné orgány.“

Postoj bezpečnostního aparátu k uprchlíkům z Německa

Demokratické Československo se stalo útočištěm řady uprchlíků z různých koutů Evropy. Již krátce po vzniku ČSR začaly do země proudit zástupy emigrantů z Ruska, zmítaného revolucí. Později následovali Poláci, nespokojení s Pilsudského režimem. Po Hitlerově nástupu k moci hledali v Československu spásu i mnozí Němci.

Podle záznamů ašské četnické stanice 5. února 1935 nařídilo Presidium zemského úřadu pořídit seznamy německých emigrantů a pravidelně, nejpozději do 8. dne každého měsíce, hlásit počty těchto osob v jednotlivých okresech. Jak nedávno ukázali ve své monografii Kateřina Čapková a Michal Frankl¹⁸², evidence emigrantů byla od vedena již roku 1933, způsob jejího provádění se však postupem času měnil. O evidenci uprchlíků ve zkoumané oblasti před vydáním výše uvedeného nařízení z února 1935 ovšem nemáme zprávy.

Četnická stanice v Aši v letech 1935 a 1936 evidovala 10 – 15 německých emigrantů. Pozornost byla věnována i vystěhovalcům z Rakouska – ti se v regionu vyskytovali až od července 1936, a to v počtu dvou osob.¹⁸³

Nízký počet německých uprchlíků v regionu může být na první pohled poněkud překvapivý. Dalo by se předpokládat, že řada emigrantů bude chtít zůstat v blízkosti hranic své vlasti a že někteří z nich budou usilovat o udržování kontaktů s domovem. Musíme si však uvědomit, že separatisticky naladěni sudetští Němci nechovali k uprchlíkům z Říše zvláštní sympatie. V pohraničí navíc hrozilo zvýšené nebezpečí únosu do Říše či fyzické likvidace. Ostatně již několik měsíců po Hitlerově nástupu k moci, 30. srpna 1933, byl v Mariánských Lázních zavražděn německý uprchlík profesor Theodor Lessing.¹⁸⁴

Seznamy emigrantů, stejně jako spisy věnované komunistickému hnutí, dochované ve Státním okresním archivu Cheb, jsou uloženy v německy nadepsaných

¹⁸² Čapková, Kateřina – Frankl, Michal: *Nejisté útočiště. Československo a uprchlíci před nacismem 1933 – 1938*, Praha – Litomyšl 2008. Autoři mimo jiné poukázali na nespolehlivost statistických údajů o počtech emigrantů, zejména v počátečním období, kdy se při sčítání uprchlíků vycházelo především z údajů různých organizací, zabývajících se péčí o utečence.

¹⁸³ SOKA Cheb, SPÚ, 562.

složkách. Jelikož tyto materiály byly určeny pro potřebu československého bezpečnostního aparátu, nezdá se příliš pravděpodobné, že by se dostaly do rukou místní meziválečné německé samosprávy. Německé nadpisy na složkách tedy s největší pravděpodobností pocházejí až z doby po Mnichovu, kdy se o zmíněné dokumenty zřejmě zajímaly říšské bezpečnostní orgány.

Dnes můžeme stěží hodnotit jednání československých četníků, kteří v září 1938 pracovali v extrémně náročných podmínkách, nicméně skutečnost, že nebylo zajištěno zničení či ukrytí zmíněných dokladů o odpůrcích hitlerovského režimu, které mohly být (a pravděpodobně skutečně byly) použity k persekuci těchto osob nacisty, se jeví jako závažná profesionální chyba.

V souvislosti s problematikou emigrantů nelze opomenout případ Františka Schultese z České Vsi v okrese Tachov, který byl za blíže nespecifikovaných okolností zatčen v Německu za „*protistátní činnost*“. Od 3. června 1933 byl vězněn ve Weidenu, odkud se mu v poslední listopadový den téhož roku podařilo uprchnout.

Po návratu se Schultes ohlásil na obecním úřadě ve své domovské vsi. 2. prosince 1933 byl předvolán na četnickou stanici v Novém Losmitálu. Četníci měli v plánu ověřit Schultesovu totožnost a zjistit, zda se nejedná o emigranta, případně zda dotyčný není stíhán pro „*nevyhovění odvodní povinnosti*“ či jiný přestupek.

Schultes, který v důsledku dlouhodobého pobytu v Německu skutečně neměl splněnu odvodní povinnost, dostal strach, že by mohl být poslán do vězení a při první vhodné příležitosti utekl z četnické stanice oknem u toalet. Nějaký čas se uprchlík ukrýval u příbuzných v Německu, nakonec se však přihlásil československým úřadům a řádně splnil odvodní povinnost, takže velitel četnické stanice v Novém Losmitálu navrhl upustit od dalšího Schultesova stíhání, jelikož jediným Schultesovým faktickým proviněním byl jeho útěk z četnické stanice.¹⁸⁵

Domnívat se, že přístup československých institucí k emigrantům byl vždy vstřícný, by bylo značně zjednodušující. Jak jsme si již ukázali výše, První republika

¹⁸⁴ K tomuto případu viz Cílek, Roman: *Výstřely na objednávku*. Praha 2000. V agendě Zemského četnického velitelství se nachází pouze pár zmínek o Lessingově smrti, většinou se jedná o neověřené zvěsti, které o případu kolovaly.

¹⁸⁵ NA Praha, ZČV, k. 447, 31308/33.

sice poskytla azyl řadě uprchlíků nejen z Německa, avšak vůči určitým skupinám emigrantů panovala určitá nedůvěra. V případě uprchlíků z Říše se jednalo především o komunisty, kteří podle mínění československých úřadů mohli pro demokratický stát představovat nebezpečí, srovnatelné s hrozbou nacismu. (O obavách oficiálních míst z komunismu svědčí mimo jiné pravidelná hlášení ašských četníků o stavu místní komunistické organizace.)

„Politicky nevyhovujícím“ emigrantům Československo v některých případech odmítlo umožnit vstup na své území a ti, kteří překročili hranice ilegálně, mohli být vráceni do Německa. V takových případech četníci obvykle dotyčného eskortovali na státní hranici na odlehlém místě, kde mohl emigrant přejít zpět do vlasti bez vědomí německých orgánů.

Takovéto případy ovšem nebyly příliš časté, mimo jiné z toho důvodu, že tisk a různé – především levicové – organizace proti podobnému jednání s emigranty rázně protestovaly. Přesto, jak ve své knize poukazují Čapková s Frankem, československé úřady neměly v úmyslu poskytnout většině uprchlíků – s výjimkou několika prominentů – trvalé útočiště. Oficiální místa se snažila různými způsoby přimět emigranty, aby co nejdříve vycestovali do jiné země. ČSR tedy spíše plnila funkci jakési „tranzitní stanice.“

V. Pořádkové složky na Chebsku v době ohrožení republiky

Průběh květnové mobilizace na Chebsku

O vypjatosti situace v československo-německém pohraničí na jaře roku 1938 vypovídá mimo jiné skutečnost, že si v této době mnozí četníci podávali žádosti o povolení nosit soukromé zbraně.

Podobné žádosti byly Zemskému četnickému velitelství individuálně podávány již dříve, nyní však se však začaly objevovat v nesrovnatelně vyšším počtu. Nebylo výjimkou, pokud příslušníci četnických útvarů žádali o souhlas s nošením osobních zbraní hromadně. Takové žádosti pochopitelně docházely především z pohraničních regionů, zejména z Děčínska, Liberecka, Karlovarska a Chebska.

2. května 1938 požádalo jedenáct příslušníků Četnického pohotovostního oddílu Cheb o povolení k nošení pistolí pro osobní ochranu. 10. května následovala další početná skupina žadatelů od téhož útvaru.

8. května podalo obdobné žádosti i sedm pracovníků chebské pátrací stanice, kteří však na rozdíl od kolegů z pohotovostního oddílu nepožadovali povolení pouze na pistole, ale také na lovecké zbraně a flobertky. Je tedy možné, že tímto opatřením chtěli někteří četníci legalizovat držení zbraní, které vlastnili již dříve, aniž by na ně měli povolení.

5. května proběhla v Aši manifestace spojená s oslavou Henleinových narozenin. V časopise „*Národní politika*“ se objevily informace, podle kterých během Henleinových oslav kroužila nad Chebskem trojice německých vojenských letadel. Toto tvrzení četnictvo popřelo, nicméně je pravdou, že podle spisů Státního policejního úřadu Aš se již v předchozích týdnech v oblasti vyskytovaly německé letouny.¹⁸⁶

18. května v některých pohraničních obcích probíhaly oslavy třetího výročí volebního vítězství SdP. V Chodové Plané došlo při této akci k incidentu. Praporčík Václav Draksl, vyzbrojený „*puškou s bodákem, šavlí a obuškem*“, spolu s obecním strážníkem Josefem Dieblem dozírali na udržování veřejného pořádku, zatímco zbytek

osazenstva četnické stanice byl ze služebních důvodů v Plané u Mariánských Lázní. Četnická posila, kterou si Draksl hned po vypuknutí manifestace telefonicky vyžádal od Státního policejního úřadu Planá u Mariánských Lázní, do té doby nedorazila.

Henleinovci, shromáždění v počtu asi 300 osob a provolávající různá hesla, byli Drakslem (Diebel v té době hlídkoval na opačném konci obce.) dvakrát vyzváni, aby se uklidnili. Jelikož Němci výzvu neuposlechli, nařídil jim praporčík Draksl, aby se rozešli. Když průvod nerušeně pochodoval dále, četník zaútočil obuškem na několik mužů, pochodujících v první řadě.

Poté se henleinovci, kteří patrně nehodlali riskovat otevřený konflikt s představitelem zákona, rozdělili do několika hloučků a z povzdálí pokřikovali politická hesla. Zakrátko si však opět dodali odvahy a začali četníka ohrožovat. V té chvíli dorazil autokar Četnického pohotovostního oddílu Domažlice, v němž přijely slíbené posily, jimž se zakrátko podařilo obnovit pořádek. Ještě předtím však demonstranti vytloukli okna Drakslava bytu.

Z účastníků průvodu, kteří se zúčastnili potyčky s Drakslem, se podařilo identifikovat pouze Josefa Muschicka, který se ospravedlňoval tím, že v hluku přeslechl četníkovu výzvu k rozchodu.¹⁸⁷

19. května se v ašském hotelu Tell konal sraz ordnerů, který se obešel bez výraznějších komplikací. Následujícího dne propukla stávka německých gymnaziálních studentů. Od 21. května pak byla v souvislosti s probíhající částečnou mobilizací československé armády vyhlášena pohotovost.

Situaci navíc komplikovaly přípravy voleb v některých obcích v okrese, k nimž mělo dojít 29. května. Navzdory všem potížím dokumenty Státního policejního úřadu Aš neuvádějí žádné incidenty v době mobilizace.¹⁸⁸ Záznamy okresního četnického velitelství v Mariánských Lázní zmiňují, že řada Němců v obvodu neuposlechla povolání k vojsku.¹⁸⁹

¹⁸⁶ NA Praha, ZČV, k. 670, s. 8361/38.

¹⁸⁷ NA Praha, ZČV, k. 671, s. 8806/38. Drakslovi bylo vytknuto, že v rozporu s předpisy použil při běžné obchůzce obušek.

¹⁸⁸ SOKA Cheb, SPÚ, 559/37-38.

¹⁸⁹ SOKA Cheb, ČS Mariánské Lázně.

Již několik dní před vyhlášením částečné mobilizace vydalo velitelství 111. praporu 18. pěšího pluku v Chebu rozkaz k odevzdání či utracení poštovních holubů, kteří mohli být v případě henleinovského povstání nebo německého vpádu použiti ke komunikaci mezi nacistickými oddíly.

Poněkud komplikovaná situace nastala v Schönbachu, kde na realizaci tohoto opatření dohlížel četnický strážmistr Vojtěch Šatra, který 21. května 1938 v doprovodu předsedy místního spolku chovatelů poštovních holubů Antonína Wintra obešel všechny chovatele v obci a nařídil jim odevzdat všechny holuby do skladiště Jana Kriegera nejpozději do 19 hodin téhož dne s tím, že *„holubi, kteří nebudou moci býti chyceni, musí býti jejich vlastníky utraceni.“*

Jelikož však chovatelský spolek před krátkou dobou odeslal několik košů se 70 holuby spřátelenému sdružení do Třebíče (kde byli holubi na příkaz četnictva zabaveni), neměli chovatelé k dispozici dostatek košů k předání holubů četnictvu.

Jelikož existovaly uvedené potíže a strážmistr Šatra navíc nemohl chovatelům zaručit, zda své holuby v budoucnu dostanou zpět, někteří chovatelé usoudili, že bude jednodušší holuby utratit a dotázali se Šatry, zda je toto řešení přípustné. Četník s utracením souhlasil.

Zakrátko však Okresní četnické velitelství Cheb obdrželo udání, podle něhož Šatra nařídil chovatelům, aby holuby utratili. Členové chovatelského spolku se od stížnosti distancovali a potvrdili, že holuby jejich chovatelé utratili sami. Okresní četnický velitel poručík výkonný Holý se ve svém hlášení z 1. srpna 1938 vyjádřil, že *„dopis je patrně dílem strany SdP.“*¹⁹⁰

Během mobilizačních opatření, kdy bylo značné množství četníků povoláno k SOS, dorazily na Chebsko posily z vnitrozemí. 22. května bylo posláno do Plané u Mariánských Lázní 10 četníků z Benešova, kteří měli posílit zdejší četnictvo. O tom, že uvedenou akci doprovázely určité zmatky, svědčí dotaz velitele benešovského četnického oddělení, zda se jedná o soustředění nebo o dočasné či trvalé odkomandování dotyčných deseti četníků. Jelikož dotaz byl Zemskému četnickému

¹⁹⁰ NA Praha, ZČV, k. 677, s. 22144/38.

velitelství zaslán 10. září, lze usuzovat, že tito četníci v té době stále ještě působili na Chebsku.¹⁹¹

Do Aše zase 23. května dorazilo 7 četníků od klatovského oddělení.¹⁹² S vysokou pravděpodobností byly na Chebsko vyslány i další posily z méně rizikových regionů.

Jeden z benešovských četníků vyslaných do Plané u Mariánských Lázní, štábní strážmistr Antonín Blažek, koncem června 1938 požádal, aby mu ze zdravotních důvodů byl umožněn návrat na kmenovou stanici v Kamenném Přívoze. Jeho prosbě bylo vyhověno.¹⁹³

Povolání většiny četníků z Chebska (včetně všech okresních velitelů a většiny velitelů stanic) k SOS v době květnové mobilizace mělo, navzdory příchodu posil z vnitrozemí, za následek vážný nedostatek četníků pro běžnou službu. Tento stav trval až do částečného zrušení pohotovosti 20. června 1938, kdy se část četníků vrátila na svá původní stanoviště.

Velitel četnického oddělení Cheb ve svém hlášení pro Zemské četnické velitelství vyzdvihl zásluhy četnictva, „*kteřé veškeré vojenské posily (pro SOS, pozn. aut.) v několika hodinách svolalo, vystrojilo, vyzbrojilo a odpochovalo s nimi na určená stanoviště*“.¹⁹⁴ Autor hlášení však připouští, že četníci měli oproti vojenským posilám výhodu, že pohotovost byla vyhlášena v noci.¹⁹⁵

Získané zprávy předávaly jednotky SOS, stejně jako četnické stanice přímo veliteli příslušného praporu SOS, přičemž velitel chebského četnického oddělení nebyl dle vlastních slov informován. Podle jeho tvrzení nebyly obdržené zprávy nikým prověřovány, nezmiňuje se však o výskytu žádných zásadních dezinformací, ačkoliv určité poplašné zprávy se pochopitelně objevovaly.¹⁹⁶ K veliteli četnického oddělení se dostaly pouze ty informace, které obdržel jemu podřízený chebský okresní četnický velitel, plnící rovněž funkci velitele roty SOS.

¹⁹¹ NA Praha, ZČV, k. 671, s. 8902/38.

¹⁹² NA Praha, ZČV, k. 671, s. 8996/38.

¹⁹³ NA Praha, ZČV, k. 674, s. 20507/38.

¹⁹⁴ NA Praha, ZČV, k. 944.

¹⁹⁵ NA Praha, ZČV, k. 944.

¹⁹⁶ NA Praha, ZČV, k. 944.

Za zmínku stojí fakt, že v četnických hlášeních o spolupráci s SOS se opakovaně zdůrazňuje, že v důsledku povolávání k SOS bylo četnictvo citelně personálně oslabeno, ale autoři se nezmiňují o přítomnosti četnických posil z vnitrozemí. Navzdory všem uvedeným komplikacím není známo, že by se v průběhu květnové mobilizace na Chebsku vyskytly závažnější problémy.

Reakce na henleinovské povstání

Během léta 1938 došlo k několika organizačním změnám. K 1. červenci byla četnická letecká hlídka z Chebu přeložena na karlovarské letiště.¹⁹⁷ Četnický pohotovostní oddíl Cheb se téhož dne přesunul do Falknova nad Ohří, kde o několik dní později část příslušníků oddílu žádala o přidělení služebních bytů.¹⁹⁸

Za zmínku stojí fakt, že podle dochovaného seznamu telefonických hovorů Zemského četnického velitelství došlo během července 1938 pouze k jedinému telefonátu s chebským četnickým oddělením.¹⁹⁹ V té době tedy situace v regionu nebyla příliš napjatá.

Postupem času se však poměry stále více vyhrcovaly. 9. září zaslal posádkový velitel města Chebu, major pěchoty Hugo Blecha, státním policejním úřadům v Aši, Chebu a Mariánských Lázních a Velitelství četnického oddělení v Chebu důvěrnou zprávu, v níž upozorňoval na šířící se zvěsti o přípravách henleinovského povstání, které má v blízké době vypuknout. Podle Blechových informací měly v tomto povstání sehrát sudetoněmecké polovojenské organizace, ale existovala i možnost, že v malém měřítku budou do bojů nasazeny i říšské bojové jednotky.

Major Blecha žádal, aby byl v případě vypuknutí nepokojů neprodleně informován, dokonce slíbil uhradit výdaje za telefon každému, kdo podá zprávy, týkající se hrozícího povstání.²⁰⁰

10. a 11. září proběhly v Konstantinových Lázních oslavy „*Tag des Egerlandes*.“ Okresní četnický velitel v Plané u Mariánských Lázní, nadporučík výkonný Kučera, vyslal na uvedené místo posily k udržení veřejného pořádku.²⁰¹ Podle pozdějšího hlášení Velitelství četnického oddělení Plzeň došlo během oslav k provolávání protistátních hesel a k několika výtržnostem, celá akce se však nakonec obešla bez násilí.²⁰²

¹⁹⁷ NA Praha, ZČV, k. 674.

¹⁹⁸ NA Praha, ZČV, k. 675.

¹⁹⁹ NA Praha, ZČV, k. 679. Uvedený seznam ovšem obsahuje pouze hovory, které mají být proplaceny. Zůstává otázkou, zda nedošlo k dalším telefonátům, které nejsou v citovaném přehledu zahrnuty.

²⁰⁰ SOKA Cheb, SPÚ, 559/68.

²⁰¹ NA Praha, ZČV, k. 679, s. 30370/38.

²⁰² NA Praha, ZČV, k. 679.

Oproti tomu v Chebu 11. září proběhla akce, již lze označit za českou národní manifestaci. Jednalo se o zájezd „*branného sboru čs. motoristů*“, který se konal se souhlasem Státního policejního úřadu Cheb a jehož součástí byla slavnostní přísaha členstva na Masarykově náměstí.

Během proslovu inspektora menšinových škol Jelínka začali přítomní Němci vykřikovat, aby řečník mluvil též německy. Hlídka státní policie pod vedením koncipisty dr. Urbana pohotově oddělila pokřikující dav od účastníků slavnosti, aniž by došlo k násilnostem.

Zatímco motoristé skládali slib, začala skupina Němců zpívat zakázané nacistické písně, pročež policisté dav zatlačili „*kolem budovy okresního úřadu směrem k hlavnímu náměstí.*“ Když však slavnost na Masarykově náměstí skončila a její účastníci zamířili k Tržnímu náměstí, napadla motoristy skupina nacistů, přičemž bylo několik osob zraněno.

Policie záhy zasáhla, ale zakrátko byla na příkaz správce Státního policejního úřadu Cheb odvolána, jelikož sudetoněmecký senátor Frank z Mariánských Lázní se zavázal, že zjedná klid, aniž by bylo nutno použít násilí. Jelikož se nepodařilo dav uklidnit, krátce před polednem policejní úřad požádal o asistenci četnictva.

Na místo dorazilo nejprve pět příslušníků chebské pátrací stanice, kteří se spolu s policejním oddílem dr. Urbana podíleli na zákroku proti výtržníkům. Během potyčky museli zakročující četníci použít obušky.

Mezitím již na místo vyrazil automobil četnické pátrací stanice, v němž jel i velitel četnického oddělení. Během jízdy Nádražní ulicí na četníky několik henleinovců hanlivě pokřikovalo. Na policejním úřadě se hlásil rovněž okresní četnický velitel Josef Antonín Holý s deseti muži.

Situace na Tržním náměstí se postupem času uklidnila, jelikož se však velitelé policie a četnictva se obávali dalších nepokojů, bylo na rozkaz okresního úřadu a Státního policejního úřadu Cheb povoláno ještě dalších 10 četníků z chebského okresu a 26 mužů od četnického pohotovostního oddílu ve Falknově nad Ohří. Dalších 18 mužů dodal pohotovostní oddíl v Mostě a 13 četníků dorazilo ze Stříbra. V Chebu nakonec bylo přítomno 83 četníků a jeden výkonný důstojník.

Četníci se pod vedením velitele oddělení shromáždili v budově policejního úřadu. Jelikož však k žádným dalším nepokojům nedošlo, byli četníci z chebského okresu hodinu před půlnocí odesláni zpět na své kmenové stanice. Během následujícího dne se rozešli i ostatní četníci.²⁰³

12. září v ranních hodinách hlásila četnická stanice v Neubergu nález (blíže nespecifikovaného) letáku, přibitého na dveřích stanice. Četníkům se podařilo zadržet jednoho z pěti podezřelých, kteří byli v inkriminované době viděni v blízkosti místa činu, ale nemohli mu nic dokázat. Ve stejném hlášení četníci upozornili Státní policejní úřad Aš na kolující fámy o chystané revoluci, která má propuknout v Aši.²⁰⁴

Po známém Hitlerově rozhlasovém projevu z 12. září vypukly v pohraničí nepokoje. Především v prvních dnech povstání, než došlo k ráznějším opatřením československé armády, se četníci, policisté a „financové“ na Chebsku nacházeli v dosti obtížné situaci. V Neubergu se shromáždilo přibližně 260 osob, v Krugsreuthu asi 260 a v Grüně zhruba 300. Následoval manifestační pochod, doprovázený zpěvem nacionalistických písní a provoláváním protistátních hesel. Vše se naštěstí obešlo bez násilí, separatisté pouze poničili několik českých nápisů a poté se v klidu rozešli. V ulicích zůstalo pouze pár hlídek henleinovské polovojenské organizace *Freiwilliger Schutzdiens*²⁰⁵

V Plané u Mariánských Lázní proběhla 12. září, okamžitě po odvysílání Hitlerova projevu, demonstrace, v jejímž průběhu „došlo k porušení veřejného pořádku, klidu a bezpečnosti.“ Aby se zamezilo opakování podobných jevů, vyžádal tamní policejní úřad vyslání 22 mužů od Četnického pohotovostního oddílu Stříbro. Podle stručných záznamů se tito četníci podíleli na konání domovních prohlídek a střežení důležitých budov.²⁰⁶

Mimořádně podrobné informace se dochovaly o událostech v Bezdruzicích a Polžicích. Na bezdruzickém náměstí se 12. září krátce před devátou hodinou večerní shromáždilo asi 400 henleinovců, kteří „provolávali různá protistátní hesla a výhrůžky

²⁰³ NA Praha, ZČV, k. 680, s. 31164/38.

²⁰⁴ SOKA Cheb, SPÚ, 559/180.

²⁰⁵ SOKA Cheb, SPÚ, 559/198.

²⁰⁶ NA Praha, ZČV, k. 680, s. 31205/38.

všem občanům, kteří nebyli stoupenci strany SdP.“²⁰⁷ Krátce poté skupina zhruba 150 povstalců zaútočila na nádražní budovu, kde se v té době zdržovali čtyři železniční zaměstnanci, přednosta stanice Václav Král, staniční pomocník Václav Sládek, řidič motoru Jirí Poslední a dělník František Polívka.

Asi 35 Němců se pokusilo proniknout do nádražní kanceláře, v čemž jim však přítomní železničáři dokázali zabránit. Poté henleinovci pomazali železničáře dehtem, který použili i k zamazání českých nápisů na nádražní budově, a pokusili se odvléct Polívku na náměstí. Železničnímu dělníkovi se však podařilo uniknout a vrátit se na nádraží.

Mezitím jiná skupina povstalců na náměstí napadla soudního úředníka Karla Krause, který se pokusil bránit svou soukromou pistolí. Po úporném zápase se Kraus útočníkům vytrhl a utekl na četnickou stanici. Za prchajícím úředníkem nacisté vypálili asi deset ran. Kraus musel být následujícího dne převezen do plzeňské nemocnice.

Když četnická hlídka pod velením praporčíka Antonína Petráška vyzvala jednu ze skupin henleinovců k rozchodu, byla napadena kamením a klacky. Četníkům tedy nezbylo než „*uchýliti se na četnickou stanici a omeziti se na obranu této.*“²⁰⁸

Skupina asi čtyřiceti či padesáti henleinovců vtrhla do bytu manželů Josefa a Růženy Müllerových, jimž útočníci vyhrožovali zastřelením. Další oddíl nacistů vtrhl do bytu známého antinacisty, pracovníka finanční správy Otakara Jelínka, zastihla zde však pouze Jelínkova spolubydlícího Karla Tumu. Jelínek se včas zachránil útekem na četnickou stanici.

Přibližně hodinu před půlnocí kdosi vystřelil z lovecké pušky do okna bytu manželů Josefa a Julie Drexlerových, kulka naštěstí nikoho nezasáhla. Vzbouřenci se v průběhu noci též vloupali do garáže poštmistra Jana Doubka, kterému zničili auto. Po celém městě byly zamazány české nápisy. V Holdschickově hostinci henleinovci strhli ze stěny obraz prezidenta Beneše, který poté rituálně „oběsili“ na klíce četnické stanice.

²⁰⁷ NA Praha, ZČV, k. 681.

²⁰⁸ NA Praha, ZČV, k. 681.

Kolem půlnoci do Bezdržic dorazila v autokaru skupina příslušníků Četnického pohotovostního oddílu Stříbro, po nichž bylo již před příjezdem do města několikrát vystřeleno. Na okraji Bezdržic tedy četníci raději vystoupili z vozu a v bojové formaci se pomalu přibližovali k četnické stanici, kam dorazili zhruba po hodině. Poté se již poměrně rychle podařilo obnovit pořádek.

Též v nedalekých Polžicích došlo k nacistické manifestaci, během níž přibližně 50 osob zamazalo české nápisy. Poté skupina henleinovců přitáhla ke statku místního starosty Františka Mattise a nutila starostova čeledína Karla Fudingera, aby se připojil k jejich průvodu. Když dotyčný odmítl, byl zbit. Poté se však povstalci rozešly, aniž by musely zasáhnout bezpečnostní orgány.

13. září se rozběhlo vyšetřování. Puška, kterou kdosi střelil do okna rodiny Drexlerových, byla zaslána státnímu zastupitelství v Plzni. Během vyšetřování se četníkům podařilo zadržet několik henleinovců, z nichž někteří se poměrně rychle přiznali k účasti na násilnostech a překvapivě ochotně udali i své spoluvínky.²⁰⁹

Kromě toho bylo zjištěno, že již den před vypuknutím nepokojů si okresní vedoucí SdP JUDr. Josef Frank svolal všechny stranické funkcionáře do hostince Karla Langa v Bezdržicích, kde přítomným údajně předal pokyny pro následující den.

K nacistickým manifestacím došlo 12. září i na jiných místech, jak dokládá například pamětní kniha četnické stanice v Ovesných Kladrubech nebo záznamy Okresního četnického velitelství Mariánské Lázně. Na Mariánskolázeňsku navíc ihned po vypuknutí povstání začali ordneři narušovat telefonní a telegrafické spojení.

13. září nařídil zemský prezident Dr. Sobotka státním policejním úřadům konání nepřetržité služby.²¹⁰ Od 16. do 18. září policisté vedli seznamy automobilů, přijíždějících přes státní hranici do Aše.²¹¹ O tom, že i v těchto bouřlivých dnech nadále fungovala byrokracie, svědčí dopis Zemského úřadu pro Státní policejní úřad

²⁰⁹ NA Praha, ZČV, k. 681.

²¹⁰ SOKA Cheb, SPÚ, 559/202.

²¹¹ SOKA Cheb, SPÚ, 561/245.

Aš ze dne 13. září, upozorňující na nedostatečné znalosti některých předpisů mezi policisty.²¹²

Po zahájení henleinovského povstání se řada Čechů i německých antifašistů pochopitelně snažila co nejrychleji opustit pohraničí. Na nastalou situaci reagoval Dr. Rathouský ze Zemského úřadu ve svém oběžníku pro státní policejní úřady z 16. září. Bylo nařízeno zajistit nouzové ubytování a stravování, především však bylo nutno zamezit „*neopodstatněnému hromadnému opouštění bydlišť*“ v pohraničí a zejména zabránit masovému stěhování uprchlíků do Prahy. Autor oběžníku se netají tím, že jeho hlavním cílem je zamezit šíření paniky mezi obyvatelstvem ve vnitrozemí.²¹³

15. září byl vydán rozkaz k rozpuštění sudetoněmecké polovojenské organizace *Freiwilliger Schutzdienst*²¹⁴, o den později obdržel Státní policejní úřad Aš žádost od chebského policejního úřadu „*za bezodkladné doručení výměru Konrádu Henleinovi*“.²¹⁵ Obě výše uvedená opatření měla pochopitelně spíše formální charakter, neboť v dané situaci nebylo v moci československých bezpečnostních složek zajistit okamžité odzbrojení a rozpuštění *Freiwilliger Schutzdienst* a zastihnout Henleina bylo rovněž nemožné. Obdobně tomu bylo i se zákazem SdP, o němž byli ašští policisté informováni telegramem.²¹⁶

Nejpozději 17. září dorazil do Chebu četnický soustředěný oddíl, složený z 50 četníků z Podkarpatské Rusi a 34 mužů ze Slovenska. Této jednotce velel kapitán Dominik Šimonik od Okresního četnického velitelství Ružomberok.²¹⁷

V průběhu henleinovského povstání československý státní aparát musel mimo jiné udržet pod kontrolou tisk, aby se zabránilo šíření paniky a vyvolávání spekulací. Navíc panovala obava, že nacisté mohou využít různé inzeráty a osobní vzkazy v novinách k předávání zašifrovaných zpráv svým spolubojovníkům. 18. září proto

²¹² SOkA Cheb, SPÚ, 559/217.

²¹³ SOkA Cheb, SPÚ, 559/213.

²¹⁴ SOkA Cheb, SPÚ, 559/226.

²¹⁵ SOkA Cheb, SPÚ, 559/227.

²¹⁶ SOkA Cheb, SPÚ, 559/221.

²¹⁷ NA Praha, ZČV, k. 680.

byly „rizikové“ rubriky v tisku zakázány.²¹⁸ Příštího dne následoval zákaz novinových článků, obsahujících dohady o dalším vývoji diplomatických jednání.²¹⁹

Dne 19. září požádalo posádkové velitelství v Chebu policejní úřady o dodání osobních údajů zjištěných povstalců.²²⁰ Případná odpověď však bohužel není známa. 20. září vydalo vedení československé armády nařízení, aby všechny neznámé typy zbraní, zabavené vzbouřencům, byly zaslány generálnímu štábu k prostudování.²²¹

Do bojů v září 1938 se zapojili i dva příslušníci Četnických leteckých hlídek, kteří dříve sloužili v Chebu a v době henleinovského povstání působili na karlovarském letišti. Jednalo se o kapitána Svozila a strážmistra Josefa Bajera. Bajer dříve sloužil v Dolních Lažanech, ale od 27. května 1938 byl přidělen k četnické letecké hlídce Cheb, s níž se později přesunul do Karlových Varů.²²²

Bajer se Svozilem vykonali v průběhu povstání ordnerů několik hlídkových letů. 14. září v dopoledních hodinách byl Josef Bajer, někdy označovaný za jednoho z nejtalentovanějších četnických letců, na žádost armády vyslán, aby zjistil situaci v obci Schwaderbach na Kraslicku, obsazené nacisty. Během tohoto letu se Bajerův stíhací letoun Avia B-534 dostal pod nepřátelskou palbu.²²³

Na Chebsku došlo k celé řadě ozbrojených střetů, z nichž patrně nejznámějším je boj o nacistickou centrálu v chebském hotelu Victoria dne 14. září. K bojům však docházelo i na řadě jiných míst. Například 23. září zaútočila skupina zhruba pětadvaceti ordnerů na nádražní budovu v Ovesných Kladrubech, kde se povstalci zmocnili blíže nespecifikovaného množství zbraní. Díky jistému Jaroslavu Frolíkovi se podařilo přivolat vojenskou asistenci z Teplé. V následné přestřelce byl jeden Němec zabit a další, učitel Bohdan Pitroff, zraněn.²²⁴

Bojovalo se i na hranicích. V noci z 20. na 21. září skupina Němců zaútočila na celnici ve Wiesu, útok byl příslušníky SOS odražen. O den později byla celnice napadena znovu, tentokrát třiceti nacisty, podporovanými kulometnou palbou z

²¹⁸ SOKA Cheb, SPÚ, 559/230.

²¹⁹ SOKA Cheb, SPÚ, 559/232.

²²⁰ SOKA Cheb, SPÚ, 559/229.

²²¹ SOKA Cheb, SPÚ, 559/237.

²²² NA Praha, ZČV, k. 671, s. 8834/38.

²²³ Marek, Jindřich: *Vzdušný donkichotí*, s. 84.

německé strany hranice. Ani v tomto případě se nepodařilo celníci dobýt. Vojína Františka Buleje, zraněného při uvedeném střetnutí, odmítli němečtí lékaři v Chebu operovat, k provedení zákroku byli přinuceni až pod pohrůžkou zastřelení.²²⁵

Následujícího dne byli útočníci úspěšnější. Obsadili Mühlbach, přičemž došlo k zajetí jednoho vojáka a jednoho příslušníka finanční stráže. Ještě větší úlovek ovšem ordneři získali ve Wiesu, kde bylo zajato jedenáct "financů" a dva vojáci.²²⁶ Tamní posádka kapitulovala na základě nepravdivých zpráv, že Chebsko bylo převedeno pod správu Říše.²²⁷

Úspěchy henleinovců ovšem neměly dlouhého trvání. Ještě 22. září ve večerních hodinách Čechoslováci osvobodili Mühlbach a následujícího dne se podařilo obnovit kontrolu nad Chebem, jehož část byla od 20. září v rukou sudetoněmeckých povstalců.²²⁸

K některým incidentům došlo z příčin, které se vzhledem k vážnosti tehdejší situace jeví jako poměrně malicherné. Na četnické stanici v Plesné se 13. září zastavil správce policejní expozitury ve Vildštejně dr. Josef Hlinovský, který upozornil na skutečnost, že na zahradě obchodníka Arnošta Unterdörfera visí vlajka s hákovým křížem. Hlinovský chtěl Unterdörfera předvolat na četnickou stanici a vyzvat k odstranění vlajky.

Splněním tohoto úkolu byl pověřen pracovník místní četnické stanice strážmistr Antonín Čech. Ten se spolu s neuniformovanými policisty Smolou a Liškou vydal navštívit Unterdörfera. Když dorazili k cíli, Smola vyzval své kolegy, aby počkali v autě, zatímco on vyřídí vše potřebné. Zatímco Smola jednal s Unterdörferem v jeho domě, shlukla se kolem skupina Němců.

Čech se pokusil přítomným vysvětlit, že Unterdörfer není zatčen, ale pouze předvolán na četnickou stanici a požádal jednoho z přítomných ordnerů, aby vyzval shromážděné k rozchodu. Když Unterdörferův syn Ota trval na tom, že jeho otec

²²⁴ SOKA Cheb, ČS Ovesné Kladruby.

²²⁵ John, Jaromír: *Září 1938, část 2*, s. 604. Marek, Jindřich: *cit. d.*, Cheb 2001, s. 91.

²²⁶ John, Jaromír: *cit. d.*, s. 621-624.

²²⁷ Marek, Jindřich: *cit. d.*, s. 90-91.

²²⁸ John, Jaromír: *cit. d.*, s. 643.

nikam nepůjde, Čech usoudil, že za daných okolností nemá smysl pokračovat v diskusi a po domluvě s oběma policisty se rozhodl k návratu na stanici.

Přestože jeden z ordnerů nabádal přítomné, jichž tou dobou údajně mělo být 500-600, k uvolnění cesty, několik lidí začalo na trojici strážců zákona házet kameny. Jeden z útočníků udeřil strážmistra Čecha do hlavy a odcizil mu pušku a přilbu. Jakmile se četník z úderu trochu vzpamatoval, rozběhl se zpět na stanici, kde podal hlášení o incidentu.

Na místo činu neprodleně vyrazila četnická hlídka vedená dr. Hlinovským, která však na místě našla pouze zničený automobil. Z útočníků se podařilo zadržet dva muže a jednu ženu. Zatčení sice přiznali svou přítomnost na místě činu, ale popírali, že by se zúčastnili útoku. Praporčík Mentlík však ve svém hlášení uvedl, že podezřelí „jsou částečně usvědčeni.“ Pokud jde o Smolu s Liškou, ti také během potyčky utrpěli určitá poranění a ihned po incidentu odjeli vlakem do Chebu, aby vyhledali lékaře, jejich výpovědi tudíž nebyly připojeny k hlášení velitele stanice v Plesné praporčíka Mentlíka z 16. září 1938.²²⁹

Během bojů v pohraničí se pochopitelně podařilo zatknout řadu henleinovských povstalců, z nichž některým se ovšem záhy podařilo uprchnout. Štábní strážmistr Rudolf Špaňhel ze stanice Cerhovice na Příbramsku, toho času přidělený do Nového Losmitálu v chebském okrese, dostal od velitele stanice praporčíka Františka Šlajse rozkaz, aby střežil dva zatčené henleinovce Edmunda Keslera a Ondřeje Weidensteinera v opuštěném poštovním autobusu nedaleko Staré Knížecí Huti.

Kesler se však pokusil vytrhnout četníkovi zbraň, přičemž z pušky vyšla rána, která naštěstí nikoho nezasáhla. Němec četníka nakonec přemohl a spolu se svým druhem uprchli i se Špaňhelovou puškou. Velitelství četnického oddělení Příbram, jemuž byl Špaňhel podřízen, doporučilo chebskému oddělení podat na dotyčného četníka trestní oznámení „*pro porušení povinnosti ve službě strážní.*“²³⁰

Řada příslušníků československých bezpečnostních složek byla v průběhu nacistického povstání zavlčena do Německa. O osudu poručíka Ostrýda a jeho mužů,

²²⁹ NA Praha, ZČV, k. 680, s. 31179/38.

²³⁰ NA Praha, ZČV, k. 681.

zajatých v Aši, se ještě zmíníme na jiném místě. V korespondenci Zemského četnického velitelství se údaje o odvečených objevují jen zřídka, většinou v odpovědích na dotazy rodinných příslušníků a přátel zajatých četníků.

Například 7. října 1938 sdělovalo Zemské četnické velitelství jisté Anně Blechové z Poděbrad, že praporčík Josef Šulc z ašské četnické stanice je držen v zajetí v Německu.²³¹ O okolnostech Šulcova odvečení do Říše se však pisatel nezmiňuje. Je dost možné, že praporčík Šulc upadl do zajetí spolu s Ostrýdovou skupinou.

V průběhu henleinovského povstání v regionu pochopitelně došlo k celé řadě dalších incidentů, výše uvedené případy tedy mají čistě ilustrační charakter. Dále je třeba zdůraznit, že v tehdejších hektických poměrech fungoval administrativní aparát pořádkových složek dost sporadicky, takže informace o tehdejší situaci jsou značně kusé.

²³¹ NA Praha, ZČV, k. 682.

Evakuace bezpečnostních složek z pohraničí

Evakuace z pohraničí byla často provázena organizačními zmatky, ale také hrdinstvím a obětavostí československých vojáků, příslušníků SOS a v neposlední řadě civilistů. To lze ilustrovat mimo jiné i na případě, k němuž došlo v Lokti²³². Tamní předseda berní správy JUDr. Karel Bláha, pověřený též funkcí evakuačního komisaře, čekal na rozkaz k ústupu ještě poté, co se československé ozbrojené složky stáhly k Bochovu a většina okolních obcí byla obsazena henleinovci, stejně jako některé železniční stanice na trase, po které měl Bláha se svými lidmi ustoupit do vnitrozemí.

Poslední železničáři, stále se zdržující v Lokti, oznámili evakuačnímu komisaři, že hodlají město opustit vlakem 1. října v 00:30 a doporučili Bláhovi, aby odjel s nimi. Komisař, jehož pokusy o navázání kontaktů s nadřízenými orgány selhaly, po krátkém váhání souhlasil. V té době se podle Bláhova svědectví v okolí již ozývala střelba. (Otázkou zůstává, po kom ordneři stříleli, jestliže bylo město prakticky vyklizeno. Je možné, že Bláha ve svém hlášení pro Zemské finanční ředitelství přeháněl vážnost situace.) Během chaotického přesunu k nádraží se sám Bláha údajně ocitl pod palbou, když se vracel pro několik úředníků, kteří se zpozdili. Nakonec však transport opustil Loket a dorazil do bezpečí beze ztrát, přestože projížděl městy obsazenými ordnery.

Při vyklízení pracovišť v pohraničí museli příslušníci pořádkových složek často improvizovat, jelikož se nezdálo, že dostávají do situací, pro jejichž řešení neměli žádné pokyny.

Před opuštěním Mariánských Lázní policisté a příslušníci SOS spálili úřední písemnosti a poté řešili otázku, kterým německým orgánům předat správu policejního úřadu. Jelikož pro podobný případ neexistovaly žádné instrukce, ustupující obránci zaniknuvších prvorepublikových hranic se nakonec spokojili s tím, že formálně předali

²³² Uvedené město sice nepatřilo do vymezeného regionu, o němž tato práce pojednává, tento případ si však bezesporu zaslouží zmínku.

své lůžkoviny německému zřízenci městského úřadu.²³³ Zádubští četníci zase předali klíče od své stanice vedoucímu místní pobočky SdP v Závěšíně.²³⁴

Mimořádně komplikovaná situace nastala v Aši. Ačkoliv se nepodařilo najít žádné archivní prameny, podrobněji popisující tamní události, máme k dispozici svědectví bývalého státního policisty Bohuslava Maška²³⁵, které bylo díky Maškovu vnukovi zveřejněno.

Někdy ve druhé polovině 40. let sepsal tehdejší štábní strážmistr Sboru národní bezpečnosti Bohuslav Mašek hlášení, v němž zachytil události, které následovaly po jeho přeložení od policejního ředitelství v Liberci do Aše v srpnu osudného roku 1938. K téže problematice se později vrátil i v nedatovaném úředním životopisu ze 70. let. Podle Maškových vzpomínek v průběhu sudetoněmeckého povstání působilo v Aši, kde nebyla žádná vojenská posádka, zhruba 70 policistů a 20 četníků, přičemž ne všichni byli plně vyzbrojeni. Velení bezpečnostním složkám měl na starosti nám již známý poručík Ladislav Ostrýd, Maškem označovaný jako „*velitel policie*“.²³⁶

21. září 1938 se mezi obyvatelstvem Aše rozšířila zpráva o příjezdu Konrada Henleina. V téže době „*přes hranice...přešli (sic!) silné ozbrojené jednotky ordnerů*“.²³⁷ Za dané situace nezbývalo Ostrýdovi a jeho mužům mnoho možností na výběr. Byl vydán rozkaz stáhnout se do budovy státního policejního úřadu v Masarykově ulici a připravit se k obraně.

Zkrátka se dostavili k vyjednávání velitelé ordnerů, kteří prohlašovali, že celá oblast byla připojena k Říši. Pravdivost této zprávy si Ostrýd nemohl ověřit, jelikož spojení s nadřízenými úřady bylo přerušeno. Nacisté požadovali vydání budovy

²³³ SOKA Cheb, ČS Mariánské Lázně.

²³⁴ SOKA Cheb, ČS Zádub.

²³⁵ Jelikož Bohuslav Mašek patří k nemnoha příslušníkům bezpečnostních složek, o jejichž osudech se dochovaly podrobnější informace, zajisté nebude na škodu, pokud se o něm zmíníme poněkud obšírněji. Mašek se narodil v říjnu 1933 v Tchořovicích. V poslední lednový den roku 1938 nastoupil do policejní školy uniformované stráže bezpečnosti v Liberci, odkud byl v srpnu téhož roku spolu s 24 kolegy převelen do Aše, kde během henleinovského povstání upadl do německého zajetí. Po návratu z internace sloužil v Praze – Bubenči. Aktivně se zúčastnil květnového povstání roku 1945, v důsledku zranění však ohluchl na levé ucho. V následujících měsících asistoval při zajišťování odsunu Němců z okresu Kaplice, odkud se v létě 1946 vrátil na své předchozí působiště do Prahy, kde pracoval až do odchodu do výslužby v srpnu 1949. Poté se usadil v Záhřebicích, kde do roku 1964 vykonával funkci tajemníka a obecního posla. Až do 70. let aktivně pracoval v tamním Jednotném zemědělském družstvu.

²³⁶ <http://www.inoboediens.estranky.cz/fotoalbum/stare-fotografie/policista-bohuslav-masek/398>.

²³⁷ <http://www.inoboediens.estranky.cz/fotoalbum/stare-fotografie/policista-bohuslav-masek/398>.

policejního úřadu a všech zbraní, přičemž slibovali, že zajistí dopravu četníků a policistů do československého vnitrozemí.

Během následující noci ordneři policejní úřad zcela obklíčili. Kvůli nefunkčnímu telefonickému spojení si obránci nemohli vyžádat instrukce ani posily. Jelikož ordneři ovládali celé město, nemělo smysl bránit samotnou budovu policejního úřadu. Naděje na úspěšný ústup se rovněž jevila jako minimální.

Za dané situace Ostrýd usoudil, že nejužitečnější bude, pokud se vzdá a odejde se svým oddílem do vnitrozemí, než aby v boji, který mohl jen stěží přinést užitek, riskoval životy svých podřízených. Rozhodl se dostat své muže do bezpečí, kde mohli být znovu vyzbrojeni a eventuálně opět zasáhnout do boje. Ostrýdovo uvažování bylo dost možná ovlivněno i obavou, že se zvěsti o připojení Ašska k nacistickému Německu zakládají na pravdě. V takovém případě by ozbrojený konflikt československých četníků a policistů s ordnery mohl mít zapříčinit mezinárodní incident s dalekosáhlými následky. Rozhodnutí poručíka Ostrýda lze vzhledem k závažnosti situace hodnotit jako oprávněné.

Velitel oddílu ovšem nepočítal s tím, že nacisté poruší dohodu a místo do československého vnitrozemí zajatce odvezou do Říše. Odzbrojení četníci a policisté byli naloženi do dvou autobusů a za doprovodu ordnerů (kteří oficiálně měli zajatce bránit před davem zfanatizovaných sudetských Němců) převezeni do německého Hofu.

V tamním vězení strávili dva dny. Poté následoval převoz do Norimberka, kde proběhly výslechy zajatců. Z Maškových vzpomínek se bohužel nedozvídáme, které německé orgány tyto výslechy prováděly a o jaké informace se zajímaly.²³⁸ Po osmi dnech byli vězni deportováni do koncentračního tábora v Altenfurtu, jehož velitel, major německé armády, zajatcům oznámil, že zůstanou za mřížemi do té doby, než ČSR propustí všechny německé občany, zatčené z politických důvodů.

²³⁸ Jiný ašský policista, František Bědajánek, zajatý již 22. září a později rovněž vězněný v Altenfurtu, vzpomínal, že jej vyslyšelo Gestapo (viz Lášek, Radan: *Jednotka určení SOS. Díl první*, s. 225.). Věrohodnost tohoto tvrzení je však sporná, jelikož můžeme těžko posoudit, do jaké míry byl Bědajánek obeznámen se strukturou nacistického bezpečnostního aparátu. Vyslýchání zajatých příslušníků československých bezpečnostních složek spadalo spíše do kompetence Abwehru.

V Altenfurtu Ostrýdovi muži, jimž dozorcí zabavili doklady a veškeré osobní věci, strávili šest týdnů. Tábor shodou okolností opustili právě v den dvacátého výročí československé samostatnosti, tedy 28. října 1938. Následujícího dne je nacisté přepravili vlakem na nově vytyčené hranice poblíž Plzně, kde se navrátilců ujali českoslovenští styční důstojníci.²³⁹

Příslušníci bezpečnostních složek evakuovaní ze zabraného pohraničí byli přidělováni k novým útvarům podle aktuální potřeby. Například strážmistři Karel Löffelmann a Josef Vachek z chebské „pátračky“ byli po Mnichovu přeloženi do Kutné Hory na tamní četnickou pátrací stanici, kde prvně jmenovaný četník vykonával funkci řidiče služebního automobilu, zatímco druhý se stal vůdcem služebního psa.²⁴⁰

Do kutnohorské oblasti byli po Mnichovu přeloženi i další četníci z Chebska. Jiní se dostali do okolí Jindřichova Hradce. Jeden z četníků sloužících dříve ve Vildštejně našel nové působiště v Kokoříně. Větší množství četníků evakuovaných z Chebska sloužilo u Četnického oddělení Plzeň, v blízkosti svého dřívějšího působiště.²⁴¹ Jak můžeme na základě uvedených skutečností vidět, byli bývalí pracovníci zrušeného chebského četnického oddělení rozptýleni po nejrůznějších koutech Čech.

V řadě případů bylo přeložení na nové pracoviště komplikováno v důsledku toho, že dotyčný četník plnil povinnosti v rámci SOS a nemohl tudíž na nově přidělené působiště nastoupit ihned. To se týkalo například strážmistra Emila Mináře, který do září 1938 sloužil na stanici Milíkov v chebském okrese. 5. prosince 1938 byl Minář přidělen do Čisté u Rakovníka, spadající do kompetence Četnického oddělení Plzeň. V rozkaze k přeložení bylo výslovně uvedeno, že má Minář nastoupit až po skončení služby v SOS.²⁴²

Deziluze po nacistickém záboru pohraničí vedla k tomu, že četníci (zejména ti, kteří měli za sebou boje s henleinovci), začali doslova masově žádat o přeložení do míst, kde měli příbuzné nebo kde by mohli lépe zabezpečit rodinu. Někteří četníci,

²³⁹ <http://www.inoboediens.estranky.cz/fotoalbum/stare-fotografie/policista-bohuslav-masek/398>.

²⁴⁰ Dlouhý, Michal: *Kutnohorská pátračka na stopě*, s. 112.

²⁴¹ NA Praha, ZČV, k. 690.

²⁴² NA Praha, ZČV, k. 690, 34182/38.

sloužící v blízkosti nových státních hranic, zdůvodňovali své žádosti o přeložení obavou, že by se mohli stát terčem odplaty ze strany ordnerů. Z dostupných materiálů se jeví, že Zemské četnické velitelství posuzovalo žádosti motivované ryze osobními důvody benevolentněji než dříve.²⁴³

²⁴³ NA Praha, ZČV, k. 690.

Závěr

Na základě prostudovaných materiálů je možné jednoznačně konstatovat, že k projevům nepřátelství ze strany nacistického Německa a k narušování československé státní suverenity docházelo již od počátku zkoumaného období, tedy od roku 1933. Pouhých pár měsíců poté, co se Hitler chopil moci, došlo v regionu, který je předmětem našeho zájmu, k prvním případům, kdy příslušníci nacistických polovojenských organizací překročili státní hranice při pronásledování svých politických odpůrců.

Z počátku se ovšem jednalo převážně o pronásledování emigrantů uprchlých z Říše, případně o útoky proti sudetoněmeckým antinacistům. Kdy začalo na Chebsku docházet k organizované podvratné a špionážní činnosti, zaměřené přímo proti československému státu, nelze na základě torzovitých pramenů jednoznačně říci. Většina dochovaných záznamů o špionáži pochází z posledních dvou let před Mnichovem. Někteří občané německé národnosti, jako například výše zmiňovaný Josef Brandl, ovšem pravděpodobně spolupracovali s německými výzvědnými orgány již v dřívějších letech.

Československé bezpečnostní složky se již roku 1933, v době Hitlerova nástupu k moci, vážně zabývaly aktivitami domácích i zahraničních nacistů, o čemž svědčí razantní zákrok proti DNSAP a k ní přidruženým organizacím. Tato akce však byla, pokud můžeme z dostupných pramenů soudit, na delší dobu jediným výraznějším opatřením. Na utvoření nové nacisticky orientované strany, vedené Konradem Henleinem, československé orgány zpočátku reagovaly jen pozvolna.

Četnictvo sice udržovalo pořádek při manifestacích sudetoněmeckých separatistů a snažilo se bránit henleinovcům v účasti na nacistických akcích v Říši, první výraznější systematická opatření jsou však na Chebsku zaváděna do praxe až od roku 1935, kdy se československé úřady začaly důkladněji zabývat otázkou německých a rakouských emigrantů, kteří od té doby měli být pečlivěji evidováni.²⁴⁴

²⁴⁴ Jak již bylo zmíněno, evidence emigrantů měla být vedena již od roku 1933, není však známo, do jaké míry bylo toto nařízení na Chebsku dodržováno.

Až následujícího roku pak došlo k razantnějším bezpečnostním opatřením, k jejichž hlavním projevům patřilo zakládání nových policejních pracovišť, jako byl Státní policejní úřad Aš. Teprve v této době se také začíná systematictěji řešit otázka spolupráce pořádkových složek v případě ozbrojeného konfliktu, což vedlo ke zřízení Stráže obrany státu.

Co se týče vztahů mezi jednotlivými složkami československého bezpečnostního aparátu, lze konstatovat, že dotyčné instituce spolupracovaly zejména v oblasti výměny informací. Četnictvo navíc nezřídka asistovalo policistům při udržování veřejného pořádku. Při vyšetřování trestné činnosti si však jednotlivé bezpečnostní orgány obvykle počínaly dosti samostatně a příležitostně docházelo i k menším kompetenčním sporům.

Nedostatky v komunikaci a koordinaci se projevily zejména při zakládání Stráže obrany státu, v menší míře též při zřizování nových policejních pracovišť ve druhé polovině 30. let. Řada četnických a armádních útvarů postrádala základní informace o nových jednotkách policie a SOS. Kromě nedostatečné informovanosti sehrála nezanedbatelnou roli také nechuť řady četnických důstojníků podřídit se velitelům praporů SOS.

K podobným obtížím podle dostupných pramenů docházelo i v jiných regionech.²⁴⁵ Situace na Chebsku však byla poněkud specifická, jelikož v této oblasti se pořádkové složky soustředěné ve Stráži obrany státu nacházely v obtížnějším postavení než v řadě jiných částí pohraničí, jelikož uvedená oblast nepatřila k armádním prioritám, tudíž četnictvo, policie a finanční stráž musely v některých případech čelit většímu tlaku a často byly odkázány samy na sebe, aniž by mohly počítat s výraznější podporou ze strany vojska.²⁴⁶

Vzhledem k rozsáhlosti zkoumaného tématu a nepřístupnosti části pramenů samozřejmě nebylo možno podat zcela vyčerpávající obraz dané problematiky. Rozšíření znalostí o tomto tématu by bylo v budoucnu možné především

²⁴⁵ Četné doklady o těchto koordinačních problémech, stejně jako o dalších aspektech bezpečnostní služby v pohraničí, lze najít zejména v korespondenci Zemského četnického velitelství.

²⁴⁶ Tento problém je dobře patrný například z výše citovaných vzpomínek Bohuslava Maška, který udává, že příslušníci SOS v Aši čelili henleinovským vzbouřencům bez pomoci armády.

prostřednictvím výzkumu dobového tisku, soudních a správních dokumentů a dosud nezpřístupněných archivních fondů chebského inspektorátu finanční stráže a ašského policejního úřadu.

Summary

The thesis deals with the activities of the Czechoslovak security system (Gendarmerie, Police and Financial Guard) of the Cheb region in the years 1933- 1938 (i.e. from Hitler's access to power till the signing of the Munich Agreement) and, first and foremost, the response of the security system to the rising threat of the Nazi aggression. The research is based on analysis of the source material stored in the Cheb Regional Archive (Státní okresní archiv v Chebu) and Prague National Archive (Národní archiv v Praze). Unfortunately, certain of these records have not been made accessible to the public research yet.

The opening section of the thesis describes the „everyday“agenda of the security forces in this multinational border area; however, the main body of this work focuses on precautions done by the Czechoslovak authorities in attempt to face the increasing Nazi aggression, and the often neglected theme of evacuation of the security forces in the autumn of 1938 (after the German military occupation of the border areas) is included as well.

The research reveals that the Czechoslovak military forces paid attention to the Nazi danger from the very beginning of its emergence, when in 1933 Adolf Hitler gained power. Firstly their anti-Nazi activity consisted mainly of putting down the demonstrations, spying on the suspects and later also of listing the German emigrants. However, although in the autumn of 1933 the authorities proceeded against DNSAP vigorously, their reaction towards the newly formed Heinlein's Party (*Sudetendeutsche Heimatsfront*, later *Sudetendeutsche Partei*), actively collaborating with Hitler's Germany, was rather slow. Some systematic precautions only took place since the years 1936-1937, when new police stations were formed in the border areas and the security forces underwent a partial integration.

Occasionally there were arguments among the security forces concerning their jurisdiction and the integrating tendencies were not accepted without a certain degree of scepticism. The security authorities were often informed insufficiently about the activities of their fellow security forces, which led to misunderstandings. The main way of cooperation between them was the information exchange.

Since the Czechoslovak army expected the German attack to be led from North, Western Bohemia ceased to be counted among the regions of primary military concern, and that is why - at least in the first days of the Henleinian uprising - the defence of the Cheb region became almost solely the matter of the local security members.

Seznam užitých zkratk

ČS	Četnická stanice
IFS	Inspektorát finanční stráže
NA	Národní archiv
PMV	Presidium Ministerstva vnitra
PPŘ	Presidium policejního ředitelství
PZÚ	Presidium Zemského úřadu
SOkA	Státní okresní archiv
SOS	Stráž obrany státu
SPÚ	Státní policejní úřad
ZČV	Zemské četnické velitelství
ZFŘ	Zemské finanční ředitelství

Přílohy

Příloha č. 1: Struktura československých pořádkových složek ve zkoumaném období

Příloha č. 2: Struktura četnictva a finanční stráže na Chebsku

Příloha č. 3: Hodnoty československých pořádkových složek ve 30. letech 20. století

Příloha č. 1

Struktura československých pořádkových složek ve zkoumaném období

Četnictvo

Četnická stanice

Okresní četnické velitelství

Četnické oddělení

Zemské četnické velitelství

Generální velitel četnictva

Policie

Nemá pevnou strukturu, policejní úřady a jim podřízené expozitury jsou zakládány dle momentální potřeby. Policejní úřady podléhají Policejnímu ředitelství v Praze.

Finanční stráž

Oddělení finanční stráže

Inspektorát finanční stráže

Zemské finanční ředitelství

Příloha č. 2

Struktura četnictva a finanční stráže na Chebsku

Četnické oddělení Cheb

Okresní četnické velitelství Aš

Okresní četnické velitelství Cheb

Okresní četnické velitelství Mariánské Lázně

Okresní četnické velitelství Město Teplá

Okresní četnické velitelství Planá u Mariánských Lázní

Okresní četnické velitelství Tachov

Inspektorát finanční stráže Cheb

Oddělení finanční stráže Libštejn (dnes Libá)

Oddělení finanční stráže Mühlbach (Pomezí)

Oddělení finanční stráže Starý Kynšperk (Starý Hroznatov)

Oddělení finanční stráže Wies (Háje)

Příloha č. 3

Hodnosti československých pořádkových složek ve 30. letech 20. století

Četnictvo

Četník na zkoušku²⁴⁷

Strážmistr

Štábní strážmistr

Praporčík

Vrchní strážmistr

Dále následují důstojnické hodnosti od podporučíka po generála, jako je tomu u armády.

Policie (Sbor uniformované stráže bezpečnosti)

Pomocný strážník

Strážník

Strážmistr

Štábní strážmistr

Praporčík

Dále následují důstojnické hodnosti od podporučíka po generála, jako je tomu u armády.

Finanční stráž

Pomocný dozorce

Dozorce

Respicient

Vrchní respicient

Inspektor II. třídy

Inspektor I. třídy

²⁴⁷ Dílčí hodnosti četníků na zkoušku se během existence četnictva poměrně často měnily, podrobnější výklad o těchto změnách je však pro účely této studie zbytečný.

Vrchní inspektor II. třídy

Vrchní inspektor I. třídy

PRAMENY A LITERATURA

I. Prameny:

Archivní

Národní archiv Praha

Fond Presidium policejního ředitelství Praha.

Zemské četnické velitelství Praha.

Zemské finanční ředitelství Praha.

Státní okresní archiv Cheb

Fond Četnická stanice Dolní Žandov.

Četnická stanice Mariánské Lázně.

Četnická stanice Ovesné Kladruby.

Četnická stanice Velká Hleďsebe.

Četnická stanice Zádub.

Místní policejní úřad Cheb.

Státní policejní úřad Cheb.

Vrchní inspektorát finanční stráže Cheb.

Tištěné

Deset let Československé republiky. Svazek druhý. Praha 1928.

Ročenka svazu civilní stráže bezpečnosti na rok 1938. Praha 1938.

Seznam zaměstnanců finanční správy v zemi české. Praha 1933.

Seznam zaměstnanců finanční správy v zemi české. Praha 1937.

Memoáry

Fara, František: *Četnické vzpomínky. Praha 2002.*

Morrell, Sydney: *Viděl jsem ukřižování. Brno 2002.*

Nevyhoštěný, Josef: *Financem na Podkarpatské Rusi. Praha 2003.*

Literatura:

- Beneš, Jaroslav: *Finanční stráž československá 1918-1938*. Dvůr Králové nad Labem 2005.
- Beneš, Jaroslav: *Stráž obrany státu 1936-1939*. Dvůr Králové nad Labem 2007.
- Cílek, Roman: *Výstřely na objednávku*. Praha 2000.
- Holub, Ota: *Stůj! Finanční stráž!* Praha 1987.
- John, Jaromír: *Září 1938, část 2*. Brno 1997.
- Kárník, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918-1938). Díl druhý, Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha 2002.
- Kárník, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl třetí, O přežití a o život (1936-1938)*. Praha 2003.
- Kolář, Ondřej: *Činnost Inspektorátu finanční stráže v Chebu 1931-1938*. In: *Mladá historie*. Olomouc 2008, s. 89-104.
- Kolář, Ondřej: *Inspektorát finanční stráže Cheb 1931-1938*. Bakalářská diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Olomouc 2007.
- Lášek, Radan: *Jednotka určení SOS - díl první*. Praha 2006.
- Lášek, Radan: *Jednotka určení SOS - díl druhý*. Praha 2007.
- Lášek, Radan: *Jednotka určení SOS - díl třetí*. Praha 2008.
- Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I*. Praha 1997.
- Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva II*. Praha 1999.
- Macek, Pavel - Uhlíř, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva III*. Praha 2001.
- Marek, Jindřich: *Hraničářská kalvárie*. Cheb 2004.
- Marek, Jindřich: *Smrt v celním pásmu*. Cheb 2000.
- Marek, Jindřich: *Vzdušní donkichoti*. Cheb 2001.
- Matějčík, Luděk: *Chebská křídla*. Cheb 2006.
- Plosová, Jaroslava: *Četník*. In: *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*. Brno 2006, s. 299 – 318.

Plosová, Jaroslava: *Situace četnictva a jeho obraz ve společnosti ve 20. a na počátku 30. let 20. století na příkladu Zemského četnického velitelství v Brně*. Magisterská diplomová práce Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Brno 2006.

Roubík, František: *Pokusy o zřízení četnictva v Čechách*. In: *Sborník věd právních XXXIX*. Praha 1939, s. 161-188.

Speychal, Robert a kol: *Stráž obrany státu*. Praha 2002.

Suchý, Miroslav: *Historie vzdělávání u četnictva a policie Československé republiky*. Bakalářská diplomová práce Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Brno 2008.

Internetové zdroje (stav k 30. březnu 2009):

<http://bs-csr.blogspot.com>

<http://financ.wz.cz>

<http://www.codyprint.cz/straz/index.html>

<http://www.inoboediens.estranky.cz>

<http://www.uniforminsignia.net>

http://www.vojenstvi.cz/vasedotazy_70.htm